

The Project Gutenberg eBook of Harmaja linna: Romaani, by Juho Koskimaa

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Harmaja linna: Romaani

Author: Juho Koskimaa

Release date: January 17, 2016 [EBook #50947]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HARMAJA LINNA: ROMAANI ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

HARMAJA LINNA

Romaani

Kirj.

JUHO KOSKIMAA

Otava, Helsinki, 1921.

I

Poika saattaa olla kahdeksantoista, tyttö vuotta nuorempi. Pojalla on vallattomat, ruskeat kiharat ja suu, joka aina näyttää olevan valmis hymyilemään, tytön tukka on vaalea ja suora, hänen huulensa pysyvät visusti yhdessä, ja kun hän hymyilee, tekee hän sen kuin puolittain pakosta. Pojan huulilla pyörähtelee lakkaamatta sanoja, joita hän ei kuitenkaan uskalla tuoda julki, tyttö jatkaa, ikäänkuin poikaa ei olisikaan, tasaista, määräperäistä kulkuaan; hänen olennossaan on jotakin pidättynyttä, jonka syrjäinen yhtä hyvällä syyllä voi selittää tylyydeksi kuin arkuudeksi. Pojan silmät loistavat, hän on nuori ja hän tuntee asioita, jotka tahtoisivat pukea sanoiksi; tytön sininen, verhottu katse ei kiellä eikä käske. Ja kun poika tarttuu hänen käteensä arasti ja ujosti, niinkuin hänenlaiseltaan vähimmin odottaisi, näyttää

siltä, kuin tyttö koko asiaa tuskin huomaisikaan. "Jos sinua huvittaa pidellä minua sormenpäistä, niin pitele nyt sitten."

Mutta pojalle se näkyy tuottavan suurta nautintoa ja mielenrauhaa. Hän kulkee ääneti tytön rinnalla ja mukautuu tämän hiljaiseen, säännölliseen tahtiin.

Sillä tavoin kulkevat Erik, Peuraniemen kunnallisneuvoksen, Wegenerin, vanhin poika, ja Esteri, Hermannin Hannukselan ainoa tytär, elokuun viimeisenä lauantai-iltana kuutamoisella maantiellä. Nuoria he ovat molemmat ja lapsellisia ja aavistelevia, ja heidän vanhempansa ovat pitäjän varakkaimpia. Jos heitä huvittaa kulkea yksinäisellä maantiellä, niin sen asian kanssa ei syrjäisellä ole mitään tekemistä.

Nyt on, kuten sanottu, elokuinen lauantai-ilta, ja Palonkylän nuoret ovat kokoontuneet tanssimaan Hietaniemen riiheen. Oikeastaan riihitanssien aika on jo kauan sitten ohi, mutta joskus saattaa tapahtua, että nuoret eivät saata hillitä itseään, vaikka varmasti tietävät, että huomenna on nuorisoseuran talolla iltamat. Loppuviikosta käy kuiske mies mieheltä: Hietaniemessä tanssitaan lauantaina, ja niin he kokoontuvat, kenenkään kutsumatta ja kenenkään käskemättä, aivan kuin yhteisestä päätöksestä kuluttamaan sen liikavoiman, mikä viikon varrella on jäänyt käyttämättä. Niin he siis hiessä päin pyörivät Hietaniemen riihessä, ja tanssin jytke ja hanurin intohimoinen ulvonta, johon sekoittautuu lyhyitä naurahduksia ja huudahduksia, kantautuu maantielle asti, kun Peuraniemen patruunan poika ja Hannukselan tytär kulkevat siitä ohi. Siinä on sentään elämää ja tunnelmaa, ja Peuraniemen patruunan poika tuntee itsensä rohkeammaksi ja miehekkäämmäksi. Hän hellittää nyt Hannukselan tyttären sormenpäistä ja ottaa käden rehellisesti omaansa. Eikä tyttö, tapansa mukaan, ole tästä tietääkseenkään.

Elokuinen ilta on hartautta ja tunnelmaa täynnä. Kaksi aavistelevasti ja kaukaisesti toisiinsa rakastunutta ihmistä kulkee ääneti eteenpäin huomaamatta, kuinka kylä jää taakse ja kuinka matka ja aika kuluvat. Vanha juttu, joka sadat ja tuhannet kerrat uudistuu joka elokuu. Mutta Peuraniemen pojalle ja Hannukselan tyttärelle se on aivan uutta ja ennen kokematon. Maa maailma näytäkseen heidän silmillään toisenlaiselta kuin tavallisissa arkioloissa.

Takana tuikkivat tulet mustasta kylästä, ja edessä avautuvat alajoen silmäkantamattomat vainiot. Sadat ja yhä sadat ladot kuvastuvat katsojan silmään, milloin piirtyen terävärajaisina, mustina ja uhkaavina kirkasta kuudanta vasten, milloin antaen kattonsa välkkyä kuunvalossa hillittynä tai loistavana, riippuen paikasta ja valaistussuhteista. Siinä ne seisovat rannattomalla lakeudella joskus hyvässä järjestyksessä, peräkkäisin kuin sotamiehet, joskus ikäänkuin jättiläiskäden sinne tänne viskeleminä, pienenemistään pieneten rannoille päin, missä lakeus näyttää yhtyvän taivaankanteen. Iltakaste on laskeutunut, ja maa uhoo kosteutta, ohutta mullanhajua ja tuoksuja.

— Eiköhän olisi aika palata jo, — sanoo Hannukselan tytär.

— Arveletko sinä niin? — kysyy poika ja pysähtyy keskelle tietä, hellittäen käden, jota kiinteästi on pitänyt omassaan.

Jo aikaa sitten on sekä Peuraniemessä että Hannukselassa ollut maatamenon aika, ja luvalla puhuen tyttö hiukan hätkähtää huomenna mahdollisesti tapahtuvaa tilintekoa, vaikk'eivät vanhemmat sanottavasti hänen tuloaan ja menoaan enää perääkään. Peuraniemen patruunan poika on jo sen asteen kokonaan sivuuttanut; ensi keväänä hänen on määrä tulla ylioppilaaksi, ja hän saa tulla ja mennä kuinka itse parhaaksi näkee. Komento onkin joka suhteessa erilainen Peuraniemessä kuin Hannukselassa, niin naapuruksia kuin muuten ollaankin.

Kotimatka tuntuu Peuraniemen pojasta hiukan raskaammalta ja vaivalloisemmalta. Hän tuntee tarvetta tarttua siihen äskeiseen käteen, mutta kuinka onkaan, kun hän sen nyt on hellittänyt, tuntuu siihen uudelleen tarttuminen hänestä jollakin tavoin nololta, kenties julkean tuttavalliselta. Mielessään koettaa hän sorvata jonkunlaista lausetta, jolla pääsisi puheen alkuun, mutta hänen kekseliäisyytensä on hänet tyyten jättänyt. Hänen täytyy tyytyä kulkemaan vaiti, ja salavihkaa hän tuon tuestakin tarkastelee seuralaistaan, jolla on kulmat huomattavasti hiuksia tummemmat, kauniisti piirtynyt nenä, hiukan ulkoneva, pyöreä alahuuli ja esiinpistävä leuka.

Hänestä tuntuu, kuin hän nyt ensi kerran huomaisi nämä piirteet Hannukselan tyttäressä, jota hän tällä hetkellä on taipuvainen pitämään naisellisen kauneuden juurikuvana, vaikka on hänet tuntenut lapsesta asti, naapureita kun olivat jo isät ja isoisät. Tämä vakaumus on hänessä kuluneen kesän aikana päivä päivältä kehittynyt, saavuttaen nyt huippunsa, jos niin voi sanoa.

Noloa äänettömyyttä jatkuu yhä heidän tullessaan pimeään kylään. Peuraniemen patruunan pojasta alkaa vähitellen tuntua siltä, kuin ei Hannukselan tytär hänen läsnäoloaan huomaisikaan, vaan kulkisi ilman aikojaan, omia asioitaan ajatellen. Ja tämä huomio tai olettamus häntä yhä enemmän nolostuttaa.

— Mitähän isäsi sanoisi, jos tietäisi meidän näin myöhään kuljeskelevan? — kysyy hän viimein.

— Toruisi luonnollisesti, — vastaa Hannukselan tytär yksinkertaisesti.

Peuraniemen kellertävästä monipäätyisestä päärakennuksesta puistokujan päässä vilkkuvat vielä tulet ja ääniä kantautuu kartanolta maantielle.

— Teillä valvotaan vielä, — sanoo Hannukselan tytär.

— Siellä kai on vieraita. Asemapäällikkö, tuomari ja keitä lienee.

— Jaa.

Peuraniemen kartano on asettunut keskelle kylää, laaja puistikko ympäröi sitä, ja valtatieltä sinne johtaa pitkä, varjoisa puistokuja. Kauempaa katsottuna se vaikuttaa monine ulkorakennuksineen melkein kyläryhmältä; lähimpiin taloihin on siitä satoja metrejä joka suunnalle.

Hannukselan valtava rakennusryhmä piirtyy hämärästi Peuraniemen takaa joen toiselta puolen, ja kansan kesken sitä sanotaan harmajaksi linnaksi. Siihen kuuluu pitkä, kaksikerroksinen, vaaleanharmajaksi maalattu päärakennus ja muhkea graniittinavetta, jota mainitaan seutukunnan suurimmaksi. Elokuun kuutamossa vaikuttaa Hannukselan rakennusryhmä hiukan yksinäiseltä ja kolkolta. Kenties myöskin jossakin määrin ylpeältä. Yksinään, muusta kyläkunnasta erilleen vetäytyneenä seisoo se tasangollaan, ja lähimpään naapuritaloon samalla puolen jokea on kilometrin matka. Ne kuuluvat, edesmenneet Hannukselat, olleen jossakin määrin yksinäiseen ja eristettyyn elämään taipuvaisia.

Voidakseen saattaa Hannukselan tyttären kotiportille täytyi Peuraniemen patruunan pojan tehdä toista kilometrin kierros kirkon vierestä vievän riippusillan kautta, vaikka Hannukselan ja Peuraniemen erottaa vain kapeahko, syvä joki.

— Saisit sinä jo tästä mennä kotiisi, — sanoo Hannukselan tytär Peuraniemen puistokujan suulla.

— Minä tulen kernaasti niin pitkälle kuin saan, — vastaa Peuraniemen poika.

— Mutta paluumatka on pitkä.

— Pitkä! — huudahtaa poika vilkkaasti. — Sen minä vaikka uin.

Nyt Hannukselan tytär naurahtaa lyhyesti ja pidätetysti.

— Sehän on hauskaa kuultavaa, — sanoo hän.

— Uin varmasti! — vakuuttaa Peuraniemen poika.

Ja ikäänkuin sanojensa vahvistukseksi hän tarttuu taas tytön käteen, johon ei koko paluumatkalla ole uskaltanut kajota.

— Pääsetköhän sinä huomenna? — kysyy hän hetken kuluttua arkaillen ja ujosti. — Minun on jo maanantaina lähdettävä pois.

— Enköpähän mahtane. Jollakin tavoin...

Peuraniemen patruunan poika on ainoastaan kahdeksantoistavuotias, hän ei ole ennen ollut mukana tällaisilla retkillä eikä hän siis käsitä, että tuohon ajatuksettomaan ja melkein itsetiedottomasti lausuttuun "jollakin tavoin" sisältyy koko paljon.

— Koeta nyt joka tapauksessa tulla, — pyytää hän vielä kerran.

Hannukselan puolella jokea on todellakin koko joukon kolkompaa kuin Peuraniemen ja kirkon puolella, jossa istutetut puut reunustavat lakeuden halki johtavaa valtatieta ja pienet puutarhat ympäröivät taloja. Laajat viljelykset näyttävät autioilta, ja niiden keskellä töröttää Hannukselan valtava rakennusryhmä alttiina tuulille ja tuiskuille. Siellä ja täällä vilkahtelee tuli jostakin mökistä, joka ikäänkuin häveten omaa pienuuttaan on vetäytynyt mahdollisimman kauas suuresta Hannukselasta, mutta kauempana silmäkantaman päässä olevan metsikön reunassa on kokonainen mökkiläiskylä.

— On teillä täällä koko yksinäistä, — toteaa Peuraniemen patruunan poika, vaikka joka päivä näkee toteamansa yksinäisyyden kamarinsa ikkunasta.

— Kyllä täällä sentään hyvin elää ja viihtyy.

Siihen ei Peuraniemen patruunan pojalla ole mitään vastaamista eikä tarvitse ollakaan, sillä nyt ollaan jo Hannukselan pihan portilla.

Mutta eron hetki tuntuu hänestä nololta ja avuttomalta. Hän vaivaa aivojaan keksiäkseen jotakin ratkaisevaa sanottavaa, mutta ei keksi mitään ja pitelee tarkoituksettomasti tytön kättä omassaan. Tyttö ei tästä näy suurin välittävän, mutta ei ota poiskaan, ja niin he seisovat kotvan vastakkain puhumatta mitään.

— Kyllä minun nyt ainakin täytyy mennä, virkahtaa tyttö viimein. —
Mene sinä myöskin uimalla tai miten parhaiten pääset.

Silloin Peuraniemen patruunan poika tekee ratkaisevan päätöksen. Hän kumartuu ja suutelee tuota kylmää, itsepintaista kättä. Tyttö vetäisee vaistomaisesti kättään, mahdollisesti hän hiukan punastuukin, huudahtaa hiljaisesti ja kiiruhtaa melkein juoksujalkaa kuistiin.

Mutta poika tuntee menetelleensä kuin jokin sankari, hänen rintansa täyttää nuorekas, ylitsevuotava riemu, päättäväisesti hän kulkee suoraan jokirantaan ja ui kuin uikin vaatteet selkään sidottuina Peuraniemen puoleiselle rannalle.

Hannukselan Esterille sattuu kuitenkin pieni välikohtaus, ennenkuin hän pääsee kamariinsa. Sisäporstuassa on isä, lamppu kädessä, häntä vastassa ja sanoo, että hän tekisi hyvin ja valitsisi vast'edes sopivimmat ajat juoksuilleen.

Tuvan seinäkello kuuluukin lyövän yhtätoista.

II

Hannukselan Esteri on seitsemäntoistavuotias, ja kylän pojat sanovat, että hän on ikävä puhutella. Seuraavana aamuna, yhdeksän vaiheilla, jatkuu hänen ja hänen vanhempiansa välillä se pieni välikohtaus, joka on saanut alkunsa edellisenä iltana.

Väen puheensorina kuuluu selvästi tuvasta tupakamariin, jossa Hannukselan isäntä ja emäntä juovat kahvia ennen kirkkoonmenoa. Hannukselan isännällä on nenän päällä yhteen kasvaneet kulmakarvat, harmahtava tukka ja luja leuka. Kun hän nousee seisomaan, täyttää hänen jyrkä olentonsa koko oviaukon. Puhuminen näyttää olevan hänelle jollakin tavoin vastenmielistä, se käy häneltä hiljaisesti ja tavantakaa pysähdellen. Toisinaan, vaikka harvoin, hän pysähtyy keskellä lausetta eikä enää jatka. Silloin sanotaan hänen aikoneen puhua jotakin, joka ei ollutkaan välttämättömän tarpeellista. Sellainen on ulkonaisesti katsoen Hermannin Juhanoika Hannuksela, Hannukselan seitsemäs isäntä suoraan alenevassa polvessa.

Mitä Hannukselan Maria-emäntään tulee, kerrotaan, että hän nuoruutensa päivinä on ollut kaunis ja että oli ollut jonkinlaisia vaikeuksia, ennenkuin hän oli sopeutunut Hannukselan tapoihin. Nytemmin hänen mahdollisesta entisestä kauneudestaan on vaikea päätellä: hän on suhdattoman lihava ja liikkuu raskaasti ja jonkunlaista alakuloisuuden tuntua yllään. Joka suhteessa hän kuitenkin on isännän ilmeinen täydennys; häneltäkin puhe käy hiljaisesti ja harkiten, vienolla, tasaisella äänenpainolla, mutta joskus saattaa tapahtua, että hän vilkastuu ja ilostuu ja juttelee oikein vertaisesti tunnin tai puolitoista.

Ahkerat kirkossa-käynnit kuuluvat Hannukselan vakiintuneisiin tapoihin, ja nyt on elokuun viimeinen sunnuntai.

— Kyllä se on paras, että pysyy omillaan, — sanoo isäntä raskaasti ja laskee kupin kädestään, — eikä anna itsestään puheenaihetta.

Esteri-tyttö juo kahviansa pöydän päässä, ja isännän sanat kieltämättä rikkovat hänen rauhallista sunnuntaitunnelmaansa, jolla on juurensa taampana ja joka vielä lähitulevaisuudesta odottaa jotakin. Hän ei vastaa mitään, mutta hänen korvalehtensä punoittavat.

— En minä ainakaan ole heidän juoksuistansa tiennyt, — virkahtaa emäntä sillä äänenpainolla, että jospa hän olisikin tiennyt!

—... välitä muuten, mutta yösydännä, jatkaa isäntä, luoden syrjäkatseen tyttärensä.

Tytön pää nytkähtää itsetiedottomasti, mutta huomattavasti, ja isännän suupielet värähtävät.

— Niin että antaa sen loppua vain, — lopettaa hän. — Myöhemminkin vielä on aikaa.

— Pianhan siitä pääsette, — sanoo nyt tytär, ja hänen äänessään, joka huomattavasti muistuttaa isännän ääntä, voi huomata kaukaisen metallinsoinnin. — Alusta viikon jo lähtee.

Ei isäntä eikä emäntä vastaa mitään. Aurinko paistaa suoraan huoneeseen, ja kärpäset surisevat.

— Eikähän tuo mitään, — jatkaa tytär kotvan kuluttua. — Kävelee kävelläkseen.

Eiköpä kirkastakin nyt isännän kasvoja ohut hymy.

— Enhän minä mitään pahaa meinaakaan, — selittää hän. — Kylläs itsekin rajan tiedät. Mutta sekin, ettet sinä pojassa mitään turhia luuloja ja olettamuksia herätä...

Ja jättäen tyttärensä oman ällistyksen ja punastumisen varaan menee isäntä ottamaan takin ylleen. Se on Hannukselan haltijaväen kohta sellainen, että he ovat arkoja tyttärestään ja — myöskin siitä, joka tulee aikoinaan ottamaan komennon Hannukselassa käsiinsä. Sillä vierashan nykyisen haltijaväen jälkeen tulisi Hannukselassa komentoa pitämään, hän, jonka tytär aikoinaan valitsisi. On niin ollen ymmärrettävää, että Hannukselat ovat tyttärestään arkoja, ja ymmärrettävää sekin, että Hannukselan talon puheenparreksi tullut kolkko tunnelma nykyisen isäntäväen aikana on käynyt entistään voittavammaksi.

Mutta nyt on jo kirkkoon-lähdön hetki tullut, Hannukselan haltijat nousevat kieseihin, ja renki sijoittuu heidän taaksensa. Pitäjäläiset tervehtivät heitä tutunomaisesti, mutta eräänlaisella, seudulla tuntemattomalla kohteliaisuudella, ja kun muutamia asiallisia sanoja on vaihdettu, menevät Hannukselan väet aikaisin kuolleitten poikiensa haudoille odottamaan jumalanpalveluksen alkamista. Sekin ikäänkuin kuuluu vakiintuneeseen tapaan, ja pitäjäläiset ihmettelisivät, jos tuo tavanmukainen käynti jäisi tekemättä. Ja hautoja koristavat pienet marmori-enkelit, ylellisyys, jollaista pitäjä ei ennen ole nähnyt.

Hannuksela on talo, mutta Peuraniemi on kartano. Peuraniemen ensimmäinen omistaja oli kuvernööri Wegener, häneltä se siirtyi pojalle, eversti Wegenerille, ja everstin jälkeen sen peri nykyinen omistaja, Gustaf Wegener, josta eräänä pääsiäisenä, kymmenkunta vuotta sitten, tehtiin kunnallisneuvos. On kohtalon oikku, että Peuraniemi ja Hannuksela, jotka molemmat kiistelevät arvovallasta pitäjässä, ovat joutuneet töröttämään toisiansa melkein vastapäätä, kumpikin omalle puolelleen jokea.

Nyt, kirkkaana, mutta hiukan syksylle tuntuvana elokuisena sunnuntaiamuna, tapahtuu myöskin Peuraniemen ruokasalissa pieni välikohtaus.

Peuraniemen kunnallisneuvos on mukava mies ja kansanomainen mies, jolla on suunnaton ruumiinpaino ja hyväntahtoiset mulkosilmät. Hän takaa mielellään ja vastaanansomatta kaikkia pitäjän opinteille pyrkiviä eikä pidä erikoisesti väliä, vaikka korot ja lyhennykset hiukan viivästyisivätkin. Siinä hän eroaa jyrkästi Hannukselan isännästä, joka ei takaa ketään, vaan antaa omistaan ja pitää huolen siitä, että lyhennykset suoritetaan aikanaan. Mutta kunnallisneuvos Wegener onkin hieno mies, kun taas Hannuksela on vain jyry talonpoika.

Eilis-ilta on Peuraniemessä kulunut hauskasti ja hienosti, ja kun kunnallisneuvos aamulla herää, huomaa hän tarvitsevansa muutaman napauksen. Siitä on seurauksena, että hän on keveällä ja joustavalla mielellä astuessaan aamiaispöytään, ja vasta nyt hän huomaa vanhimman poikansa eilis-iltaisen poissaolon.

— Ojaa, — huoahtaa hän istuutuessaan ja luo moittivan katseen poikaansa. — Missäs sinä eilen olit?

Tyttäret, Gunilla ja Sigrid, tirskahtavat, ja kunnallisneuvoksetar on tyytymättömän näköinen.

— Ulkona kävelemässä, — vastaa poika vilpittömästi.

— Varsin hauskaa kuulla, — sanoo kunnallisneuvos. — Taloon kutsutaan vieraita, ja vanhin lapsista, ainoa poika, menee ulos kävelemään. Erittäin mukavaa ja hienoa ja mielenkiintoista.

— Minä en luullut, että läsnäoloni olisi välttämättömän tarpeellinen, — puolustelee poika.

— Soo, jassoo, — sekin aivan uutta ja omintakeista. — Så är det och så går det.

Kunnallisneuvos huoahtaa ja kallistaa itselleen asianmukaisen ryydyn.

Aterioidaan hetkinen äänettömästi. Kukaan ei tiedä, minkä käänteeseen keskustelu tulisi saamaan.

— Ja yksinkö sinä kävelit ja suunnittelit tulevaisuuttasi, jos saan kysyä? — kysyi kunnallisneuvos vihdoin.

— Neiti Hannukselan kanssa.

— Ohoh! Jassoo!

Kunnallisneuvos huudahtaa ja laskee haarukan kädestään. Ei voi sanoa, liittyykö huudahdukseen ihmettelyä vaiko pientä pilkkaa.

Mutta kunnallisneuvoksetar on ylhäisen ja happamen näköinen. Hän onkin parooni Gyllenmarckin tytär, Soiluan ruukilta, aikoinaan naitu, kuten kronikoissa sanotaan, tilanomistaja, eversti Wegenerin pojalle, Gustaf Wegenerille. Hänellä on oikeus odottaa lapsistaan ja vallankin pojastaan jotakin.

— Minusta nähden, — sanoo hän viileästi, — voisi Erik jo tällä iällä valita seuransa iltakävelyilleen.

Nyt huomataan, että kunnallisneuvos kaiken lopultakin on hieno mies ja kansanomainen mies.

— Minusta nähden, — katkaisee hän, — ei tässä pitäjässä saata valikoimallakaan saada sen parempaa seuraa kuin mitä Erik eilen illalla on saanut.

— Så! Tycker du verkligen... — aloittaa kunnallisneuvoksetar, mutta lopettaa keskellä lausetta.

— Jo, jag tycker, — vastaa kunnallisneuvos hetken kuluttua kuulemattakaan kysymyksen loppuosaa. — Jos sinä vast'edeskin aiot viettää iltakävelysi neiti Hannukselan seurassa, niin sinulla on minun kaikenpuolinen siunaukseni mukana.

Mahdollisesti kunnallisneuvos Wegener oli sanonut hiukan liikaa, kenties hiukan tahdittomastikin. Kunnallisneuvoksetar punastui, ja tyttäret, toinen kolme-, toinen viisitoistavuotias, tirskahtivat äänekkäästi, ja poika oli jonkun verran nolon näköinen. Ateria kului äänettömyyden vallitessa.

Jumalanpalvelus-aika, joka Peuraniemessä oli aamiais-aika, kului siis sillä taholla pienen ällistyksen merkeissä. Mutta heti, kun toisten huomaamatta sen saattoi tehdä, meni kunnallisneuvoksetar miehensä työhuoneeseen pyytämään eräitä selityksiä. Mitä hänelle siellä sanottiin, ei tiedetä, mutta kun hän palasi, oli hän vakavan ja totisen näköinen.

Iltapäivällä meni koko kunnallisneuvoksen perhe Hannukselaan vieraisille, eikä Hannukselan tyttären ja Peuraniemen pojan aiotusta kävelymatkasta siis tullut sillä kerralla mitään.

III

Kolmen vuoden kuluttua ovat Peuraniemen poika ja Hannukselan tytär taas kävelyretkellä. Se sattuu pihlajien kukkimisaikaan, ja ilma on tuoksuja täynnä. Aurinko loistaa, ja Hannukselan ikkunarivit välkähtelevät sen valossa joen toisella puolen.

Peuraniemen pojalla on valkoinen lakki ja totinen ilme kasvoissa. Nuorempana hänellä oli veitikkamainen silmänluonti ja suu, joka puhui ja hymyili taukoamatta. Kyläläiset odottivat hänestä iloista miestä, huitaripoikaa, mutta he pettyivät odotuksissaan. Hän on kaksi vuotta totisesti lukenut lakia, ja kylällä tiedetään kertoa, että kahden vuoden kuluttua hän suorittaa tutkinnon. Kun vanheni, niin vakiintui. Saattoi tulla isoisäänsä, herra everstiin, jolla joskus pikastuessaan oli tapana omin käsin kurittaa ainoata poikaansa, nykyistä kunnallisneuvosta.

Ja mitä sanoisimme Hannukselan tyttärestä? Hän on ehkä jollakin tavoin pyöristynyt, mutta koukistuneen alahuulen synnyttämä varjo on entistä syvempi, ja hän astuu kuten ennenkin keinuvat, määrämittaiset askeleensa. Silmien katse on, kuten ennenkin, kaukainen ja poissaoleva tai yhteen pisteeseen tähtäävä, lauseet ovat harvat ja hiljaisella, hillityllä äänenpainolla lausutut. Sanalla sanoen: syrjäisestä näyttää siltä, kuin hän liiaksikin tietäisi olevansa Hermanni Hannukselan tytär.

Toissa vuonna on Hannukselan harmajassa jokapäiväisyydessä tapahtunut muutaman päivän kestänyt kiusallinen katkein. Esterillä oli käynyt kosijoita. Isojoen herastuomari ja ruukinomistaja itse vanhimmalle pojalleen. Oli siinä keskusteltu seikkaperäisesti ja asiallisen tarkasti puoleen ja toiseen, ja lienee Esteriäkin hiukan puhuteltu, mikäli pitäjällä kerrottiin. Mutta viimein kerrotaan Hannukselan Hermannin sanoneen, että antaahan asian nyt tällä kertaa olla. Liian lapsikin se on vielä tämmöisiä seikkoja tuumailmaan. Siihen se oli päättynyt, ja asiantuntevat kielet kertoivat, etteivät vanhemmat

olleet olleet erikoisen tyytyväisiä Esteri-tyttärensä.

Mutta tästä on, kuten sanottu, jo kulunut hiukan toista vuotta, tapaus ei ole millään tavoin häirinnyt Esteri-tytön tasaisen tyyntä mielentilaa, ja hän on nyt kävelemässä Peuraniemen pojan kanssa.

— Sinun ei olisi tarvinnut kirjoittaa niin usein, — sanoo hän Peuraniemen pojalle. — Isä katseli niitä kovin pitkään, kun posti niitä jätteli tuvan pöydälle, ja lopuksi hän kysyi, että mistä niitä nyt niin sataa.

— Niinkö? — kysyy Peuraniemen poika. — Entä mitä sinä vastasit?

— Totuuden luonnollisesti.

— Ja mitä isäsi siihen sanoi?

— Mitäpä hän. Sanoi, että itsepä hän parhaiten tiedän. Mutta kerran hän sanoi, että olisi parempi, jos sinä lukisit sen ajan, minkä kirjoittelet minulle.

Peuraniemen poika punastui hiusmartoan myöten, ja terävä vastaus pyörähti hänen huulillaan. Mutta hän hillitsi itsensä ja jatkoi kulkuaan miettiväisenä ja ääneti. Hetken kuluttua hän sanoi:

— Se sinun isäsi on hiukan kopea mies.

— Minkä lienee, — vastaa Hannukselan tytär yksikantaan.

Nyt jatkuu matka pitkän tovin äänettömyyden vallitessa. Ihmisiä tulee heitä vastaan, tekevät lyhyen tervehdyksen ja ajattelevat, että on noilla aikaa, keskellä kirkasta arkipäivää. Mutta heti jälkeenpäin he katuvat ajatuksiaan tai korjaavat niitä. Sehän on Hannukselan ainoa tytär ja Peuraniemen kartanon poika. On väkeä yllin kyllin kummassakin tekemässä.

Ollaan jo saavuttu kauas kylän ulkopuolelle, ja rannattomat vainiot ja loputtomat latorivit alkavat. Auringon paahde käy polttavammaksi, alkavan keskikesän lemu voittavammaksi. Kylä, punainen ja valkoinen ja puistikoilla koristettu, ikäänkuin uinuu siellä jossakin kaukana kesän helteessä, mutta Hannukselan sinkkikatto välkkyilee tänne asti auringon hohteessa. Kävellään vielä lyhyt matka ja istahdetaan sitten kuin yhteisestä sopimuksesta ojan reunalle.

— Ja totta puhuen, — jatkaa Hannukselan tytär äskeistä ajatustaan, — totta puhuen: perin vähänhän niissä asiallista olikin, niissä sinun kirjeissäsi.

— Sentähden kai sinä vastasitkin vain yhden ainoan kerran.

— Mitä minä olisin vastannut? Sitäkö, että tällaista täällä nyt on ja sitä ja sitä minä puuhaan. Mitä se olisi pyhittänyt! Tiesit muutenkin vallan hyvin, mitä ja millaista täällä on.

— Olisihan kuitenkin ollut sinun käsialaasi, sanoo Peuraniemen poika, ja sydän alkaa lyödä nopeammin.

— Niin... niin kai.

Nyt Hannukselan tytärkin punastuu ja tuijottaa pitkän aikaa suoraan apilaspeltoon. Peuraniemen pojan äskeisissä sanoissa on jotakin odotettua, mutta sittenkin liian äkisti tullutta.

— Olen ihmeteltyt, ettemme kouluaikana tulleet kaupungissa enemmän kosketuksiin, — sanoo viimein Peuraniemen poika kuin ajatuksistaan heräten. — Mutta mehän olimme lapsia silloin vielä ja sinä heitit sitäpaitsi kesken niin aikaisin.

Eikö se ollut viidenneltä?

— Oli. Mitäpä minulle olisi ollut hyötyä enemmästä?

Peuraniemen poika on kyllä äskeisellä lauseellaan tahtonut saada keskustelun määrättyyn suuntaan, mutta nyt hän tyytyy vastaamaan vain:

— Niin. Mitäpä sinulla enemmästä olisikaan ollut...

Peuraniemen Erik Wegener, lainopin ylioppilas, on seurassa iloinen, puhelias ja suosittu, mutta Hannukselan tyttären rinnalla hän on saamaton ja ujo, melkein päkömpelö. Hän on nyt neljänä joululoman aikana ja neljänä kesänä säännöllisesti vienyntä hänet pitkille kävelymatkoille, joita hän jo kauan ennen niiden toteutumista on haaveillut ja suunnitellut. Ennen joka retken alkua on hän ajatellut ja suunnitellut sanottavansa ja puhuttavansa, vieläpä kuvitellut niille vastauksenkin, mutta sanottavat ovat poikkeuksetta jääneet sanomatta ja vastaukset myöskin saamatta. Ne riemuisat, onnentäydet hetket, joita hän oli kuvitellut, eivät ottaneet tullakseen, ja hän eli pienessä kuumeessa. Se nyt oli

hänen osansa niinkuin lukemattomien muiden ennen häntä. Aina kun hän mielessään oli muovailtu rohkean ja selittävän lauseen ja juuri oli sen sanomaisillaan, tuntui niinkuin olisi tullut jokin este tai pelko. Hannukselan tyttären olento ei kieltänyt eikä käskenyt. Hän lähti vastaansanomatta Peuraniemen pojan mukaan pitkille kävelyretkille. Ei mitään muuta.

Äänettömyyttä jatkuu. Aurinko paistaa vielä korkealta, ja Peuraniemen poika käy pieniä käräjiä itsensä kanssa. Välittömyyden tuntu, jota hän alkutaipaleella oli ollut tuntevinaan, on nyt tyyten kadonnut. Hän odottaa joka hetki, että Hannukselan tytär nousee ja sanoo: "Eiköhän jo ole aika palata kotiin". Hän osaa jo ennakolta kuvitella tämän liikkeen ja äänenpainon. Sitten on taas kaikki saavutettu särkynyt pitkäksi aikaa. Mutta kun hän uudelleen ja yhä uudelleen palauttaa mieleensä kaiken sen, mitä vuosien varrella on heidän välillään tapahtunut, löytää hän suuren joukon vähäpätöisiä tapauksia ja pikku piirteitä, jotka nostattavat hänelle veren päähän.

— Kyllä kai sinä käsität, etten suotta sinulle kirjoitellut, — sanoo hän.

Hannukselan tytär ikäänkuin säpsähtää ja punastuu uudelleen. Sanat tulevat nyt entistä hiljemmin ja vaikeammin hänen huuliltaan.

— Olenhan minä sinua ajatellut hyvin paljon..., sanoo hän.

Peuraniemen poika on pelkkää odotusta. Veret kuohuvat hänen suonissaan, ja hän tarttuu Hannukselan tytärtä käteen.

— Mutta mitäpä siitä, — jatkaa Hannukselan tytär tuokion kuluttua.

— Kai sinä olet tiennyt sen muutenkin.

Nyt hän katsoo poikaa suoraan silmiin, ja tästä näyttää, kuin olisi tytön katseesta tuo ainainen vaivaava, viileä verho hetkeksi poistunut. Katse oli sininen ja kirkas. Poika siirtyy vaistomaisesti tyttöä lähemmäksi ja kietoo käsivartensa hänen vyötäisilleen, eikä tyttö millään tavalla yritä loitota hänestä.

— Eihän siitä kuitenkaan kannata puhua, — puhuu tyttö taas pitkän ajan kuluttua. — Me ehdimme kyllä palata siihen asiaan, kun se aika tulee. Jos tulee.

Hannukselan väessä on jotakin vaiteliasta ja jäähdyttävää, ja se on mennyt perinnöksi Esterillekin. Mutta niinkuin tajuamme, ei Peuraniemen pojalla tässä tilanteessa ole aikaa sitä huomata. Hänestä on kaikki onnea ja auringonpaistetta, ja hänestä tuntuu, kuin koko kesäinen luonto laulaisi hänen onnensa ylistystä.

IV

Hannukselan taloa sanotaan pitäjäläisten keskuudessa yleisesti harmajaksi linnaksi. Mistä nimi on saanut alkunsa, sitä ei kukaan enää muista eikä osaa kertoa. Se on vain kansannimitys eikä mitään muuta. Mahdollisesti se johtuu kookkaasta päärakennuksesta, joka Juha Hannukselan aikana laudoitettiin ja maalattiin vaaleanharmajaksi, mahdollisesti myöskin talon eristetystä asemasta.

Mutta yhtä mahdollista on, että sillä on syvemmät syynsä. Sillä Hannukselasta käsin on pitäjän ja lähiseudun kohtaloita ohjattu viimeisten vuosikymmenien kuluessa. Hannuksela on pitäjän varakkain, Hannukselan maine on seutukunnan suurin, Hannukselassa ajatellaan asiat oikein päin. Pitäjän taloja on jaettu ja yhdistetty, ne ovat milloin rikastuneet, milloin köyhtyneet, mutta Hannuksela on aina pysynyt yhtenä ja kokonaisena, siirtyen vanhimmalle pojalle, milloin lapsia on ollut useampia. Muut on kuitattu rahalla ja tavaralla. Ja nyt on vain Hermanni Hannuksela ja tämä Esteri, ainokainen.

Peuraniemen kartano ei millään tavalla himmennä harmajan linnan arvovaltaa. Peuraniemeläiset ovat herroja, heillä on maata, rahaa ja rikkautta, mutta pitäjän asioihin he eivät millään tavalla vaikuta. Maksavat veronsa, jotka vakiintuneen tavan mukaan ovat muutamia äyrejä Hannukselan veroja suuremmat, siinä kaikki. Peuraniemeläiset ovat ystävällistä ja kansanomaisista väkeä, pitäjäläiset tönäisevät lakkiaan, kun tulevat heitä vastaan maantiellä, ja kunnallisneuvos juttelee suulaasti ja mukavasti heidän kanssaan hetken tai pari. Peuraniemen kartanossa ei koskaan ole asunut pirullisia herroja, jotka tavalla tai toisella olisivat koettaneet sekaantua asioihin, joita oli totuttu hoitamaan Hannukselasta käsin. Kuinka yhteentörmäyksen sattuessa olisi käynyt, sitä on asioita tuntemattoman vaikea sanoa.

Pitäjällä tiedetään yleisesti, että Peuraniemen poika rakastaa Hannukselan tytärtä. Siitä puhutaan

yleisesti taloissa ja tönöissä, mutta kuinka Hannukselan isäntä asiaan suhtautuu, sitä ei kukaan osaa arvata. Kukaan ei uskalla asiaan viitata, ja Hannukselasta eivät viestit kulje kylille Siellä elävät omaa, eristettyä elämäänsä, vaiteliaina ja kulmat hiukan rypyssä, siellä käydään vain välttämättömillä asioilla, ja palvelusväki ei tiedä haltijaväen asioista. Kunnallisneuvos on mukava mies, ja hänestä sanotaan, ettei hän poikaansa kiellä eikä käske, mutta kunnallisneuvoksettaren, joka on paronin tytär, kerrotaan olevan pahoillaan poikansa puolesta, ja tyttäret tervehtivät Hannukselan Esteriä hiukan kankeasti, mutta niaavat isännälle.

* * * * *

Mutta Peuraniemen pojan ja Hannukselan tyttären asiat ovat kesän kuluessa kehittyneet ja saavuttaneet sen kohdan, jolloin aletaan suunnitella.

Nyt, syksyisenä aamuna, on Peuraniemen poika ottanut asian puheeksi kotonansa. Hän on jo yhdenkolmattavuotias ja voipa mies puolestansa. Koivunlehdet ovat kellastuneet ja irtaantuneet, ja tuuli ajelee niitä pitkin kujia ja teitä. Pellot ovat leikatut, ja puimakoneiden käynti ja varstojen jynkytykset riihistä kuuluu sieltä ja täältä. Syksyn tuntu on voittava, ilma on kostea ja raaka.

Pojan ilmoitus ei singahda kuin salama kirkaalta taivaalta, mutta eräänlaista draamallisuutta ei jälkeensä seuranneelta kohtaukselta puutu. Kunnallisneuvoksen muhoileva, hyväntahtoinen olento muuttuu totiseksi, mutta kunnallisneuvoksetar vaipuu lähimpään nojatuoliin.

— Ja minä olen jo tänään päättänyt mennä pyytämään hänen isältään lupaa kihlautumiseen, — lopettaa poika.

— Hm..., sanoo kunnallisneuvos hypistellen kellonperiään ja katsellen ikkunasta ulos.

— Hm..., jatkaa hän. — Sinä vain näin ilmoitat. Tässä on raportti, herra kapteeni. Näin minä olen tehnyt ja näin tulen tekemään eteenpäin. Että tiedätte, — olkaa hyvä!

Pitkä, nolo hiljaisuus.

— Minä luulen, ettei Hannukselan isännällä tule olemaan mitään minua vastaan, — sanoo poika hetken kuluttua nöyrästi.

— Ei tietystikään, — kirkaisee nyt kunnallisneuvoksetar, — sen minä hyvin uskon. Avosylin ottavat sinut vastaan, sillä tätä he juuri ovat odottaneetkin. Enkö minä ole aina sanonut sinulle, pappa: tee talonpojalle oikein, mutta älä koskaan hyvää. Ja nyt...

Kunnallisneuvos laskee sikarinsa tuhkakuppiin ja rykäisee.

— Tietääkseni minä en pysty jakamaan Hannukselan väelle oikeutta enemmän kuin tekemään heille hyvääkään, — keskeyttää hän. — Mutta jos minä olisin tämän tiennyt...

— Tiennyt! — huudahtaa kunnallisneuvoksetar puoleksi itkien. — Enkö *minä* ole tiennyt, mutta mitä *sinä* olet tehnyt, — nauranut!

— Kai sinä leikin ymmärrät, — tokaisee kunnallisneuvos. — Minä sanon, että jos minä olisin tiennyt, niin olisin nauranut vähemmän.

— Mutta tämä on niin Hannukselain tapaista, — jatkaa kunnallisneuvoksetar, ja nyt hän todellakin itkee. — Ollaan ylpeitä, ollaan kopeita, vaikutetaan sillä, ja sitten yhtäkkiä: tässä me olemme, olkaa hyvä.

— Ei suinkaan mamma väittäne, että Hannukselat millään tavalla olisivat minua rohkaisseet? — kysyy poika.

— Tietystikään eivät. Siihen he ovat liian viisaita. Mutta vaikuttaa kopeudellaan, sitä he osaavat. Ollaan, mukamas, koottu jonkunlainen varallisuus ja sitten kelvataan mihin tahansa. Olemme tehneet heille useampia vierailuja, mutta kuinka monta he ovat tehneet? Juu, yhden. Ja kun Hannukselan isäntä käy täällä, niin viitsikö hän edes kunnollisesti kumartaakaan!

Kunnallisneuvoksen huulilla karehtii ohut hymynhäive.

— Se on kuitenkin paras kumarrus, mitä häneltä koskaan olen nähnyt, — sanoo hän. — Eikä hänen tarvitse sitä harjoitella.

— Niinkuin ei meidänkään, — huomauttaa kunnallisneuvoksetar. — Tietysti meille on suuri kunnia, että saamme hänen tyttärensä miniäksemme!

— Mutta mamma ei nyt viitsi hermostua, pyytää poika. — Ei suinkaan se ole häpeäkään.

— Ei! — Kunnallisneuvoksetar pillahtaa uudelleen itkuun. — Mitä sanoo veljeni, mitä sanovat sukulaisemme, mitä koko maailma! Voi Erik, poikani, kun vähääkään viitsisit ajatella.

— Kyllä minä olen ajatellut, mamma. Mutta en minä voinut edellyttää, että mamma noin...

Pojan sanat hukkuivat nyyhkytykseen, joka tuon tuostakin kiihtyi, kunnes kunnallisneuvoksetar nousi ja masentuneena lähti huoneesta. Jäljellejääneet katselivat kysyvästi toisiinsa.

— Onko se nyt sinun lopullinen päätöksesi? kysyy viimein isä.

— Kyllähän se on.

— Hm. Minulla puolestani ei ole mitään neiti Hannukselaa vastaan ellei myötäkään...

— Minä olen kiitollinen siitä, isä.

— Sopimaton sellainen avioliitto meidän kannaltamme katsottuna kuitenkin kieltämättä on, ja kun mammakin noin...

Kunnallisneuvos keskeytti lauseensa ja vetäisi mieltäväisenä muutaman savun sikaristaan. Pojan kasvot kävivät alakuloisiksi.

— Ja kun mammakin noin otti itseensä, jatkaa hän, laskien taas sikarinsa tuhkakupin reunalle, — niin voisithan sinä lykätä päätöstäsi hiukan, ainakin siksi, että mammakin ehtii siihen asiaan tottua. Sinähän saatat kyllä ymmärtää hänen mielipiteensä.

— Minä ymmärrän ne kyllä täydellisesti ja annan niille sen arvon, mikä niille tulee. Mutta lykätä päätökseni toimeenpanoa tuonemmaksi, sitä en voi. Eikä se siitä paraniisi.

Pojan äänessä on kunnioitusta, mutta siinä soi myöskin itsepintaisuus ja uhma. Kunnallisneuvos suhtautuu siihen odottamattoman tyyneesti.

— Itsehän asiasi parhaiten tiedät, — sanoo hän lyhyesti. — Olen vain antanut sinulle neuvoni ja sillä hyvä. Tee hyvin tai pahoin — edestäsi sen löydät.

Sitten kunnallisneuvos Wegener nousi ja poistui huoneesta jättäen hänkin poikansa oman harkintakykynsä varaan. Hetkisen Erik käyskenteli huoneessa edestakaisin, miettien asioita puolin ja toisin, mutta muutaman minuutin kuluttua hän teki päätöksensä, haki päällysvaatteensa ja käveli Hannukselaa kohden.

* * * * *

Erik Wegenerin, Peuraniemen kunnallisneuvoksen pojan, tulo Hannukselaan herättää talossa painostuksen tunnelman. Hän kohtaa isännän jo pihalla, ja isännälle näyttää tervehdykseen vastaaminen tuottavan pientä vaivaa.

— Mitäs sinne joen toiselle puolelle...?

— Kiitos. Ei kummempia minun ymmärtääkseni.

Käyvät kuitenkin yhdessä sisään, isäntä porstuaan asti edellä. Porstuassa hän avaa oven sisähuoneisiin, mutta menee itse tuvan puolelle.

Hannukselan huonerivit vaikuttavat autioilta ja kolkoilta. Hiiskahdustakaan ei kuulu valtavassa rakennuksessa. Päivällisen aika on tunnin verran ohi.

Tästä talosta on siis Esteri. Peuraniemen poika lämpenee, mutta samassa hän myöskin jäähtyy. Hänestä tuntuu, kuin olisi hänet ypöyksiin jätetty istumaan jonnekin kauas. Jos hän nyt alkaisi liiukella huoneissa, niin tuskin kukaan vaivautuisi katsomaan. Niin, tämä on sitten Hannuksela ja hän on tänne tullut elämänsä ehkä tärkeimmälle asialle. Mutta ajatus ei tee häntä levottomaksi, ellei innostutakaan. Hänestä tuntuu, kuin olisi hänen kohtalonsa tämän talon suhteen jo aikoja sitten jossakin paikassa ratkaistu.

Pihamaalla liikutaan. Se hiukan virkistyyttää ajatuksia ja antaa niille suuntaviivoja.

Esteriä ei näy. Kenties hän on jossakin lähihuoneessa, mutta yhtä mahdollista on, että hän on kotoa poissa. Hän kuitenkin tietää tästä käynnistä, se on eilen sovittu.

— Ehkä on parasta, että käyt, — oli hän sanonut, — niin asia on sitten heille selvillä. Minä en

kylläkään aavista, mitä he sanovat, mutta sanokootpa nyt mitä tahansa, kyllä minun tiedät.

Peuraniemen poika muistelee näitä sanoja, ja muutamaksi minuutiksi hänet valtaa iloinen varmuus. Ajatukset leikkivät, karkeloivat ja rakentelevat ilmalinnoja. Mutta vain hetkiseksi. Sitten häntä taas alkaa hyydyttää ja hän toivoo mahdollisimman pian olevansa täältä kaukana.

Etuhuoneessa käydään. Odottaja hätkähtää ja valmistautuksen seisomaan. Emäntä ilmestyy ovelle.

— Vieraitapa täällä... isäntä sanoikin. Kaikki väkikin niin ulkosalla, että piti odotuttaa. Kuinka vanhemmat jaksavat?

— Kiitoksia. Hyvinhän ne voivat.

Hän ei voinut sanoa terveisiä, mutt'ei havainnut, paniko emäntä tämän merkille.

Emäntä istuu. Hänen verkkainen, hillitty puhelunsa ja hiljainen äänensä sopeutuu mainiosti Hannukselan huonerivin hiljaiseen kolkkouteen.

Palvelustyttö tuo kahvia. Jonkun ajan kuluttua tulee isäntä ja emäntä poistuu. Hannukselan kolkkaus vaikuttaa nyt entistä voittavammalta.

Isäntä ei katsele vierasta silmiin, mutta luo tuon tuostakin häneen pikaisen, ohimenevän katseen. Kahvinjuonti sujuu äänettömyyden vallitessa. On jo todettu, että elonkorjuu-ilmalimat tänä syksynä ovat olleet melko suopeat ja että sato näyttää tyydyttävältä.

Nyt.

Peuraniemen poika alkaa selittää asiaansa. Punastuu ja tapaa sanoja. Rakastetaan, on jo pitemmän aikaa kävelty joskus ja puhuttu. Päätettiin, että hän tänään kävisi. Niin se on eikä siitä minnekään pääse.

Hannukselan isäntä ei vastaa mitään. Hänen katseensa lepää pitkän aikaa Peuraniemen pojassa, ja tämä huomaa, että se on odottamattoman terävä ja kirkas. Väri punakoilla kasvoilla hiukan muuttuu, ohimosuonet pullistuvat hiukan ja huulet rypistyvät, aivan kuin jotakin asiaa ankarasti aprikoitaessa. Sitten katse hiljaa ja huomaamatta siirtyy muualle.

— Esteri ei ole siitä mitään puhunut, — sanoo hän viimein.

Äänettömyys. Syksyinen päivä alkaa jo hämärtää.

— Eikä hän tällä haavaa näy olevan kotosallakaan.

— Kyllä se asia siinä suhteessa on selvä, — vastaa Peuraniemen poika.

Isäntä ei katso tarpeelliseksi vastata. Hetkisen kuluttua tuo palvelija toisen kupin kahvia.

— En minä välitä, — sanoo isäntä ja antaa viedä kuppinsa takaisin.

— Esterillä on niin vähän ikääkin, — jatkaa hän, kun vieras on juonut kahvinsa.

Peuraniemen poika selittää asiaansa. Nuorempinakin on menty kihloihin. Kahden vuoden kuluttua hän on tuomari.

Isännän katse lepää taas kosiomiehessä, mutta selitys ei näytä vaikuttavan sinne eikä tänne.

—... vähän vaikea vastata, — sanoo isäntä taas. — Eiköhän olisi teillekin parempi, että paremmin vertaisia hakisitte.

— Mikähän meidät sitten niin erottaa? kysäisee Peuraniemen poika.

Tällä kertaa Hannukselan isännän on vaikea vastata, vaikkapa halua olisikin. Hän liikahtaa tuolillaan ja käy vilkaisemassa ikkunasta ulos.

— Minusta tuntuu, kuin kihlaus antaisi jonkunlaisen varmuuden ja tekisi suuntaviivat selvemmiksi, — virkkoo Peuraniemen poika kauan harkittuaan.

— Siltähän se kyllä voi tuntua, — myöntää Hannukselan isäntä.

— Mutta, — lopettaa hän, — kyllä se sittenkin on parasta, kun annetaan ajan kulua. Suoritatte nyt ensiksi tutkintonnekin.

Tähän keskustelu päättyy. Isäntä poistuu ja tulee hetken kuluttua takaisin emännän seuraamana. Kätellään ja emäntä katsoo poikaan tämän mielestä niinkuin jollakin tavoin epäluuloisesti ja melkein vihamielisesti. "Ei sitä meiltä vaan niin viedä."

— Sopii viedä terveisiä kotiin, — sanoo hän hiljaisesti.

Peuraniemen pojasta tuntuu lause pistävältä pilkalta, vaikka se yhtä hyvin saattoi merkitä muutakin. Isäntä seuraa portaille saakka.

— Kyllä siellä nyt tulee kylmä yö, — sanoo hän luoden katseensa taivaalle.

Sanoo aivan jokapäiväisellä, välinpitämättömällä äänellä, niinkuin ei mitään olisi tapahtunut ja niinkuin aivan tavalliselle menijälle, joka on käynyt talossa toimittamassa välttämättömiä asioitaan. Vai sitä se olikin! Peuraniemen pojan käynti ei siis merkinnyt Hannukselan vaelle yhtään mitään.

"Kyllä siellä nyt tulee kylmä yö."

* * * * *

Illallisen jälkeen hän tapaa vanhempansa. Hän on koko illan kierrellyt kylää pää täynnä mietteitä. Ei vieny, ellei tuonutkaan. Mutta antaapa ajan kulua.

— Saatte olla aivan huoletta, — sanoo hän vanhemmilleen. — Minä sain auttamattomat rukkaset.

— Saisit hävetä! — sanovat sisaret. Kunnallisneuvoksetar purskahtaa hysteeriseen itkuun: tämä vielä puuttui! Hän, raukka, ei tiennyt, mitä ajatella ja mitä olla ajattelematta.

Mutta kunnallisneuvos oli sen näköinen kuin jotakin odottamattoman vakavaa olisi tapahtunut. Hän melkein kalpeni.

Sinä yönä, joka todellakin oli tavattoman kylmä, ei Peuraniemen herrasväestä moni nukkunut kunnollisesti.

V

Muutamana päivänä lokakuulla, lakimääräisten syyskäräjän viimeisinä päivinä, napsahtaa Peuraniemen kartanoon pari kiinnitystä.

Käräjäväki hiukan hämmentyy. Kiinnitykset tulevat kuin leimahdus kirkaalta taivaalta.

"Mitä tämä nyt on?"

Hannukselan Hermanni on kunnan säästöpankin esimies ja sen toimensa takia käräjäpaikalla saapuvilla. Väri hänen punakoilla, terveillä kasvoillaan vaihtuu hetkeksi, ja hetkeksi pusertautuvat huulet yhteen. Näyttää siltä, kuin hän olisi muistavinaan jotakin. Mutta pian hän on taas tyyni ja rauhallinen.

Ravintolahuoneessa, joka samalla on odotushuoneena, alkavat kielet käydä.

— Jos eversti-vainaja tietäisi, niin haudassaan kääntyisi, — sanovat juurevat, punakat isäntämiehet.

— Saattaa olla asiansa Peuraniemen patruunalla niinkuin kaikilla muillakin, — vastaavat ne, joilla itsellään on samantapaisia asioita.

— Eipä noista ole kuulunut. Hannukselan Hermanni tulee oikeuden istuntohuoneesta.

— Mitäs Hannuksela arvelee?

— Jaa mistä?

— Meinaamme noita Peuraniemen kiinnityksiä.

— Mitäs tuon kokoisista kiinnityksistä, — vastaa Hannuksela verkalleen.

Isännät menevät kysyväisen näköisiksi, ja jotkut tulevat Hannukselaa lähemmäksi.

— Se on niin, — jatkaa Hannuksela silminnähävällä vastenmielisyydellä, — että Peuraniemen patruuna voi olla suurissa asioissa. On pankkiosakkeita, on tehdasosakkeita, saattaa olla muitakin. On voinut panna kaiken irtaimen rahansa likoon.

— Aivan niin, — vastaa kiinnityksenottajan asiamies, kaupunkilainen varatuomari, tyytyväisesti.

Hannuksela luo häneen syrjäsilmyksen ja alkaa pukea ylleen. Renkipoika vartoo ovensuupenkilällä.

— Tuollainen kiinnitys, — puhuu Hannuksela edelleen, — ei Peuraniemessä merkitse sinne eikä tänne. Tietysti olisi saanut vekselillä tai millä tahansa, mutta ellei tahdo ruveta lyhytaikaisiin sitoumuksiin, niin se on hänen asiansa. Meistä kai ei kukaan ole Peuraniemestä saamassa.

Viimeinen lause vaikuttaa jonkunlaiselta iskulta ja ällistyttää hiukan. Hannukselan Hermanni painuu jyrkät hartiat hiukan kumarassa ovesta pihalle renkipojan seuratussa perässä eikä hänellä ole aikaa huomata velkojan asiamiehen ihmettelevää, mutta kiitollista katsetta. Sitäpaitsi ei jonkun varatuomarin kiitollisuus tai kiittämättömyys hänelle mitään merkinnyt. Se nyt oli niin, että Hannukselalla aina oli ollut "omat mutinansa", niinkuin sanottiin.

Hetkisen vallitsi huoneessa Hannukselan mentyä hiljaisuus. Hannukselan puheliaisuus oli ihmetyttänyt kaikkia.

— Puhui melkein kuin omaan pussiinsa, sanoi viimein Ketolan isäntä.

— Kertovat, että Peuraniemen poika tässä syksyllä oli käynyt kyselemässä Hannukselan tytärtä, — tiesi joku. — Lieneekö sitten perää?

— Tiesi kaikkia puheita. Mutta jos perää on, niin huonosti olivat pojan asiat onnistuneet.

— Huonosti. Entä jos tiesi Hannukselan Hermanni jo silloin tämän. Kiinnityksen meinaan.

— Tiesi tai ei tiennyt. Peuraniemi ei nyt ole paljoakaan Hannukselaa suurempi, — jos lienee niinkään suuri, — ja perillisiä on kolme.

— Mutta kun tyttäret naitetaan rikkaasti. Ja poika sitäpaitsi voi nousta korkeihin ja tuottaviin virkoihin. On siinä olemista.

— Tiedä häntä. Sisua, kopeutta ja omaa meininkiä sitä on Hannukselassa ollut niin kauan kuin muistetaan.

— Mutta ei herrahtavaisuutta.

— Ei. Se vielä olisi puuttunutkin.

Juotiin kahvia, kuunneltiin sisäänhuutoja, kielet kävivät.

— Ei ole Peuraniemestäkään talonpojan silmille hypelty, — todistaa Sillankorvan isäntä.

— Ei. Mutta ei ole passannutkaan täälläpäin. Eversti-vainaja minkä alussa koetti sotaisen meininkinsä kanssa.

— Mutta kesken heitti. Sattui lyömään kirveensä kiveen.

Puhetta jatkuu kuppien helistessä. Sieltä ja täältä tuntuu ohutta viinan tuoksua. Nuori varatuomari istuu syrjässä ja kuuntelee ihmetellen. Häneen menee tunne, että hän on suorittanut tehtävänsä hyvin. Aamulla hän oli käynyt Peuraniemessä ilmoittamassa, että kiinnitys täytyy ottaa. Kunnallisneuvos oli tullut alakuloiseksi, käskenyt kuitenkin aamiaiselle. Aamiaisen jälkeen hän oli tullut, hm, jonkun verran tunteelliseksi. Sanonut, että kyllä hänen arvovaltansa tässä ylpeässä pitäjässä nyt on mennyt. Pankki voisi hyvin ottaa kiinnitykset keväällä, jos varmuus todellakin sen vaatii. — Mutta hänen, varatuomarin, oli ollut pakko sanoa, ettei voi. Valitettavasti. Nyt hän saa sanoa, ettei arvovalta suinkaan ole vähentynyt. Hänestä tuntuu päinvastoin, kuin se olisi jonkun verran noussut. Niin, hänestä tuntui todellakin, kuin hän olisi suorittanut tehtävänsä enemmän kuin hyvin.

Mutta puheensorina jatkuu. Ollaan jo muissa asioissa. Ja nuori varatuomari, joka huomaa, ettei hänellä ole täällä mitään tekemistä, kokoaa paperinsa, pukee ylleen ja lähtee ajamaan Peuraniemeen.

* * * * *

Vastoin tavallisuutta osoittaa Hannukselan isäntä kotiinsa tultuaan kärsimättömyyden merkkejä. Emäntä ja tytär katselevat häntä odottaen ja jonkun verran kummeksuen. Hän juo kahvinsa tupakamarissa, ja näyttää kuin hänellä olisi jotakin sanottavaa, vaikka se ei vielä purkaudu esiin.

— Mitäs sinne käräjille? — kysyy emäntä.

Isäntä ei kotvaan vastaa.

— Mitäs sinne, — vastaa hän sitten.

— Peuraniemeen otettiin kiinnitys, — sanoo hän pidettyään taas pitkän väliajan ja luo syrjäilmäyksen tyttärensä, joka lentää tulipunaiseksi.

Emäntään vaikuttaa uutinen hiukan vaivaavasti.

— Mitäs kiinnityksiä ne sitten...? — kysyy hän.

— Pankkeja. Kaksikin.

Pitkä hiljaisuus. Emäntä menee tuvan puolelle, mutta palaa pian. Tytär puuhaa jotakin, selin isäänsä, kaapin ääressä. Isäntä katsoo ikkunasta ulos noin vain katsoakseen, mitään erikoisempaa miettimättä. Hänestä tuntuivat asiat tällä kertaa merkillisen suoraviivaisilta ja selkeiltä.

— Joo, että sitä se taisi merkitä, se Peuraniemen pojan käynti, — sanoo hän vihdoinkin, ottaen lakkinsa ja tehden lähtöä ulos, mutta pysähtyy keskelle lattiaa ja miettii jotakin.

— Ei meistä kuitenkaan ole kenenkään asioiden paikkaajiksi, — päättää hän viimein terävästi. — Eikä siitä muutenkaan...

Lopun sai arvata.

— Ei se sitä ollut, — sanoo Esteri punehtuen, mutta isäntä on jo menossa ulos eikä kuule taikka ei katso asiakseen vastata.

Äiti luo tyttärensä vihaisen katseen.

— Et vastustele, kun isäsi puhuu, — sanoo hän.

Nyt ei tytär vastaa mitään. Hän toimittaa pikku tehtäviään äänettömänä, hiukan nyrpeänä niinkuin aina, eikä syrjäinen saata arvata, mitä hän mielessään aprikoi.

Tästä hetkestä alkaen tuntuu ilma Hannukselassa entistä painostavammalta. Odotetaan joululomaa ja mitä se tullessaan tuopi, ollaan ynseitä, kartetaan hiukan toisiaan ja varotaan entistä enemmän liikoja sanoja.

Mutta sataa lumen, tulee pian joulukin, mutta Erik Wegener, kunnallisneuvoksen poika, ei tule lomalle. Sanotaan, että hän viettää joulunsa enonsa maatilalla, Soiluan ruukilla. Silloin Hannukselan emäntä itsekseen akkiloit, että jos hän hyvinkään ei saattanut tulla.

VI

Pojan, Erikin, poissaolo ei erikoisesti vaikuta Peuraniemessä vallitsevaan joulutunnelmaan. Hän on kirjoittanut, kuten aina ennenkin, säännöllisesti kerran viikossa. Jos hän nyt tahtoo viettää joulunsa enonsa ja kahdeksaa vuotta vanhemman serkkunsa luona, niin se on täysin ymmärrettävää. Ehkäpä kesään mennessä jo yhtä ja toista tasaantuu.

— Siinä on tervettä materiaa, siinä pojassa, — sanoo kunnallisneuvos. — Joku toinen olisi tietysti heittäytynyt onnettomaksi, mutta Erik, katsoppas, hän on eri maata. Hän on tullut isääni.

Ja herra kunnallisneuvoksen koko vöyreä olento muhoilee ja hymyilee, mutta rouva kunnallisneuvoksetar on vaiti.

Suhtautuminen Hannukselan väkeen on, niinkuin kunnallisneuvos sanoo, järjestetty. Ne kerrat, jotka hän on Hannukselan isännän tavannut, on hän ollut, niinkuin ei olisi koko asiasta tiennytkään.

Pitäköön poika omat tyhmyytensä omalla kontollaan.

Syyskäräjään jälkeen olivat Hannuksela ja Peuraniemen patruuna sattuneet samaan junaan. Kohtaus oli kieltämättä kunnallisneuvoksesta tuntunut jonkun verran nololta. Mutta senkin asian hän oli omasta mielestään "järjestänyt" oivallisesti ja istunut sankarillisesti Hannukselaa vastapäätä mennessä tullen ne kaksi tuntia, mitkä matka kesti.

"Tuon tuostakin pitää kaupungissa juosta asioiden takia", oli hän sanonut. "Kertyy vähän joka suunnalle."

"Niinhän se, niinpä vain", oli Hannuksela vastannut.

"Ostoa ja myyntiä, mutta kun on jotakin hankkinut ei tahtoisi viitsiä myydäkään", oli kunnallisneuvos selittänyt. "Joka on pannut rahansa liikkeeseen ei saa sitä taas irti, ellei myy tai lainaa."

"Aivan niin."

"Ja aika kiristyy niin perhanasti."

Sen Hannukselakin oli tullut kokemaan.

"Tässä tuonottain annoin ottaa pari kiinnitystäkin. Mitäs minä, ajattelin. Velvoittaa vähän niinkuin lapsiakin."

Niin se oli tullut sanotuksi, Luojan kiitos.

Hannuksela oli arvellut, että kunnallisneuvos olisi saanut niin pienen asian järjestymään muutenkin.

"Tietysti, sehän on selvää."

"Ja jos lainarahoille saa paremman koron kuin mitä itse joutuu maksamaan", oli Hannuksela vielä jatkanut, "niin kannattaa, minun käsittääkseni, lainata".

"Juuri niin."

Niin oli sekin kohtaus, piinallisimpia, mitä kunnallisneuvos oli kokenut, järjestynyt tyydytykseksi. Hannuksela oli saanut selityksen.

* * * * *

Niinpä kuluvat siis juhlat Peuraniemen kartanossa vanhaa, tuttua latuaan.

Mutta joulun ja uudenvuoden väliviikolla entää pitäjäläisten korviin uutinen. Kunnallisneuvoksen vanhimman tyttären ja ylioppilas Frans Erikssonin kihlaus julkaistaan. Pitäjäläiset tietävät kertoa, että kaikki on niinkuin pitääkin olla. Frans Eriksson on rikkaan tehtailijan ainoa poika, joka on tullut tuntemaan kunnallisneuvoksen Gunilla-tyttären tämän ollessa opiskelemassa maalaustaidetta.

— Osaavat ne rikkaat yhdistellä, — sanotaan. — On se maailman alusta nähty.

— Taisivat peuraniemeläiset ottaa sen vahingon moninkertaisesti takaisin, minkä Hannukselan tyttäressä menettivät.

— Taisivat. Jos muuten lie perää koko Hannukselan jutussa.

Mutta kunnallisneuvoksen Gunilla-neiti on kasvanut muhkeaksi ja vaaleaveriseksi ja tullut äitiensä, mitä luonteenlaatuun tulee, ja hänen sulhasensa on pitkä ja kalpea, ja jo kaukaa hänestä huomaa, että hän on herra. Hän on päiväkaudet ajelulla morsiamensa kanssa, jolle hän osaa hymyillä herttaisesti ja rakastettavasti, mutta osaa merkillisen nopeasti juontaa kasvonsa tylyiksi ja luoksepääsemättömiksi, jos joku vastaantuleva heitä liiaksi tarkastelee. Frans Eriksson on ehtinyt hankkia itselleen mielipiteitä, ja niiden mukaan on Erik, hänen morsiamensa veli, auttamattomasti pikkumainen, seikka, jonka sisar jo aikoja sitten on huomannut ja jolle hän hyvänsuovasti hymyilee. Gunilla-neiti kertoisi kernaasti sulhaselleen erään asian veljestään ja Hannukselan tyttärestä, mutta pelkää, että sekä veljen että hänen oma arvonsa sen johdosta laskeutuisi, ja vaikenee.

Ja kunnallisneuvos on hyvä mies ja mukava mies. Hän on liikutettu tyttärensä ja koko perheen onnesta ja hän suree vain sitä, ettei Erik ole sitä näkemässä. Rouva kunnallisneuvoksetar on täydelleen samaa mieltä, ja hänen mielestään on tahditonta, ettei Erikiltä kuulu minkäänlaista onnittelua.

Loppupyhät kuluvat siis Peuraniemessä korkean onnen merkeissä.

VII

Kevätpuolella alkaa Peuraniemestä kuulua jotakin. Koko pitäjän hiljainen huomio keskittyy Peuraniemeen. Kuiskutellaan, supatellaan, kerrotaan sinne ja tänne eikä kaiken lopuksikaan olla oikein varmoja siitä, mistä on kysymys ja mistä jutut ovat saaneet alkunsa. Kenties määräävimmit isännät ovat kuulleet kaupungissa, kenties on koko juttu vain hölynpölyä.

Jotkut ovat panneet merkille, että Peuraniemen patruuna on laihtunut ja käynyt miettiväiseksi, että hän ei enää pysähdy juttelemaan ihmisten kanssa ja että hän joskus unohtaa vastata tervehdyksiin. Selvä merkki siitä, että jotakin on tapahtumassa.

— Ei edes näkevinään ollut, vaikka aina on niin tervehtinyt ja lasten vointia udellut, — kertoo Mäkis-Kaisa, leski, jolla on veroton torppa Peuraniemen takamailla. — Jotakin siinä on, jotakin, — päättää hän nähtyään, että kuulijakunta on mielissään kuulumisista.

— No on sitten.

Tänä vuonna on jo maaliskuulla pieniä sateita ja huhtikuulla alkaa maa olla paljas. Ilma on sumuinen ja kostea, taivas harmaja ja ikävännäköinen. On tämä kanssa yhtä kevättä. Maantiet ovat sohjun- ja kuransekaiset, ei tiedä oikein päästkö eteenpäin reellä vaiko kärrypelillä.

Muutamana aamuna nähdään kunnallisneuvoksen parivaljakolla ajavan asemalle, parivaljakolla, jota ei ole käytetty sitten eversti-vainajan aikojen. Kun hän palaa sieltä, istuu hänen rinnallaan kumaraharteinen, vanha herra, jolla on harmaja pujoparta, käyrä nenä ja pistävä katse tuuheitten kulmien alla. Asemahenkilökunta tietää kertoa, että se on parooni Gyllenmarck Soiluan ruukilta, Etelä-Suomesta, patruunan lanko. Jotakin on varmasti tekeillä.

* * * * *

Parooni Gyllenmarckin ulkomuoto ei ole rakastettava, mutta hänen äänessään on pehmeä, miellyttävä sointi ja hänen ohuet, valkeat sormensa liikkuvat herkästi ja hermostuneesti.

— Todellakin, — sanoo hän, — minä en saata, minä en jaksa ymmärtää, miten sinä olet voinut, oikeastaan jaksanut laittaa itsesi tällaiseen tilanteeseen.

— En minä itsekään, — huokaa kunnallisneuvos väsyneesti.

— Sinun on täytynyt pyrkimällä pyrkiä perikatoon, — jatkaa parooni.

— Muuten et olisi voinut onnistua näin loistavasti.

— Ja-ah. Minä en tiedä, minä en jaksa...

Kunnallisneuvos ei huomaa toisen sanojen armottomuutta. Hän kävelee hetkisen omissa ajatuksissaan ja lysähtää sitten nojatuoliin.

— Ei mikään pankki, ei mikään laitos, ei mikään yhtymä... sanoo hän sitten ajatuksissaan.

— No senhän nyt lapsikin ymmärtää, kun tietää.

Kevätsade rapisi ulkona. Joku käveli puistokäytävän paljastuneella hiekalla.

— Minusta ei mihinkään ole, — puhuu lanko. — Pojan takia olen jo saanut harmajat hiukset, ja vielä enemmän vaarantaa Soiluaa kuin mitä jo olen tehnyt, sitä en uskalla omien vanhojen päivienikään takia. Menettäköön sen sitten Constantin, menevä se kuitenkin on, ja hänen häpeäkseen se sitten tulee.

— Surullinen on sinunkin kohtalosi

— Surullinen. Mutta onhan sinulla edes kunnan poika.

— Niin, Erik. Mutta hän tulee jäämään köyhäksi. Ankaralla työllä hän saa raivata itselleen tien maailmassa ja laahata vielä koko perhettä perässään. Ja kuitenkin hän ei ole tuottanut minulle yhtään unetonta yötä.

Kunnallisneuvos Wegener tuli liikutetuksi, nousi taas ja käveli ikäänkuin liikutustaan salatakseen edestakaisin lattialla.

— Entä tulevan vävyisi isä? — kysyi paroni Gyllenmarck tuokion kuluttua.

— Minä voin kyllä mennä, mutta lapsillani en ryhdy keinottelemaan, — vastasi kunnallisneuvos

odottamattoman ankarasti. — Sitäpaitsi olen tehnyt hänelle asian selväksi.

Ulkona alkoi jo pimetä, ja huoneessa vallitsi pitkät ajat painostava hiljaisuus. Parooni Gyllenmarck istui sohvan nurkassa silmät maahan luotuina ja nähtävästi ankarasti miettien. Kunnallisneuvos Wegener kulki yhä edestakaisin, hänkin miettien ja itseksensä tuon tuostakin huohtaen. Kuinka hän koettikaan itselleen tapauksia selvittää, mihinkään varmaan päätökseen hän ei tullut. Ne olivat alkaneet joskus, kauan, kauan aikaa sitten, itsestään kasvaneet ja kasautuneet, kunnes olivat ehtineet nykyiseen kohtaansa. Selvää, — pitemmälle hän ei päässyt.

Lanko näkyi arvaavan hänen ajatuksensa.

— Kun tarkoin ajattelen asiaa, — ryhtyi hän puhumaan, — en voi kovin paljon panna sinunkaan syyksesi. Sinun luontainen velto hyväntahtoisuutesi ja ajattelemattomuutesi, sinun puheenparreksi tullut, henkilöitä katsomaton avuliaisuutesi — mitä tarvitsemme enemmän? Tehdä nyt sadantuhannen velka ensinnäkin Grönforsin ruukin osakkeiden takia! Herra Jumala, moista en ole kuullut! Ja nyt niiden arvo on ehkä kaksitoistatuhatta, ehkei sitäkään...

— Katso, minä luulin todellakin... Tirehtööri Browall...

— Anna sinä palttua tirehtööreillesi. No entä sitten nuo siunatut Maamiespankin paperit... Ja nyt on pankki suoraan sanoen päin helvettä. Jos minä olisin tiennyt... mutta sehän on jo liian myöhäistä. Ja kaikki muu tähän lisäksi. Uskallan lyödä vetoa, ettet edes tiedä, kuinka suuri oli viime vuoden sato, kuinka paljon maitoa teiltä meijeröidään, suvaitsevatko torpparisi suorittaa päivätöitään ja niin edespäin.

— Pehtorini tekee minulle tarkan tilin...

— Yhä vaan! Mutta antakaamme olla. Mitä tässä enää tuskitteleminen hyödyttää. Koettakaamme mieltä edes jonkunlainen aukko, josta päästäisiin hetkeksi ulos hengittämään raitista ilmaa.

— Minä pelkään, että ne auttamattomasti ovat tukossa.

Palvelijatar toi kahvia ja sytytti valkean lamppuun. Molemmat toivat ikäänkuin kodikkuutta ja lämpöä huoneeseen.

— Tuo tuolla vastapäätä? — kysyi parooni Gyllenmarck tehden kädellä liikkeen joen toiselta puolelta hämmöttävää Hannukselaa kohden.

— Sinähän tiedät, että se on mahdotonta.

Parooni Gyllenmarck vaipui pitkiin mietteisiin.

— Se on totta, että olet jo kärsinyt yhden nöyryytyksen siltä taholta, — sanoi hän vihdoin. Mutta se ei estä kärsimästä toista. Asemasi on nyt sellainen, että saat valmistautua nöyryytyksiin ja sinun on mukauduttava. Mikäli minä ymmärrän, kutkuttaa hänen itserakkauttaan se, että hän voi auttaa sinua.

— Sinä et tunne häntä. Hän on ruumiillistunut ylpeys.

— Voi olla. Sitä suuremmalla syyllä saatat kääntyä hänen puoleensa.

— Ja sinä neuvot sitä! Suo anteeksi, mutta oletko hullu?

— En. Olen vain epätoivoissani sinun puolestasi ja sisareni, vaimosi, puolesta myöskin. Sinä näet hänessä — Hannukselahan hänen nimensä oli — talonpojan. Olkoon, mutta jos on totta, mitä Erik minulle kertoi, niin hän on vallan suurenmoinen talonpoika, vallan ihmeellinen talonpoika. Antaa rukkaset sinun pojillesi! Eihän sinullekaan, hyvä mies, aikoinaan annettu rukkasia Gyllenmarckien vanhassa Soiluassa. Ja sinä olit myöskin — vain Peuraniemen poika.

Parooni Gyllenmarck nousi seisomaan, ja punaiset täplät hehkuivat hänen hienoilla poskillaan.

— Mitä me luulemme olevamme? — jatkoi hän. — Aristokratiaa, vastaat sinä. Mutta sellaista aristokratiaa, joka hetki hetkeltä kulkee omaa hautaansa kohden. Minä tunnen sen omassa itsessäni ja näen, milloin vain haluan nähdä, elävän esimerkin omassa pojassani. Me olemme eläneet mukavuudessa ja yltäkylläisyydessä ja kasvattaneet vain omaa minäämme ja omia vaistojamme ja pyyteitämme, hyviä ja huonoja. Meistä on tullut ainakin ylpeitä, ellei muuta niin sukuylpeitä. Muuta meillä ei olekaan. Jonakin päivänä tai jossakin polvessa purkautuvat nuo perityt ja kasvatetut pahat vaistot ilmi, tarvitaan vain taloudellinen kriisi ja — siinä me seisomme, puilla paljailla, keskellä kirpeätä elämää, johon emme ole tottuneet ottamaan osaa. Meidän lapsiamme työnnetään ala-arvoisiin pikkuvirkoihin, heistä tulee niin sanottuja köyhtyneitä aatelismiehiä, surullisia köyhyydessään ja naurettavia kopeudessaan. Kantaa köyhyys ylpeästi, lanko, — siinä on seikka, jota monet pitkät yöt olen

miettinyt ajatellessani poikani Constantinin tulevaa kohtaloa. Jumal'auta, minä olisin valmis sulkemaan syliini ensimmäisen vastaantulevan piian, joka varmasti tekisi pojastani ihmisen, ja ilomielin tunnustaisin hänet tyttärekseni.

Parooni Gyllenmarck oli kiihtynyt ja käveli nyt hänkin edestakaisin lattialla. Hetken kuluttua hän hillitymmin jatkoi:

— Mutta sill'aikaa nämä Hannukselat ja muut ahkerasti pysyen maassa kiinni kasvattavat varoja, traditsioneja ja uusia, terveitä polvia. He idartuvat, sulkeutuvat itseensä, mutta maa kasvaa, varallisuus kasvaa ja itsetunto kasvaa. Minä tiedän, että on olemassa satojen vuosien vanhoja talonpoikaissukuja, joiden nimeä ei ainoakaan rikos tahraa, mutta tiedän, että on yhtä vanhoja talonpoikaismagnaattisukuja, jotka keinojensa häikäilemättömyydessä eivät vähimmässäkään määrässä anna perään rakkaille esi-isillemme. Mikä meidät erottaa näistä? Se, että me olemme nobiliseeratut, introduceeratut ja immatrikuleeratut, he eivät. Ja nämä, lankoni, nämä tulevat luomaan sen tulevaisuuden aristokratian, terveemmän ja pysyväisemmän, kunnes — heidänkin aikansa tulee. Se, joka on riippumattomin, se on mahtavin. Kuka on tällä hetkellä pitäjän ja ehkä koko kihlakunnan mahtavin mies? Paperilla se mahdollisesti, toistaiseksi, on kunnallisneuvos Wegener, mutta tosiasiallisesti se on tuo, jonka kolossi häämöttää joen toisella puolella. Meidän retkemme tulee vain olemaan vanhan aristokratiapolven Canossan-matka sen uuden ja mahtavan luokse, ja se retki — mahdollisesti pelastaa mitä pelastettavissa on. Näin pitkälle olen minä nöyrytnyt mielipiteissäni.

Kunnallisneuvos oli aluksi vain kuunnellut toisella korvalla, enemmän ajatellen omia asioitaan kuin lankonsa mielipiteitä. Lopulla hän hämmästyí ja melkein kauhistui. Mutta hän oli kuitenkin lyöty mies eikä hänellä ollut valitsemisen varaa, ei myöskään pitkää aikaa sitä tehdäkseen.

— Sanotko, että lähdet mukaan? — kysyi hän masentuneesti.

— Sinun kai on vaikea asiaasi toimittaa, — vastasi lanko. — Minun on helpompi puolestasi, syrjäisenä, selvittää asia.

* * * * *

Puolen yön aikana heidät kyydittiin takaisin Hannukselasta Peuraniemen porrasspähän. Kunnallisneuvos oli keveällä mielellä ja hänen kielensä kävi lakkaamatta, mutta parooni Gyllenmarck oli vaitelias ja totinen. Asia oli onnistunut hyvin. Hannukselan isäntä oli auttanut Peuraniemen patruunaa kahdella kolmanneksella tarvittavasta summasta. Lyhyesti, ilman pitkiä puheita ja esitelmiä.

— Tiedät sitten, että sanot Erikille, mitä Hannuksela käski, — sanoi Gyllenmarck, kun he olivat onnellisesti päässeet sisään.

— Luonnollisesti. Kirjoitan lähitulevaisuudessa. Tai ennätänhän sanoa, kun hän tulee kesälomalle.

— Parempi olisi, että tulisi Soiluaan. Ymmärräthän, tällaisten olosuhteitten vallitessa...

— Tietysti. Ole rauhassa sen puolesta.

* * * * *

Kunnallisneuvos Wegener ei kuitenkaan ehtinyt toteuttaa lupaustaan. Kaksi päivää ennen vappua, juuri silloin, kun luonto alkoi kääntyä kauneimmilleen, kohtasi hänet halvaus, vapauttaen hänet niistä maallisista murheista, joita hän ei ollut luotu järjestelemään.

VIII

Hautajaistilaisuudessa huomasivat pitäjäläiset, että Erik Wegener, Peuraniemen perillinen, oli melkoisesti kalvennut ja vanhentunut. Kunnallisneuvoksetar, jota veljensä tuki, pysyi viimeiseen saakka suljetun murheellisena; jokainen näki, että hän suri, vaikka hän ei sitä millään tavalla osoittanut. Mutta kun arkku kirkosta kannettiin hautaan, puhkesi hän äänekkäisiin nyhkytyksiin, joita hän ei millään tavalla enää yrittänytkään pidättää. Tyttäret suruharsoissaan olivat kauniita ja surullisia, kyyneleet kimaltelivat heidän silmissään purkautuakseen viimein hillittömään itkuun. He olivat kuin jalustalle asetettuja surun symboleja; syrjäinen tunki heitä katsellessaan jonkunlaista esteettistä nautintoa. Ja entistä lujemmin painautui Gunilla-tytär sulhasensa kylkeen.

Mutta poika, tämä Erik Wegener, seisoి kyönelettömin, loisteettömin silmin ja katseli toimitusta kuin jostakin etäältä. Kun arkku laskettiin hautaan, kävi hän entistäkin kalpeammaksi; kulmat vetäytyivät yhteen, suupielet värähtivät ja rinnasta pusertihe esiin kuuluva huokaus; sitten hän taas tuijotti ikäänkuin lähtemättömästi painaakseen mieleensä koko toimituksen, painaakseen niin, ettei mikään koskaan unohtuisi.

Hautausmaa oli väkeä täynnä. Mutta linnut livertelivät ilmassa, aurinko loisti kirkkaalta taivaalta ja nurmi viheriöi.

* * * * *

— Nyt, poikani, — sanoi eno, parooni Gyllenmarck, — nyt ei sinulla ole muuta kuin työ, voimia kysyvä, hellittämätön työ.

Pöytä oli tulvillaan papereita, surullista, mykkää kieltä puhuvia papereita. Tarkastus oli suoritettu ja oli tultu huomaamaan, että Peuraniemi on monikertaisesti velassa.

Erik Wegenerin raskas pää nyökähti myöntävästi. Tällä hetkellä hänen vielä oli liian vaikea puhua.

— Mutta sinä olet vielä nuori ja sinulla on voimia yllin kyllin, — jatkoi eno ratkaisevasti. Ja hänelle tuotti suuria vaikeuksia, ennenkuin hän sai lisätyksi: — Sitäpaitsihan tämä ei ole sinun syytäsi. Sinä voit alkaa iloisin mielin ja hyvällä omallatunnolla.

Nuoren miehen kasvot punehtuivat hiukan, ja hän loi pitkän, puoleksi moittivan katseen enoonsa. "Ei kuolleista pahaa", näytti se katse sanovan.

— Erik, Erik, — kuului sisaren ääni oven suusta. — Etkö ennätä edes hyvästille? Fransilla on jo kiire junalle.

Nuori Wegener poistui hetkeksi. Äidille ja sisarille näytti tuottavan mielipahaa, kun hän ei edes tarjoutunut saattamaan vierasta asemalle.

— Ne tekevät sitten yhteensä lähemmä seitsemänsataatuhatta, — virkahti eno pitkän ajan kuluttua katsellen omituisesti ohi puhuteltavansa. — Sinun on paras heti ryhtyä neuvotteluihin, että voit välttää pahimman.

— Eno, — vastasi Peuraniemen perillinen nousten seisomaan ja tarttuen kiinteästi pöydänlaitaan. Hänen kasvoilleen oli noussut ohut puna, hänen silmänsä saivat loistetta, ja hänen äänensä värähteli oudosti. — Eno, — sanoi hän. — Tästä hetkestä alkaen Peuraniemi muuttuu kartanosta taloksi. Tästä hetkestä alkaen ei Peuraniemestä makseta yhtään ainoata tarpeetonta menoerää eikä pidetä mitään vieraspitoja. Tästä hetkestä alkaen täällä noustaan kukon laulun aikana ja levätään vasta kun aivot ja jäsenet ovat työstä uupuneet. Ja tästä hetkestä alkaen vedetään jyrkkä raja sen välille, mitä joskus on ollut ja mikä nyt alkaa. Uskokaa minua, eno! Käykööt ennen kätemme karkeiksi, hartiamme kumaroiiksi ja katseemme maahan painuneiksi, mutta tämän häpeän minä poistan. Ja jos minut karkoitetaan kotitalostani, niin työtä ei maailmasta puutu.

— Jumala varjelkoon sinua, poikani, — vastasi eno liikutetusti. — Niin, suo anteeksi vanhan enosi kyöneleet: tulin ajatelleeksi poikaani, Constantin-serkkuasi. Mutta jos sinulle lähtö tulee Peuraniemestä, jota en usko, niin onhan Soiluassa ainakin tilaa yllinkyllin. Käteisiä minulla ei enää ole sinua auttaakseni, niinkuin toivoisin olevan. Kaikki menee, Jumala paratkoon, ja Constantinia väijyy autius ja köyhyys, ellei hän sitä ajoissa huomaa...

Erik Wegenerin alahuuli vetäytyi tiukemmasti kiinni ylähuuleen. Näytti kuin enon puhe suurelta osalta menisi ohi korvien.

— Mutta tässä työssä, — lausui hän, ikäänkuin jatkaen äskeisiä ajatuksiaan, — minä tarvitsen tukea ja apua, jonkun, johon voin täydellisesti ja joka suhteessa luottaa, jota minä rakastan ja joka ymmärtää minun ajatukseni täydellisesti...

— Paras Erik, — ehätti eno, — sinulla on äitisi ja sisaresi...

Nuori mies hymähti surunvoittoisesti.

— Pelkään, ettei yhteisymmärtämys välillämme käy pitkälliseksi, — sanoi hän.

— Ja tuleva lankosi, — lisäsi eno hätäisesti.

— Roskaa! — sähäytti Erik Wegener melkein raa'asti.

— Sitten minä en ymmärrä mitä tarkoitat.

— Minä tarkoitan yksinkertaisesti neiti Hannukselaa, — lopetti nuori Wegener katkaisevasti ja vilpittömästi.

Vanhan paroonin kasvoille tuli tuskastunut ilme.

— Eikö, suo anteeksi, isävainajasi kertonut sinulle mitään?

— Ei.

— No sitten. Jätä se aie toistaiseksi. Vuoden, kolmen, neljän vuoden päähän. Siksi kunnes seisot omilla jaloillasi.

— Eno, minä en tahdo selitellä pitkästi asioita, joita teidän iällänne on vaikea ymmärtää; yksinkertaisesti vain: en voi. Enkä tahdo.

— Mutta, Erik, on tunnotonta ottaa häntä hyvästä, rikkaasta kodista tähän kurjuuteen.

— Ah, eno hyvä. Hän tietää sen niin hyvin ja tulee kernaasti.

— Ja Hannukselan isäntä voi selittää asian aivan toisin.

— Minä selitän sen hänelle niinkuin se on selitettävä. En tahdo hänen tavaraansa.

Parooni Gyllenmarck vaipui pitkiin, ikäviin mietteisiin.

— En tahdo salata sinulta totuutta, — puhui hän viimein raskaasti ja hiljaisella äänenpainolla, — varsinkin kun minun velvollisuuteni on se ilmoittaa. Kun isäsi lainasi Hannukselalta nuo... niin, seitsemänkymmentäviisituhattahan siinä oli, lupasi hän muun muassa... kuinka sen nyt selittäisinkään..., että neiti Hannukselan ja sinun asiasi jäisi toistaiseksi. Ymmärräthän kyllä Hannukselankin...

Erik Wegener keskeytti. Hän oli käynyt kalmankalpeaksi, ja koko hänen olentonsa vapisi. Mutta hän ei raivostunut eikä myöskään tullut tunteelliseksi. Hän vain tuijotti enoansa silmiin kuin ei ymmärtäisi sanaakaan.

— Lopettakaa jo, — sanoi hän käheästi. Te siis teitte kauppaa ihmissieluilla!

— Poika! — huusi eno kiivastuen. — Älä vääntele sanojani. Mitä me teimme, sen teimme välttämättömyyden pakosta ja niin sinun, kuin koko perheen etua silmälläpitäen. Ymmärtäähän sitäpaitsi kuka tahansa Hannukselan mielipiteen. Ja minä oletan, että olet ritarillinen ja miehekäs mies.

— Ei auta, eno, — vastasi sisarenpoika masentuneesti. — Minä olisin voinut luovuttaa tämän pesän velkojille, mutta otin sen kuitenkin vastaan, että he saisivat omansa — edes joskus. Kumpi vaihtoehto olisi minulle helpompi, sen tiedätte. Mutta mitä lupaukseen tulee, jonka isä minun tietämättäni on antanut, se ei liikuta minua. Aineellisia sitoumuksia hän saattaa tehdä, henkistä vapauttani eivät sido mitkään lupaukset. Ja sitten: myöskin minä olen antanut erään sanan ja sen sanan pidän, vaikka sortuisi Peuraniemi ja me kaikin sen mukana, sen sanan minä pidän, vaikka meidän pitäisi loppuikäamme kulkea ovelta ovelle ja kerjätä leivänpalat nälkäisiin suihimme.

Viimeisen lauseen lopettaessaan hän löi nyrkkinsä pöytään. Vanha parooni vavahti ja loi hänen jälkeensä katseen, jossa oli sekä suuttumusta että pelkoa. Enemmän kuitenkin ihailua.

IX

Hannukselan isäntä oli tulipunainen kasvoiltaan, ja hänen silmänsä iskivät tulta. Hengitys kulki puuskuttaen, ja hänen oli vaikea pysyä rauhallisena istuimellaan.

Erik Wegener istui kalpeana, mutta päättäväisenä tuolillaan ovensuussa. Hänen huulensa vapisivat, ja hän oli kuin aikeissa sanoa jotakin, mutta lykkäsi sen syystä tai toisesta tuonnemmaksi.

Emäntä oli saanut itkukohtauksen ja poistunut huoneesta. Taivaan viha näytti nyt lepäävän hyvin lähellä Hannukselan perintötilaa.

— Isäntä, — sanoi viimein Erik Wegener, köyhä minä olen, mutta kunnia minulla, Jumalan kiitos, on jäljellä.

— Entä lupaus?

— Minä en ole mitään luvannut.

— Olkoon, ettette. Mutta minä autoin isäanne hädänalaisessa asemassa. Hän lupasi. Minä auttaisin teitäkin, jos voisin, mutta annoin isällenne, jota jostakin syystä kunnioitin, kaikki liikenevät. Minulla ei nyt ole muuta kuin tytär. Ja häntä ette saa. Ette ainakaan vielä. Olkaa järkevä! Minä pyydän sitä.

Hiljaisuus. Esteri, Hannukselan tytär, istuu valkeana ja ääneti sohvan kulmassa. Hän tuijottaa isäänsä, ja hänen piirteissään on kuluvalta hetkellä erehdyttävästi samankaltaista.

Asia on selitetty Hannukselan isännälle alusta alkaen, rauhallisesti ja seikkaperäisesti. Nyt odotetaan ratkeamista, mutta hyvät hengettäret eivät tällä kertaa liitele Hannukselan kolkossa huonerivissä.

— Isäntä, — sanoo Erik Wegener. — Mekin olemme keskenämme tehneet lupauksen ja me sen pidämme. Aikamme tulee kulumaan puutteessa ja kieltämyksissä, mutta me tarvitsemme toinen toistamme. Me yhdessä voimme valmistaa itsellemme vielä sangen paljon, jota meille ei kukaan muu ole valmistanut.

Hannukselan isännän kasvot eivät muuta ilmettä.

— Ajateltakoon niinkin, — myöntää hän. — Mutta olkaa viisas. Tehkää työtä, ja kun asiat ovat selvät, tulkaa sitten uudelleen. Missä voin, autan teitä. Emme ole enää Esterin äidin kanssa pitkä-ikäisiä. Ja jos sitä ennen selvitätte asianne, niin ajatelkaa, että Peuraniemi ja Hannuksela voivat vielä olla yhdysviljelyksessä. Mutta asiain näin ollen on myöntymykseni rikos. Se sotisi kaikkea vastaan, mihin meillä on totuttu.

— Minä en tahdo muuta kuin Esterin, ja velkani saatte takaisin kuukauden kuluessa.

— Mahdotonta. Velallanne ei minun puolestani ole väliä. Maksatte kun ennätätte.

— Mutta...

— Ei tule mitään.

Nuori mies loi avuttoman katseen naiseen. Hän ei ollut ajanut asiaansa loppuun, mutta hänet oli johdatettu umpikujaan, josta hänen oli vaikea osata pois.

— Minä lupaan, — jatkoi Hannuksela, etten pakota häntä kenellekään, ellei hän itse tule sille päälle.

Esteri ei suotta ollut Hermanni Hannukselan tytär. Keskustelu oli ollut proosallista ja arkipäiväistä, piinallista kuin kaupanteko. Nyt hän astui esiin.

— Kyllä se niin on, isä, — sanoi hän hiljaisesti, — etteivät tässä enää puheet auta. Minä menen hänelle. Se on jo aikoja sitten luvattu.

Hannuksela pysyi edelleenkin rauhallisena.

— Te tiedätte kyllä, nuori herra, — sanoi hän, — että jos hän vastoin minun tahtoani menee naimisiin alle kahdenkymmenen vuoden, on minulla oikeus tehdä hänet perinnöttömäksi.

— Tehkää se, niin se asia on selvä. Jos myöhemmin tulen, niin on teillä aihe sanoa, että havittelen teidän rahojanne.

Nyt Hannuksela kiivastui.

— Teillä on merkillinen taito, — huusi hän, — kuten kaikilla herroilla, salata todellinen tarkoituksenne. Ensin kerjääte rahat, sitten tahdotte vetää tyttäreni samaan onnettomuuteen saadaksenne lisää.

— Riittää jo, isäntä, — keskeytti Peuraniemen poika tulipunaisena vihasta.

— Mutta, — Hannuksela löi nyrkkinsä pöytään, — omalla vastuullaan lähtee, jos lähtee kaikenlaisten haaveiden perässä juoksemaan. Eikä ole asiaa enää takaisin.

Tytär kuunteli kalpeana, huulet vavisten. Silmänurkissa välkkyivät kyynelhelmet, mutta hän esti ne tunkeutumasta esiin, ja povi nousi ja laski.

— Voi isä, — huudahti hän tuskallisesti, jos tietäisitte ja ymmärtäisitte, niin toisin puhuisitte.

— Mitä minun sitten pitäisi tietää! — karjaisi Hannuksela suunniltaan raivosta. — Vaikka penikoisit

joka vuosi, niin meidän kunniamme ei ole nuppineulan varassa.

— Isä! — yritti tytär, mutta isä ei ollut kuullakseen.

— Mutta nyt sinä joudut maailman heiteltäväksi, — jatkoi hän, — ja sitä varten en luullut sinua kasvattaneeni. Hannukselasta mennään vertaisiin ja otetaan vertaisia.

— Hyvä on, — sanoi Erik Wegener rauhallisesti. — Onko mitään muuta lisättävää?

Hannuksela ikäänkuin tyrmistyi. Hän seisoi kalpeana keskellä lattiata sen näköisenä kuin äkkiarvaamatta löytäneenä itsensä jostakin.

— Jos menet, — lopetti hän sammuneella äänellä, — niin tiedät, ettei ovi sen suljettuasi enää avaudu.

— Sinä avaat sen kerran vielä kernaasti, isä, — vastasi tytär nöyrästi.

Hannuksela ei vastannut. Sensijaan hän meni takahuoneeseen.

— Tule sanomaan hyvästit tyttärellesi, kuului hän huutavan emännälle, mutta emäntää ei kuulunut.

Ei palannut enää isäntäkään. Heitti puoleksi vihaisen, puoleksi tuskallisen silmäyksen huoneeseen, jossa oli äsken ollut, ja sulki välioven ilman mielenosoitussellisuutta, hiljaa ja varmasti.

Se oli Hannukselan tyttären lähtö komeaan, kukistumaisillaan olevaan Peuraniemeen halki viileän kevätillan.

X

Kevät oli auringonpaisteinen ja kaunis. Mutta sittenkin tuntui pitäjäläisistä, kuin kylmä ja halla uhkaisivat keskellä vihannuutta ja kauneutta, kuin kylmät viimat silloin tällöin jäätävästi hipaisivat kasvoja keskellä heleimmän auringonpaisteen. Kaikkien silmät tähtäsivät taukoamattomalla, pelonsekaisella uteliaisuudella Peuraniemen monipäätyistä päärakennusta ja Hannukselan harmajaa, yksitotista, muista erilleen vetäytynyttä rakennusryhmää, harmajaa linnaa.

Muutamana kevätiltana kuuluu kappalainen vihkineen kunnallisneuvoksen pojan ja Hannukselan tyttären. Kirkkoherra oli laittautunut matkoille. Todistajina olivat olleet saapuvilla Peuraniemen isäntärenki ja ulkopalstan vuokraaja. Ja vihkiminen oli tapahtunut pienen pappilan vierashuoneessa. Siinä se, ei sen enempää. Viikkoa myöhemmin oli Hannukselan tytär tullut täysi-ikäiseksi.

Hannukselasta ei kuulunut mitään. Talossa elettiin niinkuin ei mitään olisi tapahtunut. Isäntä kulki asioillaan niinkuin ennenkin ja puheli pysähdellen ja tuijotellen niinkuin ennenkin. Lieneekö hän nyt sitten joskus sattunut tuijottamaan sekuntia kauemmin. Emäntä näyttäytyi ja puheli väelle entistä vähemmän, ei aina välttämättömintäkään. Sisäpiika oli joskus nähnyt hänet itkeskelemässä, mutta piti tiedot ominaan. Hiljaista oli Hannukselassa ollut ennen, vielä hiljaisempaa taisi olla nyt. Ja yksityisten mielipiteet ja arvostelut eivät ulottuneet harmajaan linnaan.

Mutta Peuraniemestä kuului sitä enemmän. Asiat olivat suoraan sanoen mullin mallin, ja kun poika oli tuonut morsiamensa, jonka kanssa ei ollut edes julkikielloissa, kotiin, oli kunnallisneuvoksetar saanut hysteerisen kohtauksen. Se herrassisu, nähkääs, vieläkin. Poika oli puhunut puhumistaan ja koettanut tyynnyttellä, Hannukselan tytär oli niellyt itkunsa ja seisonut kuin jääpatsas. Sitten olivat pojan sisaret tulleet äitinsä avuksi ja käyneet yksissä voimin Hannukselan tyttären kimppuun. Nimityksiä ei oltu säästetty sen huonompaa ihmistä kuin Hannukselan tytär ei kunnallisneuvoksettaan ja neitien mielestä ollut maan päällä. Mutta Hannukselan tytär oli vain seisonut silmät kiiltäen ja huulet vavisten ja kuunnellut. Aivan niinkuin sanoakseen, että "antaa tulla vaan, kestäämään meilt' on lähdettykin ja keestetään kanssa". Silloin oli Peuraniemen poika suuttunut. Oli sanonut, että hän oli jo kuullut mielipiteet, mutta solvauksia hän ei kärsi, ja jos kotiorkesteri edelleenkin tahtoo toimia, niin olla hyvä vain, mutta hänellä on nyt muutakin puuhaa. Ja äiti ja tyttäret saavat asua yläkerroksessa, hän ottaa haltuunsa alakerran. — Se oli tullut eversti-vainajaan, se poika, ei ollut isällä sitä kuraasia.

Saa nyt sitten nähdä, kuinka kauan Peuraniemi kestää, kun tuli tuo väkinäinen naimiskauppakin siihen lisäksi. Entä jos suuttuu Hannukselakin, entä jos hänkin käy Peuraniemen herran ja tyttärensä kimppuun. Sillä eihän, järkevästi katsoen, Peuraniemen pojan ja Hannukselan tyttären väkinäisessä naimisiinmenossa ollut vähintäkään harkintaa ja järkeä.

— Olisivat odottaneet, — sanoi joku, — niin ehkä siitä ajan pitkään olisi tullut jotakin.

— Ellei siitä nyt olisi tullut, ei siitä olisi tullut koskaan, — arvelivat ne, jotka olivat paremmin tuntevinaan Hannukselan haltijaväen.

Kolmannet eivät malttaneet salata mielihyväänsä siitä, että Hannukselat kerrankin olivat "saaneet nokalleen", kuten he sanoivat.

Ja neljännet koettivat mielessään määritellä tulevia suhteitaan kummankin tilan haltijoihin kaikkien oleellisten ja olemattomien seikkojen pohjalla.

Mutta kaiken lopuksi: kuka saattoi ymmärtää sen paremmin Peuraniemen poikaa kuin Hannukselan tytärtäkään. Itsepähän lienevät asiat mielestään oikein päin tuumineet. Edestä kaikki löytyy.

Siihen tapaan kulkivat mielipiteet lähimmässä ympäristössä, ensin kuiskailemalla, sitten jo julkisemmin.

XI

Pankinjohtaja Törnroos oli pyytännyt olemaan ystävällinen ja tulemaan uudelleen kello viiden tienoissa. Pankki ei kylläkään ole avoinna siihen aikaan, mutta hän odottaa ulkopuolella ja he voivat sitten mennä sisään tarkemmin keskustelemaan asioista. Hänen, pankinjohtajan, täytyy ensin neuvotella johtokunnan jäsenten kanssa. — Muuten oli pankinjohtaja Törnroos ollut erinomaisen ystävällinen, ja Erik Wegener oli hiukan valoisammalla mielellä.

Kello kävi nyt yhtä eikä hän mitenkään ehtisi kotiin iltajunassa, kuten oli aikonut. Ensiksi hän oli aikonut ottaa vaimonsa mukaan tälle matkalle, mutta Esteri oli kernaammin jäänyt kotiin. Eihän hänestä matkalla ensinnäkään olisi mitään hyötyä, toiseksi matkalla kuluisi vähintään kaksikymmentä markkaa, ja kolmanneksi häntä voitaisiin tarvita kotona.

Kaksikymmentä markkaa! Erik Wegener hymähti katkerasti ajatellessaan keskustelua. Tässä sitä nyt ollaan.

Heinäkuun aurinko paistoi kuumana kivitetyille kaduille, ja pölyttyneet esplanaadit tarjosivat vain vähän vilvakkuutta. Kotona Peuraniemessä meni kaikki vanhaa kulkua. Sen jälkeen kuin hän toukokuussa oli tuonut Esterin kotiinsa, eivät hänen äitinsä ja sisarensa olleet tavanneet Esteriä. He asuivat yläkerrassa, jonne heidän ruokansakin vietiin, ja välttivät tapaamasta poikaa ja hänen vaimoaan. Kerran oli nuorempi sisar, Sigrid, kohdannut Esterin puistossa, näyttänyt jonkun verran hämmentyneeltä ja epätietoiselta, mutta tervehtinyt sitten lyhyesti ja mennyt tiehensä. Kuinka Erik koettikaan vaivata ajatuksiaan, ei hän voinut keksiä mitään järjellistä syytä äidin ja sisarten vastenmielisyyteen Esteriä kohtaan, vaikka se häntä mitä suurimmassa määrässä piinasikin. Toiselta puolen hänestä tuntui, kuin tuo avoin sotakannalla-olo häntä paaduttaisikin ja antaisi enemmän pontta ja voimaa hänen edesottamisilleen.

Erik Wegener oli istahtanut esplanaadin penkille, mutta vainuten jokaisessa ohikulkevassa tuttavaa nousi hän pian ja jatkoi mietteissään matkaansa. Esteri oli hyvin kotiutunut Peuraniemeen.

— Kyllä ajan pitkään kaikki tasaantuu, oli hän sanonut, — kun vain uskollisesti teemme työtä ja olemme nöyriä. Ja kyllä äitisiikin antaa anteeksi, että olet tällaisen...

— Esteri, älä viitsi! — oli mies keskeyttänyt.

— Antaa varmasti, kun näkee, mihin me pyrimme, — oli vaimo jatkanut. — Ja toisekseen: onhan meillä kummallakin ollut niin paljon maallista hyvyttä, että hyvin joudamme tämän kantaa.

Tätä sanoessaan oli hänellä ollut välähdyksinä vanhaa Hannukselaa kylmänsinisissä silmissään: siinä oli uhmaa ja päättäväisyyttä, melkein rajuutta, mutta siinä oli myöskin sellaista nöyryyttä, joka ei ota näkyväisiä ilmenemismuotoja. "Alistutaan, mutta alistutaan pää pystyssä."

Erik Wegeneriä värähdytti, kun hän muisteli tätä. Siihen sisältyi onnen hurmaa, mutta kenties yhtä paljon, ellei enemmänkin, pelkoa ja levottomuutta nykyisyydestä ja tulevaisuudesta.

Ihmisiä tuli vastaan ja sivuutti. Saattoi olla tuttavina joukossa, mutta jos oli, niin eivät, äkkiarvaamatta kohdatessaan, tunteneet tai antoivat muuten kulkea rauhassa. Etteivätkö olisi tuntevinaan? Kun tämä

ajatus ensiksi meni häneen, niin se vihlaisti ilkeästi ja pistävästi, mutta myöhemmin oli tunne toinen, välinpitämätön, melkein lohdullinenkin. Parempi onkin, sittenpä hän saa elää omaa elämäänsä, ulkopuolella muita.

Vähitellen joutui hän ulkopuolelle kaupunkia, ulkoravintolaan johtavalle tielle. Tienvierustat olivat varjoisat ja vilvakkaat. Hän kuljeskeli hitaasti eteenpäin ja mietti asioitansa. Ravintolaan hänellä ei ollut asiaa eikä hän koskaan ollut siellä käynyt. Ennen, koulupoikana, siihen ei ollut lupaa, nyt olisi lupa, muttei ollut tilaisuutta. Jokainen ylimääräinen rahameno oli rikos Peuraniemestä kohtaan. Niin, Peuraniemellä oli kieltämättä ollut loistoaikansa, sen hän nyt tunsu itsessään. Oikeastaan hän tunsu myöskin ohutta mielihyvää tietäessään, että kieltäytyy vanhan kotinsa puolesta.

Epäilemättä hänessä, Erik Wegenerissä, oli tapahtunut joku suuri ja merkillinen muutos. Tämän muutoksen lähtökohdaksi hän merkitsi muutaman syys-illan vajaa vuosi sitten, syys-illan, jolloin hän toimittamattomin asioin lähti Hannukselasta. Silloin hän oli nuorukainen, joka kenties oli raivonnutkin, mutta jo silloin oli häneen mennyt tämän nykyisen itu, joka ehkä oli itua sekin, mutta joka tapauksessa varttumassa puuksi. Hannukselan silloiset, epämääräiset sanat olivat kieltämättä panneet hänet alitajunnassaan ymmärtämään, että häneltä voitiin tulla vaatimaan paljon. Että jotakin, josta hän ei sen tarkemmin tiennyt, oli vinossa hänen kotonaan, siitä hän oli myöskin ollut hämärästi selvillä jo kotoaan viime syksynä lähtiessään.

Kun hän tässä nyt tarkemmin ajatteli Hannukselan isäntää, ei hän voinut häntä vihatakaan. Asettaessaan oman itsensä Hannukselan asemaan olisi kai hän menetellyt osapuulleensa samoin. Ja kieltämättä hän ei ollut osannut, tai ei ollut kehdannut, Hannukselalle selittää tunteitaan sellaisina kuin ne todellisuudessa olivat.

Erik Wegener tunsu tällä hetkellä sanomatonta sovinnollisuutta koko maailmaa kohtaan.

— Enempähän tästä ei voi tulla kuin pois talosta, — oli Esteri sanonut, — Ja työtä toiselle tekemästä ei sittenkään kukaan saata estää.

Niinhan se oli. Ja Esteri raukka, joka näki joka päivä vanhan kotinsa parin, kolmen kivenheiton päässä, mutt'ei saanut sinne mennä siksi, että oli sitonut kohtalonsa häneen. Erik Wegenerille tulivat kyöneleet silmiin, kun hän tähän asiaan syventyi, mutta hän pyyhkäisi ne nopeasti pois ja rupesi ajattelemaan muita asioita.

Hannukselakaan ei ollut vielä saanut omaansa. Ensimmäisen lupauksen, jonka hän oli tehnyt, oli hän rikkonut. Hän oli lähettänyt selittävän kirjeen, mutta se oli palautettu avaamattomana takaisin. Sitten hän oli lähettänyt vanhan isäntärengin suusanallisesti selvittämään asiaa ja isäntärenki oli palannut ilmoittaen Hannukselan sanoneen vain "vai niin" sekä pyytäneen, ettei Peuraniemestä häntä enää vaivattaisi. Siinä kaikki.

Tahdonvoimaansa ponnistaen käänsi Erik Wegener pois ajatuksensa Hannukselastakin.

Viime vuonna näihin aikoihin hän oli ollut rakastunut nuorukainen, kaipa hän nyt sitten on mies, jolla on vastuuta jos vastuun tunnettakin. Tällä hetkellä, kukaties, hänestä keskustelevat suuret pankkiherrat. Hän on, omatta syyttään, heidän leikkipallonsa, mutta he muodostavat hänen kohtalonsa. He punnitsevat hänet joka puolelta, arvioivat hänen kykynsä ja taitonsa, joita hän ei millään tavalla ollut ehtinyt näyttää, ja jos he havaitsevat hänet liian köykäiseksi, saa hän mennä ja — on koditon. Hän ja Esteri — sama se! Mutta miten käy äidin ja sisarusten?

Kumma, ettei häneltä riittänyt ainoatakaan ajatusta tulevalle langolleen.

Ajatukset keskeytyivät, kun ohikiitävä ajuri juuri ohi päästyään seisahdutti. Ajava oli serkku, Constantin Gyllenmarck, vapaaherra.

— Hei, sinäkö siellä? — huusi hän nousten seisomaan rattailta.

— Minä. Ja sinä olet myöskin kaikkialla muualla paitsi puuron silmässä.

Serkku hyppäsi alas rattailta, maksoi ajurin ja käveli kohti.

— Minä tulen Ruotsista Härnösandin kautta, — selitti hän hienopiirteiset kasvot loistaen iloisuutta ja korkea vartalo uhkuen terveyttä. Illalla jatkan matkaa kotiin.

— Mitä sinä Ruotsissa?

— Ajoin muuatta ihmistä Tukholmaan. Entä mitä sinä itse täällä?

— Asioita vain.

— Niin, isäni kertoi, etteivät ne ole hausimpia asioita, mutta hän toivoi, että sinä selviät kuitenkin.

— Hauskaa kuultavaa.

— Ja sitten onnitteluni avioliittosi johdosta. Isäni sanoi, että valintasi oli suurenmoinen. Tosin nimi tuntui minusta hiukan oudolta, mutta sen asian sinä parhaiten taidat harkita.

— Toivon, että sinä aikoinasi harkitsisit yhtä hyvin.

Constantin Gyllenmarck nauroi keveästi ja vapauttavasti.

— Toivokaamme niin, — sanoi hän. — Vaikka kyllä kai sinulla oli pienet esteesi, mikäli tulin ymmärtämään... Enkä minä totta puhuen...

— Pyydän, että lopetamme. Asia on minulle arka. Ja liian tuore.

— Kuinka tahdot. Minä vain toivon, että minuakin joku rakastaisi... niin, se tahtoo sanoa: minun itseni takia — sillä tavoin.

Erik Wegener ei keksinyt vastausta. Hetkisen seisoivat serkukset sanattomina tiellä.

— Käydäänhän tuonne sisään, — sanoi viimein Gyllenmarck, — niin saamme hiukan jutella.

— Kiitän, mutta minulla ei tahdo olla aikaa, enkä muutenkaan...
Sitäpaitsi mieleni on hiukan rempallaan.

— No, kävelemme sitten kaupunkiin takaisin.

Constantin Gyllenmarck pyörähti tyytymättömänä kantapäillään.

— Aikomukseni oli kyllä odottaa iltajunaa tuolla, — hän viittasi ravintolaa, — mutta koettakaamme etsiä joku osapuulleen siedettävä kahvila. Tai oletko jo syönyt päivällisen?

Erik Wegener ei ollut ajatellut edes aamiaistakaan, mutta hän vastasi:

— Olen. — Ja kysyi: — Kuinka on itsesi laita?

— Jo laivassa, — vastasi reippaasti parooni Gyllenmarck, joka juuri laivassa oli ajatellut, että saa kunnollisen päivällisen ulkoravintolassa.

Kun he olivat valinneet sopivan paikan parhaimmassa kahvilassa, minkä Erik Wegener tunsi, sanoi serkku:

— Oikeastaanhan voisin poiketa luoksesi palatessani.

— Pyydän, ettet tule tällä kertaa, — vastasi puhuteltu alakuloisesti. — Muussa tapauksessa pyytäisin sinua sydämestäni, mutta nyt meillä on sellaista, jota en mielisurmin kenellekään näyttäisi.

Hän empi hetken, kertoisiko, millaista kotona on, mutta kertoi kumminkin. Serkku napautti sormiaan pöytään.

— Mutta nehän ovat suorastaan riivattuja, tokaisi hän. — Tädille pitäisi sanoa joku järjen sana.

— Turhaa. On toistaiseksi — sydämetöntä sanoa — parempikin kenties, että on näin: saan vapaammat kädet.

— Sinähän puhut kuin valtiomies; sinusta olisi, kuuleppas, tullut hyvä juristi. Mutta sanohan, millä summalla selviytyisit kaikesta.

— Pyörriyt, jos kuulet.

— Ann' tulla vaan. Täällä on totuttu yhteen jos toiseenkin.

— Hiukan yli seitsemänsataatuhatta.

Constantin Gyllenmarck näytti todellakin kalpenevan ja vihelsi pitkään.

— Luovu, veikkonen, — sanoi hän. — Luovu, veikkonen, ja pelasta nahkasi. Sinulla on enää vajaan vuoden luvut. Rahaa niihin saat vaikka minulta.

— En voi.

— Miks'et? Ethän millään tavalla ole syypää.

— En isäni tähden. Enkä ympäristönkään tähden. Meihin on sentään aina katsottu jonkunlaisella kunnioituksella.

— Ajatuksesi ovat ritarilliset ja korkeat, mutta luovu. Kymmenen vuoden kuluttua ajattelet toisin, ja sinua kunnioitetaan yhtä paljon. Ole kylmä niinkuin juristin sopii.

— Sinun on turha pulma. Niin kauan kuin toivon hiventäkään on: ei. Suuremmaksi ei kurjuus voi tulla.

— Ensinnäkään sinä et ymmärrä maanviljelystä Tuskin tiedät, mikä on aura ja mikä on karhi.

— Työ neuvoo kyllä tekijänsä.

— Toiseksi et saa aineellista apua mistään. Vai luotatko lankoosi?
Hyi, saakeli!

Erik Wegener pudisti päätään.

— Kolmanneksi, — jatkoi serkku hellittämättömästi, — voit sinä vielä tulla hyväksi juristiksi, joka ansaitsee paljon.

— Turhaa puhua, ei auta.

— Neljänneksi: ajattele, seitsemänsataatuhatta ja vähän päälle.
Sinusta tehdään lypsylehmä.

— Kai olen jollakin tavoin sen ansainnut

— Ei, poikaseni. Sano, että tässä ovat paperit ja terve nyt! Vuoden kuluttua jo ajattelet niin. Pankit saavat sentään neljänneksen, ja mitä se niihin vaikuttaa.

— Pankit, — ne ovat yksityisten ihmisten kaiken loppuksi.

— Olkoot, mutta millaisten yksityisten! Anna mennä ja pese kätesi.

Erik Wegener päätti, ettei hän enää vastaa.

— Minäpä kerron sinulle erään tapauksen, puhui parooni Gyllenmarck. — Tässä, mennessäni Ruotsiin, istahdin hetkeksi Bavoriniin, tiedäthän? No, se sinun lankosi Henriksson tai Salomonsson...

— Eriksson.

— Olkoon sitten Eriksson. Niin, hän istuu siellä ja oli, ei liikutettu, vaan päissään. Hänen isällään on joku tynnyritehdas ja silakanjalostustehdas ja voi olla jotakin muutakin.

— En ole koskaan koettanut ottaa selville, vastasi Erik Wegener joka hermolla odottaen, mitä tuleman piti.

— Joka tapauksessa he ovat, elleivät juuri rikkaita, niin ainakin kovin varakkaita. Tämä suutarityyppi nousee ja istuu meidän pöytäämme, — senhän voi antaa anteeksi, tuttujahan olimme kaikin, — ja rupeaa puhumaan asioistanne niinkuin omistaan.

Erik Wegener puraisi hampaansa yhteen.

— Ja loppuksi hän moittii talouttanne ja selittää silakkatynnyriensä korkeudesta, ettei hänen kannata mennä köyhiin naimisiin. Mutta tiedätkö mitä minä tein? Annoin hänelle korvapuustin koko salin nähden, ja Carolus Galle auttoi hänet ovesta ulos. Ulos hän kuitenkin olisi joutunut ennen pitkää.

Erik Wegener oli kalvennut, mutta punastui heti, ja että se tapahtui mielihyvystä, sitä hän ei voinut itseltään kieltää.

— Me oltiin, näetkös, sillä asteella, — jatkoi Gyllenmarck itsekin innostuen muistelllessaan tapahtumaa. — Pieni skandaali siitä nousi, mutta se selvitettiin. Nyt minä neuvon, että ainakin puhut Gunillalle asiasta ja koetat järjestää historian.

— Minulla onkin, — vastasi Wegener, — ollut merkillinen vastenmielisyys sitä herraa kohtaan, mutta en ole katsonut oikeudekseni puuttua asiaan. Tuskinpa se auttaa nytkään, ja sitäpaitsi minulla on niin monta muuta historiaa järjestettävänä.

— Gunilla on sentään sisaresi ja nuorempi sinua. Mutta jos sallit, niin minä kirjoitan.

— Tee se, niin olet ystävällinen.

— Kernaasti. Nyt heti.

Ja parooni Gyllenmarck ryhtyi heti toimeen.

Erik Wegener katseli hetken hänen ylpeätä, kaunismuotoista päätään, kuu hän kumartuneena paperin yli nopeasti antoi sanan liittyä toiseen, mutta sitten hän vaipui omiin mietteisiinsä, jotka nyt olivat entistä alakuloisemmat. Joku Frans Eriksson, sehän nyt oli toisarvoinen asia, mutta Gunilla oli hänen oma pikku sisarensa.

Puolen tunnin kuluttua Gyllenmarck oli valmis.

— Minä panen tämän postiin, niin sinulta säästyy antamisen vaiva, — sanoi hän sulkiessaan kirjettä.
— Ja nyt me lähdemme. Minä ostan rouvallesi pienen muiston.

— Kun ei siitä sinulle vain olisi turhia kuluja, — vastasi Erik Wegener, vaikka sydän hytkähti ilosta. Hän oli lukemattomia kertoja seisonut tänään myymälöiden ikkunain takana uskaltamatta ajatellakaan minkäänlaisia ostoksia. Seisonut vain ja katsellut ja ajatellut että siellä ne nyt ovat.

XII

Ulkona vallitsi vielä kuumuus, mutta pankkihuoneistossa oli varjoisaa ja viileätä. Seinät ikäänkuin uhosivat omaa, asiallista kylmyyttään.

Erik Wegener istui johtajaa, tuomari Törnroosia vastapäätä, pöydän toisella puolella, hyllyvässä nahkatuolissa. Pankinjohtaja Törnroos oli nyt heittänyt syrjään päivemmällä osoittamansa ystävällisyyden ja selaili papereita ääneti ja tunteettoman näköisenä.

— Te otatte kylläkin raskaan kuorman, virkahti hän kuin ohimennen.

Erik Wegener ei vastannut. Mitään pelkoa hän ei tuntenut, ei edes levottomuutta. Hänestä tuntui, kuin hän olisi vain vapaaehtoisesti ottanut hoitaakseen jonkun toisen asian. Muutahan tästä ei voisi seurata kuin talosta pois. Se tiedettiin.

— Ja aivan nuorikin te olette vielä, — sanoi johtaja Törnroos taas vähän ajan kuluttua, vilkaisten häneen pitkään ja tutkivasti kultasankaisten silmälasiansa takaa.

— Mutta, — jatkoi hän, — siitä huolimattahan voimme keskustella.

Vahtimestari tuli sisään aikeissa ruveta siivoamaan, mutta poistui heti. Erik Wegener ennätti huomata, että hänellä oli vettävaluvat, surulliset silmät ja muodoton, punaiseen vivahtava nenä.

Hänen huomiokykynsä tuntui tavattomasti herkistyneen.

Pankinjohtaja Törnroos selaili taas papereita ja pudisteli päätään tuon tuostakin itsekseen hymähdellen. Väliin hän viskasi jonkun sanan kuin ohimennen.

Ne ovat nyt täällä, kaikki kunnallisneuvos Wegener-vainajan sitoumukset. Oli katsottu paremmaksi näin. Pantit aivan arvottomia. Esimerkiksi nuo Aktiebolaget Grönfors bruikin osakkeet. Ne nuori herra hyvin saattaisi viedä mennessään. Ja koko joukon muita papereita lisäksi. — Minkähän arvoinen Peuraniemi lienee nykyisessä kunnossaan. Velkojat arvelevat, että kaikkiaan kaksisataaviisikymmentä, korkeintaan seitsemänkymmentä viisi. Mitä herra Wegener arvelee?

— Minulla ei ole tarkkaa selkoa.

Pankinjohtaja Törnroos ei näy sitä odottavankaan. Hän selailee edelleenkin papereita ja puhelee kuin itsekseen. Ehkä kalkyleeraamme hiukan... niin, eivät tule saamaan kahtakymmentäviittäprosenttia, kun laskemme kulut ja kustannukset. No, ja miten herra Wegener on aikonut järjestää?

— Suoritan kaikki kymmenessä vuodessa. Korot ja lyhennykset.

Hän oli aikonut sanoa: kahdessakymmenessä vuodessa, mutta jostakin selittämättömästä pakosta hän

sanoi: kymmenessä. Ehkä hän ajatteli, että viime hetkessä kaikki livahtaisi käsistä.

— Mitä te ajattelette?

Pankinjohtaja Törnroos iski harmajan katseensa puhujaan, ja ilta-auringon säteet tekivät hänen kaljun päälakensa kiiltäväksi kuin biljaardipallon.

— Kymmenessä vuodessa! — huudahtaa hän. — Se on: vuoden kuluessa, katsokaamme nyt... se on ensi vuonna korkoja ja lyhennyksiä noin sataviisitoistatuhatta markkaa... seuraavana vuonna noin satatuhatta... No, ja miten aiotte saada kokoon summat.

— Se jää minun asiakseni.

— Aivan niin, teidän asiaksenne. Mutta minkälaiset takeet te esitätte pankille siitä, että todellakin täytätte sitoumukset?

— Herra pankinjohtaja ymmärtää kyllä, etten voi esittää muita takeita kuin että Peuraniemi ei ainakaan huonone minun käsissäni siltä varalta, että joskus haluaisitte ottaa sen pois.

— Kuulostaa hyvältä. Mutta entä käyttöpääoma, driftkapitalet, ymmärrätekö?

Erik Wegener mietti.

— Minulla on kyllä keinoni. Kovin paljonhan ei tarvita.

— Hyvä on, jos jäi hiukan käteistä.

Pankinjohtaja Törnroos mietti taas pitkät ajat.

— Isänne oli sympaattinen mies, — lausui hän, — erinomaisen hieno ja sympaattinen. Nämä tällaiset asiat olivat meidän välillämme henkilökohtaisia luottamuksenosoituksia. Jos hän olisi elänyt, epäilemättä kaikki olisi järjestynyt. Loistavasti. Mutta valitettavasti... Kuinka, oletteko naimisissa?

— Kyllä.

— Jos sallitte kysyä: kenen kanssa?

— Tilanomistaja Hannukselan tyttären kanssa.

Pankinjohtaja Törnroosin lihavat kasvot alkoivat loistaa.

— No sitten, — sanoi hän iloisesti, — järjestyy kaikki helposti. Hannuksela, tunnen hänet kyllä: jäykkä mies ja ylpeä mies, mutta ennen kaikkea varakas mies. Entinen hallintoneuvostomme jäsen.

— Pidän velvollisuutenani ilmoittaa herra pankinjohtajalle, ettei siihen kovinkaan paljon voi laskea ja luottaa.

— Tarkoitatte...?

Erik Wegener kertoi lyhyesti mitä hän tarkoitti ja luuli, mutta pankinjohtaja Törnroos kuunteli vain toisella korvalla. Kun hän kuuli perinnöttömyydestä, nosti hän katseensa paperista ja hymähti.

— Luuletteko te, että hän kärsii köyhiä sukulaisia silmäinsä edessä!
Strunt!

— Kyllä hän kärsii, — vastasi Erik Wegener. — Ellei auta tekemässä vielä köyhemmäksi.

Pankinjohtaja hymähti itsekseen, että "se nyt on vain Hannukselaa", ja jatkoi kirjoittamistaan antaen toisen mieltä mitä tahtoi. Hetkisen Erik Wegener aikoi ruveta antamaan uutta selitystä, mutta luopui sitten aikeestaan, ja huoneessa kuului vain kynän rapina ja silloin tällöin pankinjohtajan syvä, mahtava yskähdys.

Puolen tunnin kuluttua pankinjohtaja Törnroos on valmis ja lukee kirjoittamaansa lävitse.

— Teillä ota tietysti sinetti? — kysyy hän kuin ohimennen, mutta ei odota vastausta.

Sitten hän alkaa puhua katsoen koko ajan muualle.

— Niin, minulla on valtuudet tehdä sopimus kanssanne, — puhuu hän kiireesti ja hätäisesti, vilkaisten välillä kelloaan. — Niin, ja tässä tämä nyt on. Käy liian rasittavaksi alkaa suurilla summilla. Sentähden: ensi vuodelta maksatte vain pääsumman korot. Mutta seuraavana vuonna alkavat lyhennykset ehdottamaanne tapaan. Sopiiko? Luonnollisesti, kun muu ei käy. Lyhennys ja korko on maksettava

tammikuun kymmenenteen päivään mennessä. Muussa tapauksessa pankilla, jos se tarpeelliseksi katsoo, on oikeus... niin, lukekaa itse.

— Katsokaas, — jatkaa hän, Erik Wegenerin lukiessa paperia, — me olemme nyt tavallamme teidän velkojanne ja me myös vastaamme päämiehillemme suorituksista. Meillä täytyy siis olla oikeus... ymmärrättehän? Mutta nuo Grönforsin paperit saatte viedä vaikka, niin, vaikka helvettiin, niistä ei kukaan huolisi, ja nämä myös... Sopiiko? Olkaa hyvä ja kirjoittakaa alle.

Erik Wegener kirjoitti ja painoi sormuksellaan sinetin alle.

— Hyvä, jäljennös lähetetään teille ensi postissa. Ja nyt: onneksi olkoon!

Pankinjohtaja puristi hänen kättään ja katsoi häntä kiinteästi silmiin. Hän oli taas ystävällinen, melkein lämmin, kuin aamupäivälläkin.

— Me luotamme teihin, — sanoi hän, — ja me tunnustamme, että tämä on teidän puoleltanne erinomaisen kaunis yritys.

Erik Wegener hoippui ulos. Vaikka hän oli koko ajan kiinteästi ollut mukana, käsitti hän vain puoleksi sen, mitä oli tapahtunut. Hän sai siis toistaiseksi asua Peuraniemessä ja yrittää.

Vähän matkaa kuljettuaan hän vilkaisi kelloaan. Se osoitti puolta seitsemää. Mutta samalla hän huomasi, että kello oli kultaa. Hän voisi kyllä tyytyä hyvään hopeakelloon, liiankin hyvin. Hinnan erotus tulee kyllä Peuraniemessä tarvituksi. Ja sinettisormus saa myöskin olla poissa. Tavallinen messinkinen pöytäsinetti korvaa sen kyllä.

Oo-jaa. Sitä voi luopua niin paljosta. Hän kävi lähimmässä kultasepän liikkeessä, sitten hän söi illallista ja yöksi hän meni lähimpään matkailijakotiin. Hotellithan eivät enää saaneet tulla kysymykseen.

XIII

— Se on kyllä surullista minulle itsellenikin, mutta minun täytyy, — sanoi Erik Wegener eräänä aamupäivänä vaimolleen.

Oli juuri syöty aamiaista, kello oli kahdeksan. Esteri oli menossa väentupaan, mutta jäi keskustelemaan miehensä kanssa. Aurinko ei vielä paahtanut kuumasti. Oli niitä aamuhetkiä, jolloin ihminen on toimelia ja iloisesti ja toivorikkaasti ajattelee alkavaa päivää, niin synkälle kuin se eilisiltana lienee kuvastunutkin.

Oli kysymys Peuraniemen kalleuksien ja ylellisyystavarain myymisestä, sillä Hannuksela oli maksettava. Piti jätettämän ainoastaan välttämättömät tai vaihdettaman halvempiin. Pois kullat ja hopeat, pois taulut ja kalliit matot, pois rotuhevoset.

— Eiköhän sitä mitenkään voitaisi välttää? kysyi Esteri. — Minä pelkään, että se koskee äitiäsi ja sisärsiisi liian kipeästi.

Hänen miehensä rummutti sormillaan pöydänkantta ja katseli eteensä. Hän ei ollut puhunut mitään siitä, että hän oli jo luopunut hänelle henkilökohtaisesti rakkaista kalleuksista ja voittanut kaksisataakahdeksankymmentä markkaa, jolla summalla yksinäinen mies maaseudulla, mikäli hän oli laskenut, eläisi jo enemmän kuin puoli vuotta. Tietysti leikkaus koskisi, mutta siitä ei päästy minnekään, jos haluttiin välttää suurempaa.

— Lahjaksi saadut voidaan ja täytyykin jättää, — vastasi hän vihdoin.

— Älä välitä serkkusi lähettämästä kalliista rannerenkaasta, — naurahti Esteri lievästi punastuen. — Täällä ei ole aikaa sellaisilla...

— En minä sitä tarkoittanutkaan, — selitti mies yksinkertaisesti.

— Ajattelin yksinomaan äitiä. Kukaties tulee vielä lahjojenkin vuoro.

— Niin, en minä sitten tiedä. Jos se on välttämätöntä, niin tehtävä kai se sitten on.

* * * * *

Esteri meni ulos. Ikkunasta näki hänen miehensä, että hän suuntasi kulkunsa suoraan navettaan. Alussa, pari, kolme kuukautta sitten, ei hän ollut ajatellut, millä tavalla väki tulisi heihin suhtautumaan, mutta vähitellen hän oli tullut huomaamaan, ettei se jättänyt mitään toivomisen varaa. Suhtautuminen väen puolelta oli kunnioittavaa, Esteriä kohtaan miltei arkaa. Erik Wegener ei voinut itseltään kieltää, että se oli Hannukselan varjo, joka vaikutti. Mutta huomioon liittyi enemmän nöyryytystä kuin tyytyväisyyttä.

Yläkerran asujamille vietiin aamukahvia. Kello oli jo lähellä yhdeksää. Erik Wegener odotti jonkun aikaa, sitten hän raskain, hitain askelin alkoi kiivetä yläkertaan, ensi kertaa naimisiinmenonsa jälkeen. Kun hän tarkemmin ajatteli äidin ja sisarten kohtaloa, niin häntä suretti, melkein itketti. Olivat siellä ylhäällä kuin hänen vankeinaan, joskus kävivät puistossa, kylällä eivät milloinkaan. Jos heidän luonaan joskus joku kävi, asemapäällikön tai kihlakunnantuomarin rouva, niin melkein kuin varkain, häntä peläten, yläkertaan livahtivat. Ja nyt tuli kaiken lisäksi tämä, mutta — ehkä heillä oli siitä jo aavistus.

Ja siitä syntyi kohta. Poika, joka oli valmistautunut puhumaan sydämellisesti ja maltillisesti, oli vähällä menettää malttinsa.

Äiti raivostui, sisaret rupesivat itkemään.

— Meillä on kahdeksattasadantuhannen markan velat, — sanoi poika.

— Ja tuskin kolmannelta omaisuutta.

Ei auttanut. Ellei Esteriä olisi tullut, olisi kaikki järjestynyt hyvin. Mutta tämä on kaikki hänen, sen talonpojan, ansiota. Hän ei ymmärrä, eikä pysty ymmärtämään kulttuuri-ihmisten vaatimuksia.

Erik Wegener kohautti olkapäitään. Hän tunsi, kuinka hän vähitellen alkoi kylmetä.

— Minä en ole niitä velkoja tehnyt, — sanoi hän katkerasti.

— Anna edes papparaukan levätä rauhassa! — huudahti Gunilla-sisko kyynelten lomassa.

Veli punastui.

— Me kai olemme kaikin osaltamme niihin osallisia, — jatkoi hän, — ja meidän kai olisi yhteisesti torjuttava se, ettemme joudu maantielle.

Huoneen täyttivät nyyhkytykset ja itkunpurskahdukset.

— Jääkö edes flyygeli? — itki Sigrid.

Erik-veli sai kyyneleen silmäänsä.

— Jää, — sanoi hän, — ainakin toistaiseksi. Ja hän melkein hymyili, kun lisäsi:

— Sitä emme henno sinulta ottaa. Voisit kuolla siitä.

Sanat vaikuttivat kuin auringonsäde sadekuurojen raossa. Huoneeseen tuli rauhallisempi ja keveämpi olo.

— Vie, lapseni, vie vaatteet päältäni! — huokasi kunnallisneuvoksetar. Hän oli kalpea, hänen rintansa kohosi ja laski, ja lopulta hän uudelleen purskahti itkuun.

— Mutta, mamma rakas, enhän minä voi sitä auttaa, — huudahti poika tuskallisesti, — kun täytyy, kun todellakin täytyy! Parempihan on, että itse vapaaehtoisesti... kuin että viedään. Pitäjänkin tähden.

Hän oli koko ajan, yrittämättäkään istuutua, seisonut ovensuussa kuin joku talonvouti. Nyt hän teki lähtöä. Piti valita ne esineet, joista enimmin piti. Hän tulisi illalla uudelleen.

Kaikki, mikä oli ollut kallista ja rakasta, vietäisiin pois, joutuisi vieraille, tuntemattomille ihmisille ja tuntemattomaan ympäristöön. Se raateli ja viilsi sydäntä ja itsetuntoa, mutta kun täytyi, niin täytyi. Hän puristi huulensa lujemmin yhteen ja koetti kääntää ajatuksensa muualle. Eikö, kaiken lopuksikin, tässä itsensäkieltämisessä ja uhrautumisessakin ollut jotakin mielenkiintoista, melkein suloista.

Alakerran sisä-eteisessä hän muisti jotakin ja kiiruhti uudelleen ylös.

— Tapasin Constantin-serkun kaupungissa käydessäni, — sanoi hän Gunilla-siskolleen, — ja hän kertoi kirjoittavansa sinulle tärkeistä asioista. Onko tullut mitään?

Sisar meni lumivalkeaksi kasvoiltaan.

— Se ei kuulu sinuun, — vastasi hän jäykästi.

Ja kun veli jo oli ovelta menemässä, lisäsi hän:

— Ilmoitan sinulle kyllä, kun tarvitsen sinua.

Mutta veli Erik ei ollut näkemässä, kuinka Gunilla-sisko hänen mentyään meni omaan huoneeseensa ja ratkesi hillittömään itkuun. Eikä hän ollut näkemässä, kuinka hän muutaman tunnin kuluttua tyynenä, mutta kalpeana kasvoiltaan tuli äitinsä ja nuoremman sisarensa luokse ja alkoi erotella ja nimitellä niitä tavaroita, jotka piti jätettävän, ja koetti saada ne mahdollisimman vähäisiksi. Äiti ja sisar ihmettelivät eivätkä ymmärtäneet, mikä häneen oli mennyt.

Peuraniemen avaroihin suojiin astui siis hävitys, silmin nähtävä ja käsin tunnettava hävitys ja riisto. Wegenerien maakunnassa kuuluisat hopeat, esi-isiltä ja Gyllenmarckeilta perityt, saivat mennä, matot revittiin lattioista, taulut riistettiin seiniltä, huonekasvit ja kirjasto kannettiin odottaviin kärryihin, kymmenestä huoneesta vietiin koko kalusto, vain kahdeksan jäi asuttavaan kuntoon, neljä ylä- ja neljä alakerrassa. Rotuhevoset, neljä luvultaan, vietiin kaupunkiin ja jätettiin vaihdettaviksi työhevosiin, edesmenneen kuvernööri Wegenerin vaunut myytiin maakunnan museoon, ja museon johtokunta arveli, että olisi ne voitu lahjoittaaakin. Ja tämä kaikki oli Erik Wegenerin, Peuraniemen patruunan pojan, työtä.

Pitäjä seisoi korvat hörössä ja katseli ja ihmetteli, kun tavarakuorma toisensa jälkeen vyöryi asemalle. Tätä se ei voinut käsittää. Pakkahuutokaupan, avisuunin, se olisi voinut käsittää, mutta tämä meni, niinkuin kanttori sanoi, "yli horisontin". — Meinaakohan se myydä salaa velkojiltaan? Eikö Peuraniemeen pitänyt tulla konkurssi? Vai aikooko se todellakin tulla siinä elämään! Piru sen tiesi. Jo karaisi Mäenpään herastuomari luontonsa ja kysäisi Hannukselta. Mutta Hannuksela katseli herastuomaria alta kulmain ja vastasi:

— Perkelettäkös sinua Peuraniemen asiat liikuttavat, kun et ole mitään saamassa. Jos olet tietoja vailla, niin kysy heiltä itseltään.

Sanoi ja käänsi selkensä. Olisipa sanoja ollut joku toinen, niin olisi Mäenpään Sakari keksinyt vastauksen. Mene tiedä sitäkin Hannukselaa... on niinkuin hyvät tuttavat oltu ja vähän sukulaisiakin.

Kunnallisneuvoksetar kirjoitti pitkän, valittavan kirjeen veljelleen, parooni Gyllenmarckille.

Ja veli vastasi, että poika oli toiminut aivan niin kuin hänen tulikin toimia. Ei pidä tehdä esteitä muutenkin vaikeassa asiassa.

Kahden ja puolen viikon kuluttua saapuivat Peuraniemen myydyistä kalleuksista saadut rahat. Kirje vapisi Erik Wegenerin käsissä ja sydän tykytti kiivaasti. Sittenkuin kaikki kulut oli vähennetty ja nimetyt ostokset suoritettu, oli varoja jäänyt yhdeksänkymmentäkolmetuhatta kahdeksansataa markkaa, "jotka postilähetysvekseleinä myötäseuraavat".

Kahden päivän kuluttua sai isäntärenki lähteä Hannukselaan. Hänellä oli mukanaan valtava setelipinkka ja näin kuuluva kirje:

"Herra Maanv. Hermanni Hannuksela,

Täällä.

Isä vainajani lainaamat Smk. 75,000:- ynnä niille 4 kk:lta juosseen koron Smk. 1500: — saan täten, pyytäen velkakirjan palauttamista, myötäliittää. Kunniottaen:

Erik Wegener."

Erik Wegener oli vavissut luopuessaan rahoistaan ja kirjeen hän oli kirjoittanut moneen kertaan. Nyt ei enää ollut muuta kuin se, minkä ankaralla työllä sai irti, jos sai.

Isäntärenki palasi vasta myöhään illalla. Hannuksela ei ollut ollut kotosalla, ja hän oli istua könötellyt siinä niinkuin lehmä vieraassa pellossa.

— No entä vastaus? — tiuskaisi Erik Wegener kärsimättömästi.

Isäntärengin sänkisessä, vanhassa naamassa näkyi jonkunlainen ilon kajastus, ja hän väänsi saman suuren setelitikun pöydälle.

Kovin oli ollut tyyli Hannuksela. Kuitenkin tupakamariin käskenyt, sinne telefontin alle istumaan. Kilahtikin se siinä kerran, korvan juuressa. Muttei menty vastaamaan.

— Niin, eiväthän ne tapaa vastata paikkakunnan soittoihin, — virkahti Erik Wegener hätäisesti, — mutta tulkaa nyt asiaan, Herran nimessä.

Siinä se sitten Hannuksela joi kahvin, pasteeraili ja funteeraili. Ja mulkoili. Räkäksi sitten rahat ja otti kolme viisisatasta. — Onko nämä nyt niistä mööpeleistä ja koreuksista? kysyi. Mistäpä hän, isäntärenki, tiesi, mistä haltijaväki rahansa ottaa. Saattoivat hyvin ollakin. — Pasteerailee siinä taas ja muljauttaa välillä. — Sopii viedä loput takaisin ja sanoa, että suorittaa vain tärkeämmät ensiksi. Kyllä siinä souvia riittää, sanoo.

Erik Wegenerin sisu nousi, mutta hän hillitsi itsensä.

— Ja sitten se käski sanoa, — lopettaa isäntärenki, —... tiedä häntä, ilkeäkö sanoakaan... niin, että eipähän koske köyhään.

Erik Wegenerin hampaat kirskahtivat yhteen ja kopea sana pyörähti hänen huulillaan. Isäntärenki saisi mennä takaisin Hannukselaan heti, tuossa paikassa. Mutta samalla hän muisti, mikä hän on niin omissa kuin Hannukselan ja kaikkien muidenkin silmissä: vaivainen, köyhä raukka, joka yritteli muiden hyväksi. Olkoonpa, ettei omasta syystä. Ja häneen meni ennen tuntematon nöyryyden ja kiitollisuuden tunne. Hänen piti rypistää kulmansa ja puristaa huulensa yhteen, ettei toinen huomaisi, että häntä itketti.

Rahat tarvittiin Peuraniemessäkin kovin kipeästi.

XIV

Alkaa kesä kallistua syksyksi ja koivujen lehdet käyvät entistä tummemmiksi ja valmistautuvat kellastumaan. On vain kysymys päivistä. Peuraniemeen on tullut agronomi, joka päiväkaudet isännän kanssa arvioi ja suunnittelee. Kuuluu olevan isännän, herran, entisiä vanhempia koulutovereita, Arvo Helin nimeltään. Heinä on tehty ja elonleikkuuta ajatellaan. On Peuraniemessä nyt komentoa, on totisesti.

Ja muutamana päivänä tulee metsäherra. Kulkee viikkokaudet metsissä, räknää ja rateerailee ja on tärkeän näköinen. Kaikki vain yhteen rytkäkkään. On se, Peuraniemen nuori herra, liemessä, harvoin kotona näkyy ja sanoja on silloinkin vähän, ja käynti kumara ja mieltiväinen. Löivät koko suvun surut Peuraniemen nuoren herran niskaan, löivät pitkän ilon perästä.

Mutta tulee niitä suruja enemmänkin. Katsokaapas, Gunilla-neidillä, ylpeällä tyttärellä, on myöskin salaisuutensa, hienot salaisuutensa, josta eivät äiti ja sisar saa osaa. Nyt hän ei enää lue runokirjoja, ei kirjoita kirjeitä, sillä niihin ei enää tule vastausta, ei maalaa tauluja, sillä värit ovat kalliita eikä hänen ylpeytensä salli rasittaa veljeä, eikä istu flyygelin ääressä, sillä sen on sisar vallannut. Vaan illanhämyssä hän menee jokirantaan ja katselee sen sameaan, syvään veteen, joka hitaasti, ikäänkuin varoen ja suuria salaisuuksia säilytellen virtaa eteenpäin. Ja kun hän aikansa on seisonut jokirannassa, kiipeää hän hameitaan kannatellen takaisin puistoon ja istuu siellä, sen kaikkein syrjäisimmässä sopessa, lehtimajassa, missä palveluksensa suorittanut myllynkivi tekee pöydän virkaa.

Näin hän tekee koko syyskesän, ja muutamana iltana hän kohtaa Esterin, Peuraniemen emännän, Hannukselan tyttären. Ensin hän aikoo kiiruhtaa syrjään ja antaa tietä, mutta muuttaakin sitten jostakin mielijohteesta päätöksensä.

— Iltaa, — sanoo hän, niinkuin olisivat tuttavია, jotka jo päivemmällä ovat tavanneet kerran.

Ilta alkaa jo hämärtää, eikä hän huomaa, kuinka Hannukselan tyttären hiukan esiinpiستävä alahuuli värähtää ja silmäluomet rävähtävät ikäänkuin että "saapa nähdä, mitä sieltä nyt oikein tulee". Hannukselan tytär on koko sen ajan, minkä on Peuraniemessä emännöinyt, odottanut.

Mutta Gunilla-neiti puhelee hiljaisella ja lempeällä äänellä ja ikäänkuin jollakin tavoin masentuneena.

— Te viihdytte sentään täällä? — kysyy hän. — Vaikka täällä on niin surullista.

Hannukselan tytär katselee kotoaan vilkkuvaa tulta ja vastaa, että tietystihän hän viihtyy. Ja kenties suruistakin päästään joskus.

— Uskotteko te todellakin? — kysyy Gunilla-neiti.

— Uskon.

— Mutta siihen kai menee kovin kauan?

— Mahdollisesti siihen menee kauan.

Ja Hannukselan tytär katselee taas kotoaan vilkkuvia tulia. Nyt on kaksi muuta kirkaampaa ikkunaa alakerrassa. Tupakamarin ikkunat. Isä on tullut sisälle, istuvat äidin kanssa ja puhelevat. Lempeä kiilto nousee Hannukselan tyttären silmiin, ja Gunilla-neiti, joka nyt ensi kerran tarkkaa Hannukselan tytärtä läheltä, on sitä mieltä, että nuo kasvot ovat kauniit ja rauhalliset. Joskus, ajattelee hän, ne voivat olla kuin äsken kuolleen kasvot.

— Sitten kai te olette hyvin onnelliset, — jatkaa hän.

Hannukselan tytär naurahtaa väkinäisesti, niinkuin näyttää.

— Minä luulen, että me nyt jo olemme onnellisia, — vastaa hän.

— Kaikesta huolimatta?

— Niin.

Se on nyt Gunilla-neidin osa. Hän saa kuulla, että "me nyt jo olemme onnellisia". Hän tulee liikutetuksi, ja kyyneleet alkavat virrata pitkin poskia. Hannukselan tytär katsoo häneen ihmetellen ja vetäytyy kuoreensa.

— Suotta itkette, — sanoo hän. — Minulle ainakaan ette ole mitään tehnyt, jota en jo olisi antanut anteeksi.

Kuta enemmän Gunilla-neiti katselee veljensä vaimoa, sitä rajumpina tunkeutuvat etualalle hänen omat, salaiset mietteensä. Ja kuta selvempinä ja rajumpina ne esiin purkautuvat, sitä vuolaammiksi paisuvat kyynelvirrat. Lopuksi hän purskahtaen heittäytyy veljensä vaimon, puoleksi tuntemattoman ihmisen kaulaan.

— Älkää nyt, — sanoo Hannukselan tytär. — Ei se kannata.

Mutta Gunilla-neiti nyyhkii ja purskuttaa.

— Minä olen niin onneton, niin onneton, kuiskaa hän toisen kaulaan.

Ei Hannukselan tytär saata irtautuakaan hänestä. Silittää kättä ja koettaa keksiä sanoja.

— Suotta, — puhuu hän, — teette itsenne onnettomaksi. — Sellaista ei kannata surra, sanoo hän taas hetken kuluttua asiallisesti, Frans Eriksonia ajatellen. — Hyvä, että menee.

Se on nyt Hannukselan tyttären, veljen vaimon, kylmä ja harkittu mielipide. Mutta toisella on omat, salaiset syynsä, usein esille tulevat ja laadultaan varsin yleiset, mutta jokaisen uuden henkilön kohdalla uudet ja häpeälliset. Ja hän nyyhkyttää yhä. Hänen sydämensä on ruvennut vuotamaan ja se vuotaa yli äyräittänsä.

— Oi, te ette tiedä kaikkea, — nyyhkyttää Gunilla-neiti.

Hannukselan tytär arvaa ja hätkähtää. Kasvojen piirteet kovenevat, ja kovenee myöskin jotakin hänen sisässään: vai jo minä nyt kelpaisin rippi-isäksi. Mutta hetken kuluttua hänen kasvonsa lientyvät, povi värisee ja kyynel nousee hänenkin silmänurkkaansa. Eihän tuo toinen häneltä mitään tahtonut, itki vain omaa surkeuttaan.

— Mitäs... — sanoo hän jäykästi, mutta puristelee kädessään olevaa kättä. — Ettehän te ole ensimmäinen ettekä ainoa... Kun kerran tulee, niin kannettava on. Eikä teidän kunnianne, sanoisinko, riipu siitä asiasta...

Näin puhuu Hannukselan tytär miehensä sisarelle ja kiertelee hänen kanssaan pitkän illan pimeätä puistoa. Puhelee hiljaa ja järkevästi kuten vieraalle ihmiselle ja kuitenkin samassa harvaan ja sydämellisesti kuin vanhimmalle ja rakkaimmalle ystävättärelleen.

— Älkääkä nyt suotta päiviä itseänne kiusatko älkääkä ennen aikojaan antako muiden huomata... Kyllä minä koetan järjestää...

Kiertelevät pitkin iltaa ja puhelevat, ja kun Gunilla-neiti menee ylös, on hän tyyni ja rauhallinen ja kiitollinen. Hänhän oli monet pitkät illat katsellut eteenpäin virtaavaa, mustaa vettä.

Mutta kun Erik Wegener saa kuulla asiasta, kirkaisee hän raivosta, puristaa päätänsä ja syöksyy ovesta ulos.

— Herra Jeesus! Tämä vielä kaiken kurjuuden kruunuksi!

Vasta puolen yön seutuvilla hän tulee takaisin. Hän on silloin rasittunut ja kalpea, ja otsa on hikinen ja hiukset takussa aivan kuin hän olisi tehnyt raskaan päivätyön, mutta muuten hän on väsyneen rauhallinen. Mikäpä Gunilla-raukkakaan oli muuta kuin ihminen ja oma sisar, myötätuntoa tarvitseva vielä lisäksi. Esteri oli ollut aivan oikeassa.

XV

Frans Eriksson on rikkaan miehen ainoa poika, ja hänellä on siis niinsanottua tulevaisuutta. Mutta hänen naimiskaupastaan Gunilla Wegenerin kanssa ei voi tulla mitään. Sehän on selvää.

Oikeastaan hänen matkansa Peuraniemeen on aivan tarpeeton, sillä siellä tiedetään jo kaikki se, mikä on välttämätöntä tietääkin, vaikk'ei hän itse ole mitään selvää ja lopullista ilmoittanut. Hän on vain vaiennut. Mutta kun hän nyt on lähtenyt liikkeelle, on se tapahtunut kahdestakin syystä. Ensinnäkin hän tuntee pientä omantunnon kolkutusta povessaan ja toiseksi hän hinnalla millä tahansa tahtoo pelastaa maineensa. Hän on neuvotellut vanhempiensa kanssa ja hän on opetellut läksynsä ulkoa, mutta siitä huolimatta hän tuntee epämääräistä pelkoa ja levottomuutta, kun hän lähestyy Peuraniemen pääportaita ja alastonta lasiverantaa. Lopuksi hän kuitenkin voi ottaa vakavan ilmeen, melkein pä hymylläkin itsekseen. Tyhmyyksiä ja harha-askeleitahan tapahtuu elämässä kaiken lopultakin niin paljon. Sitä paitsi... kun tällainen piinallinen tapaus... hän tulee aineellisesti avustamaan Gunillaa niin paljon kuin voi.

Erik Wegener ei ollut itsekseen kuvitellut, että hän enää koskaan näkisi Frans Erikssonia. Kun hän nyt näkee hänen rauhallisesti kävelevän Peuraniemen puistokujaa päärakennusta kohden, menee häneen jäätävä kylmyys ja hänen ensi aikomuksensa on kylmästi palauttaa hänet ovelta. Mutta kun Frans Eriksson sitten astuu sisään, on Erikillä ladattu revolveri valmiina taskussa ja hän ajattelee: kettu menee suoraan satimeen.

Kohtauksesta ei muodostu myrskyisää eikä erikoisen draamallistakaan.

Frans Eriksson kumarteleo syvemmin kuin samanikäiselle tai nuoremmalleen olisi tarpeellistakaan, hymyilee hiukan hämmentyneesti ja pyytää anteeksi vaivaamistaan, melkein pä olemassaoloaan. Sitten hän alkaa lukea ulkoläksyään, mutta kuta pitemmälle hän pääsee, sitä selvemmin hän alkaa huomata, että hän nyt on joutunut väärälle asialle.

— Vai niin, — sanoo Erik Wegener, kun hän on lopettanut. — Vai niin te olette aikonut järjestää asian.

— Niin, tarkoitan, ellei teillä ole mitään sitä vastaan.

— Miksi ette pyytäneet tavata sisartani, vaan minua.

— Tarkoitin... otaksuin helpommaksi näin. Ajattelin, että sitten, kun me ensin olemme keskustelleet, sitten kolmissin...

— Vai niin. Mutta silloin kun te solmitte välinne sisareni kanssa, ei minua tarvittu. Eikä myöskään silloin kun te hänet viettelitte.

Frans Eriksson kalpeni.

— Teillä on kyllä oikeus puhua minulle noin, — myönsi hän.

— Te myönnätte sen, ja se on hauskaa kuulla. Mutta koska te nyt tahdotte kuulla minun mielipiteeni asiassa, niin minulla on vain kaksi vaihtoehtoa. Toinen on: vihille! Toinen on tämä.

Erik Wegener veti esiin revolverin ja laski sen eteensä pöydälle.

— Kun näin teidät ikkunasta, — jatkoi hän, — ajattelin ensin yksinkertaisesti käskeä teidät ovesta ulos, niinkuin lurjuksille on tapana tehdä. Mutta se olisi ollut turhaa ylpeyttä ja sitäpaitsi väärä sisartani kohtaan. Teidät kyllä potkitaan nytkin ovesta pihalle, mutta sitä ennen lausuu pappi muutaman sanan, tahdoittepa te tai ette ja tahtoipa sisareni tai ei.

Sulhasmiehen kädet vapisivat huomattavasti, mutta hän koetti koota rohkeutensa.

— Suokaa anteeksi, — sanoi hän vaisulla äänellä, — mutta minä luulen teidän tietävän, mikä seuraus murhasta on.

— Tiedän. Lainsäädäntömme ei ole niin pitkälle kehittynyt, että se katsoisi tällaista tapausta lieventäväksi asianhaaraksi, niinkuin muistelen Ranskan rikoslain tekevän, mutta minä kärsin seuraukset kernaasti. Suokaa anteeksi tekin, mutta minä en luonnostani ole varsin puhelias. Te siis valitsette jälkimmäisen?

Erik Wegener veti hanan vireeseen.

Nyt ei Frans Eriksson tiennyt, oliko hän tekemisissä viisaan vaiko hullun kanssa. Hän oli aikaisemmin tuntenut erään Erik Wegenerin, lakitieteen ylioppilaan, hiljaisen ja rauhallisen miehen, jolla kyllä oli iloiset, odottavat silmät, mutta joka päästi ilonsa valloilleen vain kaikkein lähimmässä toveripiirissä. Tämä Erik Wegener, joka kylmästi punniten veti revolverin hanan vireeseen, oli kokonaan toinen mies. Frans Erikssonia pelotti ja kammotti.

— En ota tätä askelta omasta tahdostani, — sanoi hän.

— Kenen sitten?

— Sukuni.

— Teidän ei kannata puhua suvusta.

— Niin, — teidän käsittääksenne. Isäni...

— Suokaa anteeksi, herra Eriksson, — nyt on vain kysymys kahdesta vaihtoehdosta.

Erik Wegener otti revolverin pöydältä, ja Frans Eriksson teki valintansa.

— Tietysti minä valitsen edellisen, — sanoi hän ja koetti hymyillä.

— Omasta tahdostani minä tietysti en...

— Älkää jatkako. Olkaa sensijaan hyvä ja kirjoittakaa kirje kirkkoherranvirastoon.

Asia oli saatu alkuun, ja loppu sujui itsestään.

Frans Eriksson kirjoitti.

— Joko minä nyt saan mennä? — kysyi hän sitten.

— Ette kai. Te jätte Peuraniemeen kolmeksi viikoksi.

Ja Frans Eriksson jäi. Peuraniemen yläkerrassa oli hylätty ja puoleksi unohdettu nurkkakamari, jota neljäkymmentä vuotta sitten oli käytetty kunnallisneuvos-vainajan mielipuolta luutnantti-veljeä varten, joka sinne oli kuollutkin. Se oli kaikin puolin lämmin ja mukava huone, paitsi että ovi oli kaksinkertainen, nurkat pyöristetyt ja ikkuna tiheällä, mutta kodikkaaksi nikkelöidyllä ristikolla varustettu. Sinne saatettiin Frans Eriksson, ja sen vastalauseen vapauden riistämisestä, jonka hän oli aikonut esittää, tukahdutti hän alkuunsa. Ajankohta ei nyt ollut sellaiselle otollinen.

* * * * *

Erik Wegener puhui, ja hänen vaimonsa puhui, mutta Gunilla-neiti vain itki.

— Mutta ymmärrä nyt, lapsi rakas, — sanoi Esteri, — että tällainen järjestely on kaikkein paras.

Gunilla-neiti tahtoi kuitenkin toisin. Antaa Fransin mennä. Hän ei tahtonut häntä enää nähdä.

— Rakastatko sinä häntä vielä? — kysyi veli synkästi, ja vaimon kasvot punastuivat.

— Voi, en, en.

Pitkiä, hiljaisia minuutteja. Sisar itki, ja vähältä ettei itkenyt Esterikin, Hannukselan tytär.

— Tässä ei ole kysymys muista eduista kuin siitä, että lapsesi saa laillisen isän.

Sanat olivat Erik Wegenerin, mutta ääni tuntui vieraalta. Silloin sisar antautui.

— Tehkää mitä tahdotte, — sanoi hän.

Ja neljännellä viikolla oli kaikki valmista. Kirkkoherra oli utelias ja tuli itse toimittamaan vihkimisen. Hän oli samalla aikonut puhua muutamia lohduttavia ja rohkaisevia sanoja nuorelle isännälle ja hänen vaimolleen, mutta ne jäivät sanomatta. Molemmissa oli jotakin niin ynseää, että vanha kirkkoherra tunsikin itsensä noloksi ja neuvottomaksi. Morsian itki koko ajan ja vastasi epäselvästi kysymyksiin, sulhanen oli

valkea kuin ruumis ja vapisi. Ja todistajina olivat sisäkkö ja isäntärenki. Moista vihkimistä ei kirkkoherra kuunaan ollut toimittanut. Ihme ei ollut, että hän, missä vain sopiva tilaisuus oli, siitä kertoi.

Tuskin oli kirkkoherra saanut kunnollisesti onnitelluksi ja hyvästellyksi, kun jo Erik Wegener osoittaa vastatehdylle aviomiehelle ovea.

— Olkaa hyvä! — sanoo hän.

Frans Eriksson seisoo kivettyneenä paikallaan, huulet vavisten, nuori rouva nyyhkii edelleenkin ja menee yläkertaan.

— Se on valmis nyt, — jatkaa Erik Wegener ja avaa oven salvasta. — Olkaa hyvä.

Peuraniemen vävy ei esittele vastalauseita, tahdottomasti hän antaa palvelijattaren auttaa päällystakkia ylleen.

— Näinkö minun pitää mennä? — kysyy hän.

— Niin. Mutta teillä on tilaisuus kirjoittaa. Hyvästi nyt!

Ovi avautuu ja sulkeutuu, ja ulkona puhaltelevat syystuulet.

— Ehkä sinä teit hänelle väärin, — sanoo Esteri.

— Tein niinkuin olin luvannut.

* * * * *

Syystuulet heittäytyvät tänä vuonna tavattoman pitkällisiksi. Oikeastaan ne ovat alkaneet jo viime viikolla ja niitä jatkuu yhtämittäisesti. Nyt on keskiviikko ja huomenna, torstaina, otetaan Peuraniemeen se suuri, kahdeksattasadantuhannen markan kiinnitys.

On nyt puheenaihetta pitäjällä ja lienee Hannukselallakin yksinäisyydessään miettimistä.

XVI

Kerran Erik Wegener pysähtyi ja alkoi tarkastella itseään. Joskus, keskellä kiireisiä töitä ja suunnitteluja, hän oli tullut pysähtyneeksi saman kysymyksen eteen, mutta antanut sen mennä menojaan, vieläpä sitä menoa auttanutkin. Hänellä nyt ei kerta kaikkiaan ollut aikaa sellaiseen. Hän oli kuin kello, joka on vedetty käyntiin ja joka käy, kunnes veto loppuu. Hän niinkuin kaikki muutkin ihmiset.

Minkä tähden, miksi?

Ei pidä filosofeerata asioita, joita ei kykene tajuamaan. Moni on siitä tullut hulluksi. Hän, Erik Wegener, on kai astunut valjaisiin isänsä kunnian vuoksi ja oman kunniansa vuoksi. Ja vaimonsa ja omaistensa vuoksi myöskin. Se on hänen velvollisuutensa, eikä siitä sen enempää. Maailmassa tapahtuu kaikki sittenkin auttamattoman johdonmukaisesti.

Näin hän oli sivuuttanut kysymykset, joita moni olisi pitänyt varsin tärkeinä ja suuriarvoisina.

* * * * *

Kun hänen ajatuksensa nyt, tällä kertaa, alkoivat askarrella niissä neljässä vuodessa, jotka olivat kuluneet, vaikuttivat ne enemmän tunteisiin kuin järkeen. Hän tunsu jonkunlaista salaista, ylitsepursuvaa riemua, joka vain odotti tilaisuutta saadakseen tulla ilmi. Mielikuvitus toimi ja maalaili, ajatukset hypähtelivät asiasta toiseen kuin juopuneen. Että kaikki tulisi menemään näinkin hyvin, sitä hän ei ollut osannut kuvitella, vielä vähemmin järjellisesti ajatella. Neljä vuotta yhtämittaista työtä, kaikki mennyt kuin edeltäkäs määrätyn kaavan mukaan, tarvitsematta kertaakaan suunnitelmasta poiketa ja tarvitsematta kertaakaan kärsiä ylimääräisiä nöyryytyksiä.

Mikä hän sitten oli? Sitä hän ei osannut täsmällisin sanoin määritellä. Viidettä vuotta sitten oli hän

ollut nuorukainen, joka juuri oli tullut mieheksi. Hän rakasti rytmiä ja musiikkia, tunnelmia ja kukkien tuoksua. Hän ei ajatellut, vaan hän haaveili, kuvitteli mielessään kaiken sen, minkä toivoi tapahtuneeksi tai paremminkin: tapahtuvan. Niin hän oli haaveillut omasta tulevaisuudestaan, niin itsestään ja Hannukselan tyttärestä. Sitten oli muuttumisprosessi alkanut. Sen lähtökohta oli ensimmäinen kohtaaminen Hannukselan isännän ja hänen välillä, se hänelle nyt selveni. Hän oli silloin vaipunut haaveelliseen suruun, mutta joka tapauksessa se oli saanut hänet ajattelemaan elävää elämää. Isän kuolema ja toinen kohtaaminen oli ikäänkuin ravistanut hänet hereille ja antanut hänelle määrätty tehtävät käteen. Kuoleman olisi ensi kädessä pitänyt herättää surua, ja kai hän oli surrutkin, niinkuin hyvän isän kuolemaa surraan, mutta joku voima hänen sisässään toimi ja suunnitteli oman mielensä mukaan, eliminoiden murheen ja poistaen ulkonaisen tylsyyden, jonka suru tavallisesti joksikin aikaa surijaan tuo. Tämä sisällinen voima, jolle hän ei keksinyt nimeä, oli pakottanut hänet tekemään toisen ratkaisevan käyntinsä Hannukselaan, harmajaan linnaan, tämä sama voima oli kannustanut häntä, kun hän viileässä pankkihuoneistossa tyynesti ja asiallisesti päätteli Peuraniemen huimaavista veloista, ja tämä sama voima ajoi häntä nytkin. Missä sen alkujuuri oli, sitä hän ei, kuten sanottu, saattanut itselleen eritellä. Ehkäpä se kaikki vain oli haaveilua, joka, sen sijaan että olisi askarruttanut mielikuvitusta ja istuttanut häntä joutilaana, pani hänet liikkeelle. Niin, ehkäpä se todellakin oli ainoastaan sitä.

Ulkona oli räiskyvä pakkanen. Ihmiset olivat jo aikoja sitten menneet levolle, mutta hän istui tässä yksin ja mietti ajallisia asioita ja siinä välissä myöskin ajattomia. Tässä oli hänen edessään kirje. Se oli Frans Erikssonilta, ties kuinka mones jo järjestyksessä. Äänensävy sama kuin ennenkin: puolittain uhitteleva, puolittain nöyrä. Hän, Frans Eriksson, oli menetellyt väärin, häntä oli yllytettykin. Hän rakasti sentään kaunista vaimoaan, jolle hän aiheettomasti oli tuottanut kärsimyksiä, ja lastaan, jota ei ollut nähnyt. Oli aina rakastanut. Eikö hän saisi tulla katsomaan. Olihan hänellä sitäpaitsi laillinen oikeus. Ellei tähän tulisi vastausta, rupeaisi hän hakemaan avioeroa.

— Ruvetkoon, Herran nimessä! — ajattelee Erik Wegener.

Mutta jos sovinto on mahdollinen, auttaa hän Erik Wegeneriä, missä voi. Hänhän ei ollut toiminut omasta aloitteestaan.

— Näyttäköön teossa, älköönkä kulutelko aikaansa kirjoittelemalla, — miettii Erik Wegener edelleen ja pistää kirjeen laatikkoon, mutta jatkaa heti: — Eihän hänellä sentään ole muuta tekemistäkään kuin miettiä sitä yhtä asiaa.

Erik Wegener päätti vieläkin olla vastaamatta. Oikeastaanhan ei asia häntä enää liikuttanutkaan, sillä vihkimisen jälkeen hän oli antanut lopun sisarensa hoidettavaksi. Ja Gunilla-siskosta hän ei saanut selvää. Hän oli Esterin apuna taloudellisissa askareissa ja vaali lastaan, jonka nimeksi oli pantu Erik. Asia ei tullut koskaan puheenalaiseksi, ja milloin keskustelu sitä kaukaakin sivuutti, poistui Gunilla-sisko. Hän ikäänkuin suri ja häpesi, mutta kumpaa hän teki enemmän, siitä ei veli ottanut selvää. Toisinaan sisar nimellisen miehensä kirjeisiin vastasi, toisinaan ei. Saattoi olla jotakin uudelleen syntymässä, saattoi myöskin olla lopullisen lopun alkua.

Toisin Sigrid, nuorempi sisar. Eloisa, iloinen luonne, jonka suurin suru oli flyngelin mahdollinen menettäminen, ei ollut viihtynyt yläkerrassa jouluunkaan asti, jonne hän oli seurannutkin vain jonkunlaisesta yhteistunnosta. Hän oli ruvennut pian kaipaamaan alas, "ihmisten joukkoon", ja että vanhempi sisar oli ehtinyt aikaisemmin, siihen, kuten jo tiedämme, oli omat omituiset syynsä. Mutta Sigrid oli kuin itsestään seurannut heti jäljessä ja muuttunut Esterin sokeaksi ihailijaksi.

"Oikeastaan minä jo ihailin sinua ennen kuin Erik", oli hän selittänyt, "mutta eihän sellaista sovi näyttää".

Ja kuin selitykseksi äkilliselle tunteenpurkaukselleen ja ällistytävälle totuudenrakkaudelleen hän liitti:

"Se johtuu siitä, näetkös, että sinä aina osaat olla juhlallisen ja totisen näköinen niinkuin nunna. Ja pitää suusi kiinni."

Se nyt oli selvää ja väärentämätöntä Sigridiä.

Veljeä hymyilytti, kun hänen mieleensä yksinäisyydessä tulivat nämä asiat, hymyilytti elämän meno kokonaisuudessaan ja sisaren touhu. Mutta sitten tuli hänen mieleensä seikkoja, jotka tappoivat hymynhäiveen.

Äiti. Äiti ei ollut lausunut Esterille yhtään sanaa ensi tapaamisen jälkeen ja tuli harvoin näkyviin yläkerrastaan. Mutta äiti on auttamattomasti väärässä, sanoivat pojan kaikki vaistot. Eikä hän millään tavalla ruvennut rakentamaan yhdyssiltaa eikä syventynyt äidin katsantotapaan ja -kantaan. Hän tunsu, että se on mahdotonta, ja toiseksi hän tunsu, ettei neljännellä käskyllä ole tässä vähintäkään sanansijaa. Mutta joskus hän oli kauhukseen huomannut, ettei hän ollut äidin olemassaoloa muistanutkaan eikä

ottanut häntä lukuun suunnitelmissaan.

— Aluksi oli äiti aiheettoman ylpeä, — päätti hän. — Ja sitten äiti yksinäisyyteensä tottui tai ei tahtonut, väärästä ylpeydestä, luopua siitä. Mutta hän tulee kyllä, hän tulee kyllä, kun näkee, mihin koko meidän työmme tähtää.

Ja lopuksi hänen ajatuksensa liitelivät harmajaan linnaan ja kaikkeen, mikä sen kanssa oli yhteydessä. Oliko olemassa jonkunlainen sotatila Hannukselan ja Peuraniemen välillä? Olikohan hän kenties eräissä suhteissa tehnyt väärin Hannukselan asujamia kohtaan? Viime kysymykseen hän nyttemmin rauhallisesti saattoi vastata kieltävästi. Jo silloin, viidettä vuotta sitten, oli hän ollut tietoinen siitä, että ulkonaisesti hänen tekonsa kylläkin näyttäisi harkitsemattomalta, mutta että vääryyttä siinä ei saattanut löytää. Ne harvat kerrat, jotka hän oli Hannukselan isännän jälkeinpäin kohdannut, olivat tuottaneet ilmeistä vastenmielisyyttä Hannukselalle. Hän oli muistanut, missä suhteissa hän on Hannukselaan, hänen sydämensä oli ruvennut tykkimään kiivaammin ja veri oli ajautunut päähän, ja siinä ohessa hän oli huomannut, että Hannuksela, jos oli tilaisuutta, mieluummin oli niinkuin ei huomaisi häntä kuin vastasi hänen kunnioittavaan, miltei nöyrään tervehdykseensä. Joskus se oli käynyt hänen sisulleen ja hänen ylpeytensä oli herännyt, mutta sitten hän oli vaistonnut Hannukselan ajatuskannan: hän oli vienyt hänen ainoan tyttärensä köyhyyteen ja surkeuteen ja hän sai sen, minkä ansaitsikin. Ei mitään muuta. Sotatila oli siis Peuraniemen ja Hannukselan välillä olemassa, ja ennenkuin hän, Erik Wegener, siitä kunniallisesti selviytyisi, vaadittiin vielä paljon pitkiä päiviä ja unettomia öitä. Mutta niitä hän uhraisi niin kernaasti.

Näin mietti Erik Wegener elämänsä juoksua, ja yhä pitemmälle ehtii yö. Öljy kuluu vähitellen lampusta loppuun, mutta sitä hän ei huomaa. Hän antaa ajatustensa kerrankin vapaasti liidellä, saahan niitä, Jumala paratkoon, keskittää ja vaivatakin. Jo aamusella se on edessä.

Eikä hän huomaa, kuinka sivuovi aukeaa ja hänen vaimonsa astuu sisään. Istuu vain ja miettii ja antaa savukkeen hiljakseen palaa loppuun.

— Mutta miks'et sinä jo mene nukkumaan? — kysyy Esteri. — Vai onko taas joitakin... ikävyyksiä?

Mies säpsähtää ensin, mutta sitten valtaa hänet lämmin, viihdyttävä tunne.

— Ei toki. Istun tässä vain muuten, — vastaa hän ja asettaa vainionsa istumaan sohvaan.

Hiljaisuutta. Molemmat tarkastelevat toisiaan, ja vaimon poskipäille nousee ohut puna.

— Tarkastelin sinua lampunvalossa, — virkkaa hän. — Sinä olet vanhentunut ja tullut melkein kovan näköiseksi.

— Hm...

Miehen on vaikea keksiä vastausta, vaikka hänen ajatuskoneistonsa onkin taukoamattomassa käynnissä. Tuo tuossa, tuo rakas, Esteri, mitä hän mahtaneekaan ajatella ja sulkea itseensä? Nyt on yö, ja ajatukset ovat herkimvät ja hempeimmät.

Vaimo oivaltaa miehensä ajatukset, ja vastaus soinnahtaa kuin itsestään.

— Missä sinä olet, siellä on minunkin hyvä olla, — sanoo hän katsoen miestänsä suoraan silmiin. Vanhempani antavat kyllä joskus anteeksi sen, mitä on anteeksiannettavaa. Mutta se yksi asia minua vaivaa...

Mies arvaa, mistä on kysymys. On kuin sähkövirta kävisi läpi hänen ruumiinsa, joka hetkeksi tuntuu menettävän tajuntansa, veri nousee päähän, poven alla palaa, ja kädet vapisevat. Molempien hengitys salpautuu ja käy sitten hitaasti ja raskaasti, melkein läähättäen.

— Ei, — vastaa hän raskaasti ja kuin ponnistaen viimeiset voimansa.

— Peuraniemi on vielä velassa, ja ajattele, jos juuri silloin...

Erik Wegeneriä ajatus kammottaa ja hurmaa. Pakkanen paukkuu nurkissa, ja hän menee ulos tähtikirkkaaseen yöhön. Kun hän nyt katselee välkkyilevää taivaankantta, tuntuu kaikki mainen pyrkimyksilleen kovin pieneltä ja vähäpätöiseltä, pieneltä Peuraniemi suunnattomine velkoineen, pieneltä joen takana kirkasta taivasta kohden kohoutuva harmaja linna, pieniltä ihmiset arkisine touhuineen ja kaikkein pienimmältä hän itse vähäpätöisyydessään. Taivas kaareutuu mustanpuhuvana ja välkkyilevänä ja korkeana, mutta eivätkö sittenkin tähdet ole täällä lähempänä kuin muualla, olkoonpa, etteivät meidän pyrkimyksemme noita tuolla ylhäällä liikuttaisikaan.

XVII

Ja niin tapahtui, että kunnallisneuvoksetar Wegener eräänä aamuna tuli alas. Se tapahtui kevätaamuna, heti aamiaisen jälkeen.

Erik Wegener tuli omituisella tavalla liikutetuksi puhutellessaan äitiään. Hän ei ollut varhemmin pannut merkille niitä muutoksia, joita äidissä viiden vuoden kuluessa oli tapahtunut. Nyt, kirkkaassa auringonvalossa, pienen pienten tomuhiukkasten leijaillessa valkeassa valojuovassa, nuo muutokset näkyivät entistä selvemmin ja räikeämmin. Kuukausi sitten, viikko sitten, eilen ei Erik Wegener vielä ollut niitä ulkonaisia muutoksia huomannut, nyt ne yht'äkkiä, aivan kuin yöllä tulleina, murheellisina ja räikeän alastomina astuivat silmien eteen. Illalla puhuttelet parhaissa voimissaan olevaa jäykkää, ylpeätä ihmistä, aamulla näet saman ihmisen, mutta hän on silloin vanhus, avuton, nöyryntynyt, vanhanaikaiset vaatteet huonosti sopien jollakin tavoin lyhistyneelle vartalolle. Ja kuitenkin olivat muutokset tapahtuneet päivä päivältä, vähitellen, asteittain.

Kunnallisneuvoksettaren tuloa ei ollut kukaan ilmoittanut, hän ilmestyi hiljaa ovelle, painoi sen kiinni jäljessään ja astui sisään. Hän näytti olevan outo ympäristössään ja loi kysyvän — pojasta näytti: pelästyneen — katseen ympärilleen. Kädessä oli hänellä surukirje.

— Häiritseenkö minä sinua? — kysyi hän hiljaisella äänellä, valmiina, niinkuin näytti, vetäytymään takaisin ja tulemaan sopivampaan aikaan.

Pojan olo tuli entistä tukalammaksi ja tuskallisemmaksi. Seisoa tässä ja ottaa vastaan kuin vieras ihminen — oma äitinsä.

— Ei suinkaan, — huudahti hän melkein hätäytyneesti ja talutti äitinsä istumaan. Kuinka mamma nyt tuollaista...

Seisoa tässä ja ottaa vastaan oma äitinsä keksimättä edes yhtään ystävällistä sanaa. Asuttu samojen seinien sisäpuolella, ollaan äiti ja poika, eikä tiedetä toinen toisestaan. Viisi vuotta! Jos joku tulisi häneltä kysymään, kuinka äiti on ne viettänyt, niin hän ei voisi antaa selvää ja tyhjentävää vastausta. Hän on tehnyt muodolliset velvollisuutensa, mutta onko hän koskaan edes kysynyt, tarvitseeko äiti mitään!

Kunnallisneuvoksetar istuu ja hypistelee kirjettä käsissään. Hänen on jostakin syystä vaikea puhua, ja tarkkaavaisempi näkijä voisi huomata, että hän taistelee liikutusta vastaan.

— Veljeni... enosi, piti minun sanoa, — aloittaa hän, — on kuollut ja minä menisin kernaasti...

Hän ei voinut sanoa sanottavaansa loppuun, vaan purskahti itkuun. Ja itku valtasi pojankin. Hän ymmärsi niin täydellisesti äidin kyyneleet, jotka pitkän aikaa patoutuneina nyt pääsivät valloilleen, ymmärsi aseman nöyryyttävyyden ja ymmärsi senkin, ettei äiti saanut pyyntöä huuliltaan: Minä menisin kernaasti hautaamaan veljeni, mutta minä tulin kysymään, sallivatko sinun asiiasi. Ja poika heittäytyi polvilleen äitinsä eteen niinkuin lapsena, jolloin hän hänelle uskoi pienet ja suuret murheensa, katki päänsä hänen syliinsä ja hoki:

— Anna anteeksi...

Mutta äiti silitteli hiljaa ja lempeästi hänen hiuksiansa, niinkuin ennenkin, ja vastasi:

— Ei niin, Erik, sillä sinä ja vaimosi olette molemmat oikein tehneet, vaan minun on saatava anteeksi...

Hannukselan tytär ei ratkea rajuun itkuun. Hänen povensa vain nousee ja laskee, kyyneleet valuvat kirkkaana virtana pitkin poskia alas kaulalle ja puserolle, ja hän painaa päänsä anoppinsa rintaa vasten.

— Älkää minun takiani itkekö, — sanoo hän, — minulla ei ole mitään anteeksi annettavaa, vaan päinvastoin pyydettävää. Olisihan minun pitänyt lähestyä, mutta en ole oikein tiennyt, kuinka...

Mutta kunnallisneuvoksetar itkee yhä. Hellyys, kauan aikaa pidätetty, on päässyt valloilleen.

Kuinka paljon on Esteri saanut kärsiä hänen takiansa? Ja tämä kärsimys vielä muiden lisäksi!

— Ettehän te ole minulle mitään pahaa tehnyt, — vastaa Esteri ja vetäytyy hiljaa ja huomaamatta omaan kammioonsa.

Tämä päivä valaa suurta sopusointua ja rauhaa yli koko Peuraniemen. Aurinko paistaa ulkona, ja sisällä on lämmintä ja aran tunnelmallista. Sanoja puhutaan, mutta niitä puhutaan enemmän muodon

vuoksi, harkiten ja soveliaasti valiten. Ja kunnallisneuvoksetar huomaa, että salissa ovat vanhat Wegenerit ja molemmat Gyllenmarckit puolisoineen vielä paikoillaan, mutta häneltä pääsee huokaus, kun hän näkee, miten paljon kaikki on muuttunut. Siinä huokauksessa on kuitenkin yhtä paljon iloa siitä, että hän taas on tässä huoneessa, että hän taas on kotonaan, ja toivoa siitä, että ehkä kaikki tulee ennalleen, kuin auttamattomasti menneen suremista.

* * * * *

Mutta Soiluan ruukilla on vanha parooni Gyllenmarck, kunnallisneuvoksettaren veli, kallistanut päänsä ikuiseen lepoon. Ja niin näkevät pitäjäläiset senkin, että vanha kunnallisneuvoksetar ja Peuraniemen nuori emäntä yhdessä lähtevät pitkälle matkalle Soiluaan tehdäkseen vainajalle viimeisen palveluksen. Joku näkee vielä senkin, että Hannukselan isäntä tullessaan asemalle menijöitä vastaan nopeasti kääntää hevosensa syrjätielle, aivan kuin olisi aikonutkin sinne mennä, välttääkseen kohtaamasta tulijoita.

Kymmenen vuorokauden kuluttua he palaavat. Kunnallisneuvoksetar on masentunut ja vakavan näköinen. Mitään hauskoja uutisia hänellä ei ole kerrottavana. Soilua tulee auttamattomasti joutumaan vieraille, Constantinissa ei ole miestä sitä pitämään. Jo hautajaispäivän iltana oli hän antanut valtuudet toiselle ja matkustanut jonnekin, minne, sitä hän ei ollut kenellekään kertonut.

— Se siis oli viiden sukupolven kokoaman omaisuuden loppu? — pääsi pojalta tahtomatta katkerasti.

* * * * *

Se, mitä hänelle, kunnallisneuvoksettarelle, laillisesti kuului, se tulee huomenna kahdessa suljetussa rautatievaunussa. Soiluan velkojat olivat joka tapauksessa tulleet tyydytetyiksi.

— Minusta näytti niiden kasvoista, että liiaksikin, — pisti Esteri väliin.

— Ei kai serkkuni muuten olisi hallintoa luovuttanutkaan, — vastasi hänen miehensä. Mutta ne mamman tavarat pitää huomenna muistaa haetuttaa asemalta. Ehkä onkin paras, että menen sinne itse valvomaan.

— Ne ovat melkein kaikki tarpeettomia, väitti kunnallisneuvoksetar, — niin että epäilen, tokko meille niistä on mitään hyötyä. Vaikka hyvin arvokkaitahan ne kyllä ovat.

— Ah, mamma saa olla huoletta, — naurahti poika rohkaisevasti. — Me saamme nyt Peuraniemestä irti, mitä välttämätöntä on. Meidän ei ole pakko mistään luopua.

Kunnallisneuvoksettaren silmissä kiilsi kyynel.

— Ja on minulla sitten muutakin, mutta siitä kerron huomenna, — lopetti kunnallisneuvoksetar.

Illalla, kun muut jo olivat levolla, kertoi Esteri miehelleen:

— En eläissäni ole nähnyt niin komeata paikkaa kuin se Soilua.

— Komeahan se on, — myönsi mies.

— Ja ajattele: kaikki pantiin puhtaaksi! Mutta vaikka niin meni kaikki, tuli äidillesi, paitsi tavaroita, vielä kymmeniätuhansia, ellei satatuhatta markkaa rahaa.

— Kuinka se on mahdollista! — huudahti Erik Wegener kalveten. — Ne olisi pitänyt luovuttaa serkulleni.

— Isäsi oli aikoinaan, naimisiin mennessään, jättänyt ne sinne jotakin kuittia tai velkakirjaa tai sellaista vastaan. Se velkojain asiamies ne rahat äidillesi antoikin.

— Vai niin, — sanoi mies kuivasti ja hiukan vaivaantuneesti.

— Ei äitisikään sitä muuten olisi tiennyt, jatkoi Esteri. — Isävainajasi kai ei ollut koko asiasta koskaan maininnut, ja muutenkin kai oli unohtunut koko juttu.

— Hm..., — hymähti mies syviin mietteisiin vaipuneena.

Koko maailma oli täynnä odottamattomuuksia ja yllätyksiä. Iloisia, jos surullisiakin. Hän sai ruveta uudelleen penkomaan mahdolliset ja mahdottomat säilytyspaikkansa.

Kolmantena päivänä hän kyseenalaisen paperin löysi. Se oli muutamassa hylätyssä korissa, joka oli sullottu täyteen kannettomia lastenkirjoja, pääty-ullakon perimmäisessä sopessa; vanhuuttaan kellertävä paperi varustettuna parooni Gyllenmarck-vainajan isän kankealla nimikirjoituksella ja

sinetillä.

Ah, kuinka pilkusta pilkkuun isä vainajan tapaista, niin herttaisen ylimielisen välinpitämätöntä!

Peuraniemen velka oli siis taasen vähentynyt.

XVIII

Pitäjä oli kuin henkeä pidätellen pysähtynyt seuraamaan Peuraniemen vaiheita ja sitä näkymätöntä taistelua, jota Peuraniemen nykyinen omistaja kävi, eikä mielipiteitä eikä ennustajia puuttunut.

— Sillä tavoin vaimonkin otti, — sanottiin. Mutta kyllä Hannuksela sen keikauttaa.

— Mitäs se, Hannuksela, vävyään keikauttaisi.

— Eipä kylläkään muuten, mutta se Hannukselan sisu. Ei se ikinä anna anteeksi.

Jämähti sitten Peuraniemeen se huikea, kahdeksattasataatuhatta käyvä kiinnitys, ja pitäjä hölmistyi. Kaksi edellistä kuoletettiin kyllä, mutta ne olivat kuin pisara meressä.

— Kyllä nyt tuli Peuraniemen lähtö, ennustettiin.

Ja niin varmoja oltiin siitä "lähdistä", että tiedettiin jo edeltäkäsän sanoa, kuka huutajakin tulevassa huutokaupassa tulisi olemaan. Hyvä on, että Peuranientäkin opetetaan. Onkin oltu niin kekkavia ja herroja, ettei päälle ole tahtonut uskaltaa katsoa. Kuljettu niin, ettei ole nähty muuta kuin tapuli ja taivas.

— Mutta eiväthän peuraniemeläiset ole kuunaan kenellekään mitään pahaa tehneet, — väittää joku vastaan. — Mukavia ja kansanomaisia ihmisiä ovat olleet, vaikka ovatkin kuuluneet isoihin.

— Isoisia ja kansanomaisia! Joo, saa sitä nyt sanoa. Mutta kyllä sen oli heti niiden miinistä ja naaman ilmeestä nähnyt, että me sitä tässä jotakin olemme.

— Kussa haaska on, sinne korpit kokoontuvat, — sanoi miettiväisesti Mäenpään herastuomari, jolla oli ollut lyhyt ja tyhjentävä keskustelunsa Hannukselan isännän kanssa.

— Kyllä Peuraniemessä nyt ollaan huonoja, jatkoi hän ja sytytti silmät muljollaan piippunsa mutta eipä pidä mennä sorkkimaan liian aikaisin. Ei tiedä kuinka päin ne asiat kaiken lopuksi kääntyvät.

Ja ikäänkuin huutomerkiksi tukeville mielipiteilleen herastuomari kaiken lopuksi toisti Hannukselan sanat:

— Perkelettäkös teitä muuten Peuraniemen asiat liikuttavat! Ei kai teistä kukaan ole saamassa, ellei antamassakaan. Kyllä ne sen varan ovat pitäneet. Taidetaan paremmin olla annon puolella, ellen väärin luule.

Saattoihan Mäenpään herastuomari sen puolesta olla vähin oikeassa. Mutta siinä nyt menivät vuosisadan vanhat mööpelit ja taulut ja kalleudet. Niin että kyllä sitä, niinkuin sanotaan, lopuksikin on itku pitkästä ilosta. Ja mitä vielä tulleeekaan menemään, sitä ei kukaan voinut edeltäkäsän sanoa.

Ennustajat ja profeetat joutuvat häpeään. Peuraniemestä ei enää mene mitään. Huutokauppaa eli avisuunia ei tule. Mutta sensijaan kuulutetaan muutamana sunnuntaina Peuraniemen vanhin tytär ja se tehtailijan poika, josta jo oli kerrottu, ettei hän enää aio Peuraniemen tyttärestä huoliakaan. Pappilan keittiön kautta pääsee kylälle livahtamaan huhu siitä, kuinka kuulutus oli otettu ja kuinka vihkiminen toimitettu ja kuinka sulhanen heti sen jälkeen oli saanut lähteä tiehensä, vaikka juna lähti vasta seuraavana aamuna. Kievarissa oli maannut yön.

— Ei tainnut siitäkään sulhasen rikkaudesta Peuraniemelle, hyötyä lähteä.

— Ei, mutta mahtinsa on Peuraniemen pojalla köyhänäkin. Mars vain vihille ja sillä hyvä.

— Joo. Ja kertovat, että se sulhanen perältäkin olisi jäänyt, mutta Peuraniemen poika oli sanonut, ettei sinua tässä enää tarvita, ja melkein niinkuin ajanut ovelle. Viia kertoi, itse oli auttanut palttoota päälle. Ei edes rouvaansa ollut saanut hyvästellä.

— Sillä tavalla.

Jos Erik Wegenerin ja Peuraniemen osakkeet pitäjäläisten silmissä jollakin tavoin olivat laskeneet, niin ne vähitellen alkoivat nousta. Syytä ei voinut tarkemmin määritellä. Hänet nähtiin harvoin ja silloinkin vain ohimennen, vielä harvemmin hän kenenkään kanssa ryhtyi puheisiin. Jotakin synkkää, alakuloista ja ennen aikojaan vanhentunutta hänessä vain oli.

Hannukselan tyttärestä, Peuraniemen emännästä, ei tiedetä senkään vertaa, sillä hänet nähdään vielä harvemmin. Muuttunut hän ei ainakaan ole. Samanlainen on kuin ennenkin. Jos sisällä jotakin liikkuneekin, niin syrjäinen sitä ei ainakaan pysty huomaamaan. Mutta sehän onkin aina ollut Hannukselan haltijain luonteen peruspiirteitä.

Sortuva Peuraniemi alkaa pitäjäläisten silmissä kuin uudelleen syntyä. Ennen oli Peuranientä asuttu ylhäisen välinpitämättömästi, oli tehty sen verran kuin oli suvaittu, ja voudit olivat levänneet kilpaa väen kanssa. Nyt siellä kävi kaikki kuumeisella kiireellä ja aivan kuin näkymättömän käden ohjaamana. Peuraniemen tilukset eivät suotta olleet laadultaan pitäjän parhaita, ne oli vain laiminlyöty, kun oli hyvin eletty muutenkin. Mutta Peuraniemen poika pani väkeä kydöille ja saroille. Mistä hän otti rahat niiden maksamiseen, sitä ei kukaan osannut arvata eikä kukaan tiennyt, että hän vietti unettomia öitä, kiristi hampaansa yhteen ja ummisti silmänsä omille ja lähimpiensä kieltämyksille.

— Nousee se, Peuraniemi, nousee.

Ja nousihan se. Kahden vuoden kuluttua oli meijeriin tuotu maitomäärä noussut kaksinkertaiseksi, ja sitä mitä kaupunkiin vietiin, ei kukaan ruvennut laskemaan. Ihmetellen kerrottiin pitäjällä, että jo taas lisättiin Peuraniemessä karjaa ja taas otettiin pari piikkaa ja yksi renki lisää. Yleensä väki meni Peuraniemeen kernaasti. Palkka oli kyllä hiukan vähäisempi kuin muualla, mutta munteeringit olivat paremmat, ruoka oli parempi ja kohtelu täsmällinen ja hyvä. Ei huomannut olevansa velkaisessa talossa. Tee omana aikanasi vaikka mitä, mutta talon aikana työtä niin että paikat natisee.

Kaikenlaista uuttakin ne siihen Peuraniemeen keksivät, niinkuin sen sian- ja kananhoidonkin. Olihan tuota nyt ennenkin, mutta ei paremmissa taloissa ollut ennen kuin omiksi tarpeiksi. Nämä nyt möivätkin. Rahaa sitä vain kaikella tavalla piti kääriä kokoon. Mutta tarvittiinkinhan sitä Peuraniemessä, ei sen puolesta.

Entä kuinka on Peuraniemen kunnallisverojen laita? Maksetaan, mutta maksetaan kun ehditään. Peuraniemestä ei koskaan, niinkuin Hannukselasta, tuoda koko määrää yhdellä kertaa, vaan maksetaan joka kannossa määrätty osa eikä sitäkään ennen kuin viime tingassa. Kai hänellä rahoja, tietenkään, on sen verran aina takanaan, mutta piimittää muuten vain ehtiäkseen niitä vuoden varrella käyttää omiin hommiinsa. Korkojahan vain kasvavat. Ei se Peuraniemen poika suotta ole kirjojansa luenut.

Niin seuraa pitäjä taukoamattomalla harrastuksella Peuraniemen edesottamisia, mutta mitään ehdottoman varmaa he eivät saa tietää. Täytyy tyytyä vain siihen, mitä syrjästäpäin kuulee. Ja vähitellen, mutta varmasti, alkaa Erik Wegener, johon he ovat suhtautuneet kuin kysymysmerkkiin, saavuttaa heidän hiljaisen kunnioituksensa.

Niinpä he sitten kolmantena keväänä näkevät, kuinka Haapakosken rannalle aletaan vedättää hirsiiä ja kuinka kaupungista tullut rakennusmestari siinä kulkee, mittailee, viittilöi ja suunnittelee. Haapakoski kuuluu Peuraniemen nautintoihin ja on viisi kilometriä kirkolta rannikolle päin. Siinä se on kohissut jo iankaikkisesti metsäisten kumpujensa välissä, jotka minuutiksi katkaisevat laakean yksitoikkoisuuden. Siinä se on kohissut muutamane satoine hevosvoimilleen, eikä sillä ole ollut muuta merkitystä kuin että pitäjän nuoret ovat korkean veden aikana tehneet huviretkiä sen rannoille ja tanssineet kalliolla.

— No mitäs siihen nyt sitten?

Rakennusmestarin aika on täpärellä ja hän luo pikaisen syrjäsilmyksen uteliaihin. Sitten hän taas mittailee ja viittailee miehilleen.

— Mylly ja kotitarvesaha, — vastaa hän.

— Jaa.

Uteliaat kohentelevat piippujaan ja kokoontuvat yhteen ryhmään.

— Ja pirun kiirekin sillä kuuluu olevan, virkahtaa rakennusmestari ohimennen.

— Vai kiirekin vielä. Peuraniemen isänt... tuota... herrako se...?

— Sepä juuri.

— Ja rahat sillä vain riittää?

— En ole heitä kysellyt. Käski rakentaa ja minä rakennan. Kylläpähan maksun saa.

— Niinpä vain. Urakallako se?

— Urakalla.

Hiljaisuutta utelioiden joukossa. Aurinko on jo melkoisen korkealla ja hanget kimaltelevat. Piipuista ja sikareista tupruaa savu entistä sakeammin.

— Taitaa tulla kalliskin?

— Kun ei ole lupa puhua.

Rakennusmestari hymähtää ja loittonee. Hänellä on paksu, punainen niska, ainainen pieni hymynhäive suupielessä ja raskasta riuskuutta meiningeissä. Ensin oli Erik Wegener tullut hänen luokseen ja esittänyt asian. Pitkiä miettimisiä ja laskemisia. Kannattaako vai eikö kannata? Tietysti sen täytyi kannattaa. Pitäjällä oli vain kaksi vesimyllyä, ja laudat täytyi kiskoa kahden pitäjän takaa, ellei joku katsonut paremmaksi maksaa junarahtia ja tuottaa kaupungista. Haapakoski oli sovelias paikka, vaikka olikin hiukan syrjässä kirkolta. Kaikilta pitäjän kulmilta melkein yhtä pitkä matka ja helppo pääsy ulkopitäjistäkin. Työtä tulee olemaan enemmän kuin tarpeeksi, sillä pitäjät ovat suuret ja viljelykset laajat.

"Kas vain, että herra on tämän kaiken huomannut", oli hän, rakennusmestari, tullut maininneeksi.

"Tuli äkkiä mieleeni. Kerran, poikasena, kuulin isä vainajan puhuvan asiasta, mutta siihen kai se sitten jäi."

Nyt teki vain enää rahoittamiskysymys kiusaa. Peuraniemen herra oli ollut niin asiaan innostunut, ettei ollut koko kysymystä tullut tarkemmin ajatelleeksikaan, kysymystä, joka sittenkin oli kaikkein tärkein. Rakennusmestari oli huomannut, että Erik Wegener oli tuon kysymyksen edessä, säpsähtänyt. No, eihän tuota kalveta tarvitse, on tuollaisia asioita ennenkin saatu järjestyseen. Ja taas mietitään ja harkitaan ja tuumaillaan, ja Peuraniemen herran raskas leuka lepää nyrkkiä vasten, mutta silmät loistavat. Rakennusmestariakin, syrjäinen, näkee, että ajatus toimii ja mielikuvitus rakentaa.

"Se on rahan arvoinen, se koskikin", oli Erik Wegener sanonut.

"On. Syntihän se on, että se tyhjään ilmaan kohisee."

Mutta viimein oli Peuraniemen herran katse ikäänkuin kirkastunut loisteessaan. Aloittaa työt vain vaikka kolminkertaisella voimalla. Rahakysymyksen täytyy, on pakko järjestyä. — No, mikä siinä sitten on. Ikkunastaan oli rakennusmestari nähnyt, kuinka Erik Wegener suoraan kadun yli oli mennyt pankinjohtaja Törnroosin taloon eikä päivänvalon aikana tullut sieltä pois. Vasta seuraavana päivänä tuli hän tekemään kirjallista sopimusta ja heti sen allekirjoitettuaan löi määrätyn summan pöytään. Oli sillä sisua, oli kerrakseen, ja tässä hän, rakennusmestari nyt kulki ja toteutti sen aivoissa syntyneitä suunnitelmaa.

Katseleva ryhmä ei ollut vielä hajaantunut.

— Hyötyä se Peuraniemen herra meinaa, sanoo joku.

— Ei kai se vahingokseen tätä rakennuta, virkahtaa rakennusmestari.

— Eipä tietenkään. Pian se rupesi kyntensä näyttämään.

— Sanos... Ja rahat vain saa heltiämään irti. Mistä sitten saanee?

— Herrat ovat yhtä luuta kuin suden selkä.

— Ei ole uusi viisaus. Mutta me tämän rustingin saamme lopuksi maksaa.

Rakennusmestarin silmät kiiluvat, ja hän sytyttää pitkän, mustan sikarin.

— No ette vahingoksenne ainakaan maksa, minkä maksanette, — sanoo hän hiukan terävästi. — Ettekä ole tainneet vahinkoon muutenkaan tulla ainakaan Peuraniemen takia.

Taas se sama juttu.

— No ei, ei sen puolesta, — sanoo äskenen puhuja, Ala-Mikkolan isäntä, kuin anteeksi pyytäen. — Muuten vain tulit sanoneeksi. Meinasin, että kaikkea se keksiikin. Ei ole tullut vahinkoa, elleipä

suuresti hyötyäkään.

— No nyt ainakin hyödytte.

— Taitaa niin olla.

— Varmasti.

Rakennusmestari menee taas valvomaan alkavia töitä, ja uteliaat alkavat hitaasti kävellä maantielle. Mutta puheensorina ja väittely yltyvät ja kiivas keskustelu kantautuu maantieltä työmaalle asti.

* * * * *

Kerros kerrokselta kohoaa uusi rakennus, ja jo aletaan paikalle vedättää koneita ja muita vehkeitä. Silloin, muutamana kesäiltana, kävelee Mäenpään herastuomari Peuraniemeen. Pitkin kevättä on isäntien kesken käyty keskusteluja, ja niiden keskustelujen perusteella kääntyy nyt Mäenpään herastuomari harkiten ja arvokkaasti valtatieltä Peuraniemen puistokujalle.

Hän ei ole koskaan aikaisemmin Peuraniemessä käynyt ja hän tuntee kasvavaa uteliaisuutta lähestyessään suurta, monipäätystä päärakennusta.

Erik Wegener on kotosalla ja juo kahvia vaimonsa kanssa. Parhaimmalla tahdollaankaan ei Mäenpään herastuomari saata keksiä Esterissä mitään masentunutta ja alakuloista, niin häärää kuin emäntä ainakin omassa talossaan, tekee lyhyen tervehdyksen kättä antamatta ja poistuu.

Eipä ettei hiukan häkelly Mäenpään herastuomari. Hän on aikonut esittää asian vertaisesti, noin ikäänkuin hiukan auttaakseen Peuraniemen nuoria haltijoita, antaisi kautta rantain ymmärtää, — hiukan sukujakin ollaan Esterin kanssa, ollaan pikkuserkku äidin kanssa, — mutta kun Esteri poistuu, menevät Mäenpään herastuomarin tuumat vähän sekaisin. Hän ei tunne oloaan vertaiseksi ja kodikkaaksi eikä saata heittäytyä sohvan nurkkaan, jonka olemassaolon hän jo edeltäkäsikin oli aavistanut, haastelemaan harvakseen ja vertaisesti ja tuttavallisesti. Liekö tuo sitten Esterin mukana tunkeutunut harmajan linnan henki tännekin, — mukava mies oli kunnallisneuvos-vainaja ainakin puhutella, — vai liekö tämä sitten sitä Peuraniemen henkeä.

Erik Wegener on ystävällinen ja tarjoaa tupakkaa. Kahviakin tuo palvelustyttö. Mikäs herastuomarin on liikkeelle pannut?

Herastuomari juo kahviansa ja selittää asiaansa. Oli tullut tänne puhumaan vähän siitä myllylaitoksesta.

— Ja mitä siitä sitten?

Katseleepa poika, saakutti, kuin eversti-vainaja ikään. Sitä se olikin, nyt herastuomari sen huomaa. Toimita asiasi ja lähde kävelemään.

Niin, siitä myllylaitoksesta. On tässä pitkin aikaa ollut puhetta kylänmiesten välillä, että jos herra hyvinkin luovuttaisi sen osakeyhtiölle. Tulisi halvemmaksi ja paremmin niinkuin yhteiseksi hyväksi.

Juuri jotakin tämäntapaista Erik Wegener oli odottanutkin. Hänen sydämensä hytkähtää ilosta.

— Mutta eihän koko laitos edes ole valmiskaan, sanoo hän tyyntyen.

— Eipä kylläkään, mutta...

— Ja kun se joskus valmistuu, niin ei sillä ketään aiota nylkeä.

Esteri on tullut huoneeseen ja istunut pöydän toiseen päähän. Seuraa tarkasti, mistä on kysymys.

— Tietäähän Mäenpää, — puuttuu hän keskusteluun, — ettemme voi myydä mitään kiinteätä, Peuraniemi kun on kiinnitetty.

Se tässä nyt tuli. Mäenpäällä meni jauhot suuhun, mutta Erik Wegener pelasti tilanteen.

— Katsoppas, — sanoo hän vaimoonsa kääntyen, — sitten se olisi mahdollista, jos me vuokraisimme palstan kosken rannalta mylly-yhtiölle. Sitä ei mikään kiellä tekemästä.

— Aivan sitä minä tarkoitin, — innostuu Mäenpää uudelleen, — vaikk'en älynnyt sitä heti sanoa. Ja toisekseen: mahtaneeko teillä enää pitkää aikaa olla rasisusta kiinnityksistä.

— Kyllä niistä on, — naurahtaa Esteri, mutt'ei lainkaan alakuloisesti, mikäli herastuomari pani

merkille.

Asia on nyt toimitettu, mutta vastaus on saamatta. Erik Wegener miettii hetken, mutt'ei pääse mihinkään päätökseen.

— Me nyt mietimme asiaa vaimoni kanssa, lopettaa hän, — ja annamme siitä kyllä sitten tiedon.

Mäenpää poistuu hiukan ristiriitaisin tuntein. "Mietimme vaimoni kanssa!" Sellaista kuin on komento Hannukselassa, sellaiseksi muuttuu Peuraniemessäkin. Olisi saanut Hannuksela olla karpäsenä katselemassa, niin vähemmän mulkoilisi korkeudestaan. Se nyt on se, ellei noiden ainakin joskus käy hyvin.

Kun laitos on ollut toiminnassa vuoden, syntyy sopimus. Erik Wegener on vain tahtonut nähdä ja ottaa selvän siitä, tuottaako se, minkä verran ja minkälaiset ovat mahdollisuudet. Hän matkustaa kaupunkiin ja neuvottelee pankinjohtaja Törnroosin kanssa, ja pankinjohtaja on pelkkää rakastettavuutta ja taputtaa häntä isällisesti olalle. Pankki on luottanut Erik Wegeneriin eikä ole tehnyt siinä lainkaan väärin. Ei tarvitse ollenkaan kantaa huonoa omaatuntoa, vaikka ottaakin kolmesataa prosenttia ja siitä huolimatta jää pääosakkaaksi. Yritys oli kerta kaikkiaan helkkarin hyvästi suunniteltu ja kannattavaisuus tarkasti laskettu.

— Sanoin tässä eräänä päivänä johtaja Gallelle, että olisipa kunnallisneuvos-vainaja keksinyt sen esimerkiksi kymmentä vuotta aikaisemmin, — lopettaa hän.

XIX

Lunkreeni, Björklöfin iloinen ja kielevä metsänostaja, oli saapunut paikkakunnalle ja majaili kievarissa. Lunkreenilla oli taskut täynnä rahaa ja valtuuksia ja kapsäkki täynnä pulloja ja asiapapereita ja pulloja täynnä konjakkia, ja selvää siis on, ettei Lunkreenilta seuraa puuttunut. Eikä Lunkreenin seurassa tarvinnut ikävissään olla, istui vain ja kuunteli ja otti ryyppyn silloin tällöin, kun tarjolla oli, kyllä juttua tuli. Eloisa, pullea mies oli Lunkreeni ja hyvässä maineessa siitä, ettei ollut ketään pettänyt eikä juksauttanut. Ei se ryyppyjään millään vääryyden meiningillä tarjonnut eikä ruvennut edes kauppakirjoja päihtyneen kanssa tekemään. Björklöfin firma tahtoi olla tekemisissä vain selvien miesten kanssa.

Nyt olivat ajat sellaiset, selitti Lunkreeni, että jos tahtoo metsäkauppoja tehdä, niin ne on sitten tehtävä heti. Aleneva kurssi pitkin linjaa, pitkin linjaa. Ellei nyt tee, niin on paras jättää tekemättä muutamaksi vuodeksi.

— Saattaahan se niin olla, — vakuuttivat isäntämiehet, joilla ei ollut metsää myytäväksi asti.

Joo, niin se on. Ja kun hän, Lunkreeni, oikein puhui asiansa puhki, niin hän oli tullut Peuraniemen sydänmaan palstan takia. Olivat konttorissa sanoneet, että "menepäs nyt, Lunkreeni, ja osta se pois. Ja Suonerän palsta kaupanpäälliseksi, jos saat."

— Onhan sitä Peuraniemessä metsää, vakuuttavat ne, jotka ovat tuntevinaan asian. Taitaa olla enemmän kuin Hannukselassa.

— Saattaa olla saman verran, ellei enemmänkin, — myöntää Lunkreeni. No, mitäpä hän, tekee työtä käskettyä, kun sillä viralla kerran on. Olivat rateerauttaneet silmämitalla metsän, ja olihan hän, Lunkreeni, sen itsekin nähnyt. Mitäs minä siitä maksan? kysyy. Ja herrat miettimään, räknäämään ja funteerailemaan. Ann' mennä kaksisataatuhatta ja jos lujalle ottaa, niin hiukan päälle. Mutta ei yli kahden ja viidenkolmatta.

Kuulijat katsahtavat toisiinsa. Vai on Peuraniemessä todellakin sellainen metsä?

— No ettekö tuota tiedä? Onko koskaan otettu muuta kuin mitä halkoja omiksi tarpeiksi? Hä!

— Eipä tottakaan.

Hänpä, Lunkreeni, lähtee sitten matkalle. On hyvissä toiveissa, saattaa Peuraniemen herra hyvinkin olla myyntipäällä, ymmärrättehän? Metsän hinta on viidessä vuodessa noussut kaksinkertaiseksi; ei olisi viisi vuotta sitten kannattanut myydä, mutta nyt tulee apu taloon kuin taivaasta. Niin hän ajatteli ja ajeli Peuraniemeen niinkuin ainakin jeppe, joka tuo hyvän vuoden tullessaan. Tiesi, että rahaa kyllä

tarvitaan.

— Kyllä se tiedetään. Mutta lieneekö niillä enää kovinkaan paljon velkaa?

Kyllä sitä vielä vaivaksi asti oli. Eipä noilla ole ollut varaa lapsiakaan tehdä.

— Jos lie muualla vika? — nauraa joku.

— Haist'! Kolmensadantuhannen vaiheilla sitä oli. No, Lunkreeni ajaa taloon. Ei ole isäntä kotosalla, aamulla lähti kaupunkiin. No entäs emäntä tai rouva, miksi häntä nyt sanoisi. Tuleepa siihen sitten rouvakin, Esteri, joka Lunkreenista on lapsuudestaan asti ollut kuin tammikuinen kuu: rötköttää siellä korkealla taivaalla sinisenä ja valkoisena, että älä tule. — "Mitä asiaa?" kysyy. Tekee vähän kipeää vanhalle sydämelle, kun ei edes istumaan käsketä.

— Se on se Esteri aina ollut vähän sitä sorttia.

Käsketään toki Hannukselassa istumaan ja vähän poristaankin. Se tekee paha sydämelle, kun sitä on aina mukamas kunniallisten ihmisten kirjoissa kulkenut eikä kenellekään vääryyttä tehnyt, ettei edes istumaan käsketä.

Ja ohimennen Lunkreeni pyyhkäisee kyneleen silmästään.

— Eihän se Lunkreeni kellekään..., — myönnetään, — mutta se on nyt se Esteri sellainen, ja kova on ollut hänenkin koulunsa.

Saattaa olla, mutta sittenkin. Hän, Lunkreeni, koettaa kuitenkin selittää asiaansa, ja toinen seisoo kuin kilometripatsas. Ei edes istu. Kyllähän hänelläkin, Lunkreenilla, on sen verran hunööriä ja käytöstä, ettei istu, kun ei toinenkaan. — "Ei meiltä myydä", vastaa viimein, "kyllä me sitten kauppaamme, kun tahdomme myydä". — Puhuukin jäykästi kuin joku fortepianon ylä-ääni. Saa sitä nähdä vaikka millaista. Mutta hän on sentään kanssa oppinut asioimaan elämän varrella yhtä ja toista ja joutunut tekemisiin ihmisen jos ihmiskuvankin kanssa. Heittäytyy leikkisäksi ja puhuu järkeä ja sanoo, että jospa sentään vielä tulisi herran kanssa puhumaan. Mitäs pirkuletta? — "Ei se siitä muutu", vastaa, "kyllä minä tiedän". — Lunkreeni tietää kuitenkin olevansa oikealla asialla, ja jopa hän viimein heläyttää päävaltinkin: Kyllä isännekin, sanoo, nyt möisi. Eipä, ettei muutu kuunväri Peuraniemen rouvan kasvoissa, mutta piti, pitipä vain suoristaa itsensä. — "Saattaisi kylläkin", kilahduttaa takaisin, "mutt'emme me nyt ainakaan tällä tiedolla". — Niin että sillä tavalla sen reisun kävi. Eivätpä olleet monasti Lunkreenin asiat sillä tavalla käyneet.

— Se on se Hannukselan tyttären kohta myöskin sellainen, — selittää kuulijoista joku, — ettei sitä minnekään riitingeistään pääse, olipa asia kulloinkin mikä tahansa.

— Mutta väärin teki, pirun väärin, — kiivastui Lunkreeni. — Yhdellä vedolla olisi paikannut kaikki asiansa, mutta melkein ulos ajoi. Mutta tiedättekö, mitä minä teen?

— Mistäpä me tietäisimme.

— Menenpä Hannukselan ukon puheille ja sanon, että puhu nyt hiidessä järkeä tyttärenlesi ja vävyillesi. Menen kuin menenkin.

— Taitaa olla turhaa. Ei Hannuksela heidän asioihinsa puutu eikä sekaannu. Ja muutenkin on heihin vähän sydämistynyt, se naiminen kuin oli hänelle vähän vastenmielistä. Kyllä on parasta, että Lunkreeni jättää sen reisun tekemättä, saattaa käydä kuten Peuraniemessäkin.

— Ei käy, ollaan sitä siksi usein Hannukselan kanssa juttusilla oltu. Ja vaikkapa ei tykkäisikään, niin eihän tuo purematta nielaise.

— Mutta kyllä minä luulen, — lopettaa Lunkreeni, — että se lopultakin on vain mielissään, kun sukukunta hoitaa asiansa.

— Niin, emme me tiedä, Lunkreeni tekee kuinka tahtoo. Ei osaa kieltää, ei käskeä. Pikemmin kieltää.

Mutta Lunkreeni on sen sortin miehiä, joka on tottunut toimimaan ripeästi, ja hän lyö siis kämmenpohjallaan pullon korkin kiinni ja laittaa tuu matkaan. Onhan hän kuullut niistä Hannukselan ja Peuraniemen välisistä asioista, mutta eihän sitä nyt niiden takia koko ikäänsä kuin sakaalit ja orankutankit ja rokotiilit... Paljaan vekselimiehen se hänenkin tyttärensä otti, ja hän, Lunkreeni, pani vastaan niin vietävästi, mutta huomasi lopulta, että oikea mies oli sekin. Oikealla asialla, perin oikealla asialla tuntee olevansa vanha, hyllyvä Lunkreeni, eikä hän siinä vaivalloisesti kämppiessään Hannukselaa kohti saata käsittää, kuinka taivasta tavoitteleva ero on hänen maailmankatsomuksensa ja Hannukselan maailmankatsomuksen välillä.

Kovin on Hannukselan isäntä vanhentunut Lunkreenin mielestä sitten viime näkemän, vanhentunut ja käynyt rasittuneen näköiseksi. Kumarammiksi ovat käyneet jyrkät hartiat ja entistä valkeammaksi teräksenharmaa tukka, mutta kulmakarvat ovat säilyttäneet entisen mustan värinsä ja leveä alahuuli on entistä enemmän lerpallaan peittäen kokonaan allensa ohuen ylähuulen. Ja hiljaa ja asiallisesti juttelee Hannuksela niinkuin ennenkin, lausuen sanan silloin, toisen tällöin syvältä tulevalla äänellään, jossa on metallin sointu. Juttelee ja luo välissä huomaamattoman, pitkän syrjäkatseen puhuteltavaan.

— Aivan kuin ennenkin, — ajattelee Lunkreeni, ja hänen intonsa, asiallisuutensa ja uskonsa oikeaan asiaansa laimenee jonkun verran.

Muuttunut on emäntäkin. Hiuksiin on tullut runsaasti harmajaa, ja hidas käynti on tullut entistäkin vaivalloisemmaksi. Lunkreenin tulee melkein sääli katsellessaan emäntää, jonka piirteissä alakuloisuuden ilme on käynyt entistä voittavammaksi.

Entinen järjestys ja komento on suuressa Hannukselassa, ja kylmä, sinertävä huonerivi herättää Lunkreeniä saman tunnelman kuin aina ennenkin. Hannukselan haltijat tietävät sen nähtävästi itsekin ja koettavat voimiensa mukaan pitää seuraa vieraalle, mutta eihän se tahdo sujua, ei. Ja entistä vähemmän näkyy isännällä ja emännällä olla toisilleen sanottavaa.

Lunkreeni on mies, joka on tottunut toimittamaan asiansa ripeästi ja ponnella, mutta kun hän nyt istuu Hannukselan tupakamarin sohvalla ja katselee viereisen huoneen nurkassa seisovaa vanhanaikaista kassakaappia, menee häneen vähitellen, mutta voittavasti nolouden ja painostuksen tunnelma ja hän tajuaa, että hän innoissaan on tunkeutunut väärään paikkaan oikeine asioineen. Olivat kuin olivatkin kievarissa olleet miehet oikeassa. Miten lieneekin hän, Lunkreeni, tullut vähän ryppyksissään näin väärin harkinneeksi.

— Metsäkaupoissako se Lunkreeni liikkuu? — kysyy Hannuksela.

— Niissäpä minä, kuten ennenkin.

— On tainnut tulla tehdyksi myöskin.

— Eipä.

Keskustelu katkeaa hetkeksi. — Eipä taida olla meilläkään myytäväksi asti, — sanoo sitten Hannuksela vilkaisten emäntäänsä.

Lunkreeni osaa sen virren jo vanhastaan ulkoa. Ei ole ollut ennen eikä ole nytkään. Tuskin taitaa koskaan tullakaan.

— Antaa metsän kasvaa, — vastaa hän, — paremmaksihan vain käy, kun ei liian vanhaksi pääse eikä keloittumaan. Vaikka korkeathan ne hinnat nykyisin ovat.

— Voivat olla.

— Korkeat.

Ja Lunkreeni nielaisi sylkensä, ennenkuin jatkoi, mutta päätti sitten, että menköön nyt.

— Kolmattasataatuhatta oli määrä Peuraniemen nuorelle patruunalle tarjota.

Lunkreeni huomasi, että Hannukselan poskilihakset nytkähtivät ja silmäluomet rävähtivät, ja ajatteli, että jo nyt sittenkin taisi tulla...! Emäntä nousee ja menee pirtin puolelle ja tuo tullessaan kahvitarjottimen.

— Jaa — koko Peuraniemen metsästä? kysyy Hannuksela viimein.

— Ei, vaan ulkopalstasta.

Hannukselan koko olemus kuvastaa tyyneyttä.

Hän puhuu peuraniemeläisistä kuin hänelle vieraasta, yhdentekevistä väestä.

— Onpa se metsän hinta noussut, — päättää hän lyhyesti.

— Huipussaan on, vaan ei lähtenyt sillä.

Lunkreeni pääsee nyt oikealle alalleen, kertomiseen, ja hän innostuu ja lämpenee huomaamattaan.

— Ei lähtenyt, — jatkaa hän ja kertoo seikkaperäisesti käyntinsä Peuraniemessä. — En minä nuorta patruunaa tavannutkaan, vaan rouva

sanoi, ettei sitten likikään. Kyllä me sitten itse ilmoitamme, sanoi.
Vaan mistiin laski.

Emäntä liikahtelee tuolillaan ja rupeaa solmimaan kengännauhoja. Isännän ohimosuonet tykyttävät ja kasvot alkavat punoittaa, mutta hän kuuntelee kuitenkin rauhallisesti.

— Entä jos ei ollut halua myydä, — sanoo hän Lunkreenin lopetettua.
— Itsepähän asiansa parhaiten tietävät.

— Eivät ne tähän asti ole mistiin laskeneet, — pääsee emännältä melkein väkinäisesti, ja hän näyttää itsekin hämmästyvän sitä, että oli tullut puhuneeksi.

— Eivät ne senkään parempaa hintaa saa mistään, — vahvistaa Lunkreeni. — Eivät Töttermanniltakaan.

— Niin, en minä ainakaan osaa sanoa, — vastaa Hannuksela.

Lunkreeni huomaa, että on tarkoituksetonta jatkaa keskustelua siitä asiasta. Peuraniemen asiat nyt eivät millään tavalla hipaise Hannukselan yksinäisiä, tuntemattomia asianhaaroja. Tuossa istuu isäntä ja miettii jotakin, jota ei Lunkreeni eikä kukaan muukaan pysty arvaamaan. Ja emäntä istuu myöskin ja miettii ja on välinpitämättömän näköinen, mutta syrjäinenkin saattaa huomata, että hänen on jossakin suhteessa raskas ja vaikea olla. Nyt hän liikahtaa tuolillaan ja aikoo sanoa jotakin, mutta peruuttaa sitten aikomuksensa ja pysyy vaiti. — Mitähän se oikein olisi sanonut? — ajattelee Lunkreeni. — Mutta emäntä nousee ja menee hakemaan toisen kupin kahvia. Ehkä sieltä nyt tulee, — ja tuleekin.

— Hyvinkö ne näyttivät..., aloittaa emäntä asettaessaan tarjottimen pöydälle. Isäntä heittää emäntään silmäyksen, jossa kuvastuu kieltoa, moitetta ja vihaa, mutta ajatus painaa nähtävästi emäntää niin, että se purkautuu esiin kuin pakosta. Hänen on itsensäkin vaikea sanoa sanottavaansa loppuun, mutta hän sanoo kuitenkin.

— Hyvinkö ne näyttivät, — kysyy hän hiljaisella äänellä ja vähä väliä katkaisten sanansa, — hyvinkö ne näyttivät voivan siellä... Peuraniemessä?

— Mikäpä niillä, — vastaa Lunkreeni. Miehinen mies näkyy se nuori patruuna olevan.

— Niinpä se... Oli kai Esteri sen, niin sanoakseni, aikaisemmin huomannut.

Ällistytävä ja painostava hiljaisuus, jolloin jokainen ikäänkuin odottaa jotakin äkillistä ja ennenkuulumatonta tapahtuvan. Isäntä luo vaimoonsa ihmettelevän, tuiman silmäyksen; hetkisen näyttää siltä, kuin hänkin aikoi jotakin sanoa, mutta sitten hän nousee ja lähtee huoneesta.

Ja pian lähtee Lunkreenikin. Hän älyää, että Hannukselan jokapäiväisessä elämässä on nyt jotakin auttamattomasti mennyt hetkeksi epäkuntoon ja että hänkin, Lunkreeni, on siinä välittömästi osallisena. On parasta, että ajoissa lähtee, ennenkuin tuntee itsensä liikanaiseksi. Se on nyt sillä tavalla Hannukselassa, harmajassa linnassa, eikä se siitä muutu. Ja hän kättelee emäntää ja käskee sanoa terveisiä isännälle, mutta emäntä puristaa huulensa yhteen, estääkseen silmäluomia pettävästi värähtämästä. Sitä ei Lunkreeni kuitenkaan ehdi huomaamaan.

Niinpä hän, taaskin toimittamattomin asioin, saa tallustella kievariin takaisin. Humalakin, toimintaan innostava, on auttamattomasti laskenut, ja Lunkreeni ajattelee alakuloisesti tämän maailman asioita, joista piru ottakoon selvän. Niin hän kulkee ja mietiskelee ja tuntee itsessään, että jos nyt olisi ukkospilviä, niin kyllä ne nyt kiertelisivät harmajaksi linnaksi sanottua.

XX

Pankinjohtaja Törnroos kuolee, ja muutamana päivänä ajaa Peuraniemeen hänen seuraajansa, pankinjohtaja Saarstedt. Hänen vierailuunsa, vaikkakin se sattuu helakan kirkkaana heinäkuun päivänä ja vaikka sitä tavallaan on odotettukin, ei satu peuraniemeläisille sopivaan aikaan. Herra Saarstedt on kirjoittanut, ja Peuraniemestä on herra Saarstedtille asianmukaisesti vastattu, siitä ei ole ollut mitään tulosta ja nyt tulee herra Saarstedt itse.

Erik Wegener ja hänen vaimonsa ovat juuri näihin aikoihin alkaneet, niin sanoaksemme, jollakin tavoin elää. He laskevat: kahden vuoden kuluttua on kaikki selvää, ja he hurmautuvat tästä ajatuksesta

niin, etteivät he uskalla ajatella loppuun. Senjälkeen on painajainen Peuraniemestä poissa, senjälkeen voidaan ruveta suunnittelemaan tulevaisuutta, senjälkeen alkaa elämä. Ja Erik Wegenerin totiset kasvot käyvät kirkkaammiksi, hänen askeleensa käyvät joustavammiksi, ja joskus hän laskee leikkiä ja on iloinen. Hän ikäänkuin nuortuu, repii ajatuksensa irti ympäröivästä ja antaa mielikuvituksen työskennellä niinkuin joskus silloin, kun hän Esterin kanssa elokuun iltoina kuljeskeli autiolla maantiellä. Onhan hän tehnyt työtä kätensä verille, kestänyt koettelemukset ja häpeän, ja ensimmäinen iloinen pysähdyspaalu häämöttää jo matkan päässä. Ja Esterinkin poskipäillä väreilevät toisinaan hymykuopat ja hän kätkee päänsä miehensä rinnalle: Herra Jumala, että tämä joskuskin loppuu. Nyt on kesän korkein aika, ja koko Peuraniemen seutu säteilee hiljaista onnea ja tyytyväisyyttä. Onpahan aikoinaan uhkunut muutakin.

Silloin tulee pankinjohtaja Saarstedtin ensimmäinen kirje: pankki tahtoo saatavansa heti.

Erik Wegener säpsähtää ja piilottaa kirjeen laatikkoonsa. Mutta pian hän rauhoittuu ja vastaa, ettei käy. Sensijaan hän tekee eräitä vastaehdotuksia.

Vastaus ei viivy kauan. Pankki pysyy vaatimuksessaan, sillä tilanne rahamarkkinoilla on levoton. Sitäpaitsi on velkakirjassa selvä määräys siitä, että "pankki voi, jos se tarpeelliseksi katsoo, kuukauden irtisanomisaikaa noudattaen" j.n.e. Ja pankki katsoo sen nyt tarpeelliseksi.

Nyt Erik Wegener kiroaa synkästi ja viettää unettomia öitä. Mitä hän on tehnyt, että Jumalan häntä näin piti rankaiseman? Eikö hän ollut ollut nöyrä, eikö hän ollut tehnyt työtä tarpeeksi, oliko hän elänyt yllällisesti, vaikka hänellä ja hänen vaimollaan tuskin oli kunnollisia vaatteita yllä? Vai johtuiko tämä siitä, että hän oli sydämessään liian aikaisin iloinnut?

* * * * *

Pankinjohtaja Saarstedt on pieni, keskilihava, tummaverinen herra, jolla on mustareunaiset kakkulat nenällä ja pikkukaupunkilaista itsetietoisuutta käytöksessä. Hänen puhetapansa on kimeää, ärhentelevää, koleerista, ja Erik Wegeneristä hän kosteista, ruskeista silmistään asti muistuttaa rakkikoiraa, joka uljaasti käy heikompansa kimppuun ja ärhentelee suuremmallekin matkan päästä. Jos elefantti vaivautuisi tätä rakkikoiraa potkaisemaan, niin se tuntisi itsensä ylpeäksi, mutta elefantin potkun puutteessa se tyytyisi kernaasti tavallisen juoksukoiranakin puremaan, voidakseen vetäytyä nurkkaan vikisemään kärsimäänsä vääryyttä ja hautomaan kosta.

— Merkillinen sekoitus venäläistä kupetsaa ja juutalaista koronkiskoja, — ajattelee Erik Wegener. — Kuinka maailmassa ne ovat voineet tämän löytää jostakin pikkukaupungista ja panna tuomari Törnroosin seuraajaksi!

— Minä olen tunnollisesti suorittanut kuusisataatuhatta jo vuotta ennen aikaansa, — sanoo hän ääneen, — ja minusta olisi kohtuullista, että saisin suorittaa loputkin sovitulla tavalla. Eihän se ole kuin hiukan yli sadantuhannen.

— Niin-niin, — ehättää johtaja Saarstedt, — mutta mitä teillä on maailmalla?

— Maailmalla! — tokaisee Erik Wegener hiukan kiihtyneesti. — On sekin puhetapaa! No jos minulla maailmalla sattuisi jotakin olemaankin, niin se ei ole estänyt teitä saamasta omaanne, vieläpä yli odotusten.

— Sitäpaitsi olette saanut apua muualta. Esimerkiksi siinä myllyjutussa.

— Millä tavoin?

— Elleivät pitäjäläiset olisi tulleet avuksenne, olisitte menettänyt lopunkin.

Ensin Erik Wegener raivostuu, mutta sitten hän purskahtaa pitkään nauruun. Herra Saarstedtin silmävalkuaiset muljahtavat ja suu käy niinkuin hän aikoi sanoa jotakin.

— Kyllä te nyt nauratte, — sanookin hän viimein.

— Suokaa anteeksi, mutta minä en todellakaan muuta voi. Te järjestätte huonosti tiedustelunne.

— Jaa-jaa. Se on minun asiani.

— Aivan niin, mutta älkäämme puhuko siitä. Te olette siinä asiassa väärässä ja sillä hyvä. Pankki tahtoo siis saatavansa tai oikeammin: te tahdotte, huolimatta johtaja Törnroos-vainajan ja minun välisestä sopimuksesta...

— Se sopimus ei sido minua.

— Sallikaa minun puhua loppuun. Rehellisesti puhuen vaatimus tuntuu yllätykseltä eikä tahdo soveltua suunnitelmiini.

— Konjunktuurit vaativat sitä.

— Eivät suinkaan teidän pankkinne konjunktuurit riipu yhdestä sadastatuhannesta.

— Kuka tahansa saattaa sanoa niin. Yksi sanoo tuhannesta, toinen sadasta, kolmas viidestäsadasta, neljäs sadastatuhannesta.

— Te olette epäilemättä oikeassa, — myönsi Erik Wegener miettiväisenä. — Emmekö voisi sopia jostakin muusta, minulle edullisemmasta ehdosta?

Pankinjohtaja Saarstedt huiskautti kädellään.

— Edullisemmasta! — toisti hän kärsimättömästi ja melkein huutaen. — Eivätkö tähänastiset ole olleet kyllin edullisia? Eikö pankki ole osoittanut vallan suurenmoista kärsivällisyyttä teidän kanssanne! Ja yhä te vain tahdotte armoa armon jälkeen...

Erik Wegener hypähti seisoalleen kalpeana vihasta.

— Herra! — karjaisi hän ja löi nyrkin jämähtäen pöytään. — Ajatelkaa, mitä puhutte ja siivotkaa suunne huoneessa, joka toistaiseksi on minun. Ja nyt: mars, ulos!

Pankinjohtaja Saarstedt kääpetyi palttinanvalkeana sohvan nurkkaan eikä näyttänyt älyävän, mistä on kysymys.

— Ulos, herra! — kajahti toisen kerran.

— Herra Wegener, — sanoi pankinjohtaja odottamattoman säyseästi, — te ette tiedä mitä puhutte.

— Se ei auta enää! Mars nyt tai minä autan!

Apua ei tarvittu. Kalpeana ja vihansekaisesta pelosta vavisten riensi pankinjohtaja Saarstedt melkein juosten portaita alas ja sitten maantielle. Erik Wegeneriä harmitti, että pari renkiä sattui tapauksen näkemään.

— Mitä se oli? — kysyi Esteri.

— Loppu siitä summasta on maksettava kolmen viikon kuluessa.

— Ja sinä esiinnyit noin?

— Enhän minä aiheetta... tietystikään.

— Et kai. Mutta, — Esteri meni surulliseksi, — mistä me nyt rahan otamme? Ehkä sen metsän sittenkin olisi saanut myydä. Hyvä Jumala sentään!

— Älä sure, ehkäpä selviää.

— Niin, mutta sittenkin. Miksi juuri nyt...

— Ihminen päättää, Jumala säätää. Meidän osamme on nyt tällainen. Viitsitkö sanoa, että valjastavat hevosen. Ehdin juuri ja juuri päiväjunalle.

XXI

Peuraniemen herra kiiruhtaa portaita alas porrassäissä odottaville rattaille, mutta on lennähdyttää kumoon herrasmiehen, joka mietteissään ja hitaasti kiipeää portaita ylös. Tulija on Frans Eriksson.

— Elävän Jumalan nimessä! — huudahtaa hän raivokkaasti, tuntiessaan miehen. — Mitä te täältä etsitte?

Tulija vetäytyy pelästyneenä kaidepuuta vasten aivan kuin toinen tahtoisi häntä lyödä.

— Älkää tehkö minulle mitään, — änkyttää hän pelästyneesti. — En minä huonoissa tarkoituksissa

tule. Minä selitän.

— Selitätte!

Tuhannet ajatukset risteilevät Erik Wegenerin päässä. Ensin tuli Saarstedt ja neljännestantia myöhemmin tämä. Miks'eivät tulleet yht'aikaa, se olisi ollut kauniimpaa. Mutta sitten hän äkkiä muistaa jotakin ja koettaa voittaa juuttuneen ja kasvattamansa vastenmielisyyden.

— Ehkä kiivastuin suotta, — sanoo hän rauhallisemmin. — Mutta menen nyt itse käymään kaupungissa ja sen vuoksi en voi laskea teitä sisään. Jos teillä siis on selittämistä, on teidän seurattava, niin voitamme aikaa.

— Kyllä minä tulen, — vastaa toinen miltei nöyrästi.

Erik Wegener tunsu itsekseen epämääräistä tyydytystä siitä, että toinen vastasi niin luonnollisesti eikä esimerkiksi: "Suurimmalla mielihyvällä!" Olisikohan sittenkin... Mutta sehän nähdään.

* * * * *

Frans Erikssonin kasvot olivat todellakin merkillisellä tavalla muuttuneet. Niihin oli tullut jotakin nöyrää, poissaolevaa, jotakin, joka melkein sivusi rappeutuneisuutta.

— Te olette kirjoittanut niin merkillisen uutterasti, — sanoi Erik Wegener heidän istuessaan toisiansa vastapäätä kiitävässä junassa, — että ellen tuntisi teitä niin tarkoin toiselta puolen, niin melkein uskoisin teitä.

Frans Eriksson istui hartiat kyyryssä häntä vastapäätä eikä vastannut mitään.

— Ja missä tarkoituksessa te nyt sitten tulitte? — kysyi Erik Wegener.

Hänen ajatuksensa ovat kokonaan toisella taholla, mutta langon muuttunut olemus herättää hänessä mielenkiintoa. Kun hän aikansa on häntä katsellut, ei hän lankoaan kohtaan enää tunne vihaa, mutt'ei erikoista lämpöäkään. Tunteamaansa mielenkiintoa ei hän kuitenkaan taida eikä tahdokaan kieltää.

— Minä olen kirjoittanut Gunillalle... vaimolleni..., — aloittaa lanko, — pitkin aikaa.

— Sen tiedän kyllä.

— Ja selittänyt moneen kertaan menettelyni.

— Se lienee ollut hiukan vaikea tehtävä. Frans Eriksson painoi päänsä alas.

— Niin, vaikeahan se oli.

Tullaan ravintola-asemalle ja ihmiset kiiruhtavat ulos. Keskustelu taukoaa hetkeksi.

— Mutta Gunilla-sisko uskoo teitä kuitenkin? — kysyy Erik Wegener.

— Uskoo.

— Niin. Hän uskoi teitä kerran aikaisemminkin. Erik Wegener puraisi huultaan, ja toisen tuli silminnähtävästi vaikea olla.

— Minä olen läpikäynyt kovan koulun, sanoo hän.

— Se on hauskaa kuulla.

Oikeastaan ei Gunilla-siskon ja tuon miehen asia liikuta enää Erik Wegeneriä. He ovat varttuneet ja viisastuneet molemmat. Itse tekevät, itse vastaavat. Mutta samalla hän muistaa, millaisia sieluntuskia ja millaisen häpeän tuo mies oli hänelle ja hänen sisarelleen tuottanut, ja hän jää edelleenkin kylmäksi ja tarkkaavaiseksi.

Juna lähtee uudelleen liikkeelle. Äskeisistä ihmisistä on vain vanhanpuoleinen herra palannut vaunuun huohottaen ja hikoillen kuumuudesta.

— Ja tekö mukamas rakastatte nyt? — kysyy Erik Wegener.

— Olen aina niin tehnyt.

— Soo-o. Varsin mielenkiintoista.

Taas pitkä hiljaisuus.

— Ja aiotte ruveta elämään yhdessä?

— Niin.

— Hm.

Jälleen hiljaisuus, entistä pitempi. Erik Wegener muistelee, mitä tuo toinen on hänelle kirjoittanut. Silloin, silloin onnettomalla hetkellä oli häneen vaikutettu. Ensimmäinen isä, sitten toverit, sitten eräs nainen. (Tietysti! ajattelee Erik Wegener.) Hänen ilkeytensä oli herännyt vasta sen jälkeen kuin parooni Gyllenmarck ja eräs hänen toverinsa olivat suorastaan potkineet hänet ovesta ulos. Hän oli silloin ollut auttamattomasti humalassa ja ylimielisellä tuulella. Vasta sen jälkeen hän oli tahtonut kostaa. Mutta rakastamasta hän ei ollut oikeastaan koskaan herennyt, se oli ollut sellaista välitilaa, jollaista, mikäli hän oli kuullut, saattaa sattua. Ja viikimistilaisuudessa se uudelleen oli herännyt, pysyväisesti. Kuinka hän oli saattanutkaan antaa toisen ihmisen niin paljon kärsiä takiansa! Eikö hän saa tulla hakemaan vaimoansa? Missä ikinä hän saattaa Peuranientä auttaa, niin hän sen tekee. Hän on nyt toinen osakas isänsä liikkeessä.

Erik Wegenerin aivoissa välähtää eräs ajatus, ja hän luo nopean, ymseän katseen lankoonsa. Mutta se ajatus sammuu heti.

Siinä nyt oli Frans Erikssonin kirjeiden summa seitsemältä vuodelta. Olihan mahdollista, että lanko oli tehnyt paljon työtä, paljon kärsinyt ja katunut ja tarvitsisi paljon anteeksiantoakin. Miks'ei, olihan se mahdollista, mutta sittenkin hän oli kerran iskenyt liian syvään.

Erik Wegener säpsähti. Kun hän meni omaan itseensä, niin eikö hänkin ollut iskenyt jotakin tai joitakuita liian syvään ja ollut anteeksiannon tarpeessa? Esterin vanhempia. Aivan niin, mutta kun asiaa tarkemmin ajatteli, niin suhde oli sittenkin koko joukon erilainen.

Juna kiittää eteenpäin, muutaman minuutin kuluttua ollaan päätepaikassa ja alkaa uusi, uuvuttava jännitys. Mutta ehkä se oli lopultakin viimeinen. Tämä ajatus alkaa niin taas lumota Erik Wegeneriä, että hän melkein kokonaan unohtaa Frans Erikssonin, lankonsa, läsnäolon. Tai ellei se olekaan viimeinen, ehkäpä saa läpikäydä taas jonkun ikävyyksien ja hermojännityksen tutun sarjan.

Ali niin, tuo toinen häntä vastapäätä, tuo, joka vähä väliä vilkaisi häneen kuin tuomariin. Niin, ehkäpä... Hän on joskus, arasti, ottanut asian puheeksi sisarensa kanssa ja tullut huomaamaan, että asiat olivat muuttuneet. Muuttuneet huomaamatta, hänen tietämättään, hänen ollessa liiaksi jännitettynä ja liiaksi kiinni omissa puuhissaan. Ja mikä sisarensa paimen hän nyt todellakaan enää kaiken lopuksikin on. Sisar on kokenut, sisar on viisastunut ja sisar mahdollisesti sittenkin rakastaa. Ehkäpä hänen, Erik Wegenerin, toimenpiteet eivät olisikaan onnea tuottavia, — samoin kuin Hannukselan isännän eivät olleet olleet.

Pysähdys. Ihmiset alkavat lappautua ulos, puheensorina ja huudot täyttävät asemasillan. Tuttu näky: ollaan perillä.

Tutun esplanadin hiekka punoittaa alenevassa auringonvalossa, askelet narskahtelevat, ihmiset tuuppivat vahingossa ohikulkijoita. Erik Wegener kulkee eteenpäin hitaasti ja miettien, lanko seuraa häntä ääneti kuin varjo.

Tässä sitä nyt taas kuljetaan ne samat huolet niskassa, kuljetaan kuin kuljetaankin, mutta eipä taideta kauan kulkea. On heitetty pankkitirehtööri ovesta ulos, uhkaa pieni häväistys, ei sentään enää perikato. Ja senjälkeen on vielä Hannuksela.

Mutta ketä hänen on kiittäminen siitä, että kaikki on mennyt näin hyvin — tähän asti? Lähinnä Jumalaa — Hannukselan isäntää. Mihin hän olisi joutunut ja millä alkanut, ellei Hannukselan isäntä ylpäesti olisi lähettänyt rahaa takaisin. "Sanokaa, etteipähän koske köyhään." Kuka häntä olisi auttanut? Ei kukaan, ei kukaan, kaikki olisi mennyt. Varmasti Hannuksela oli tehnyt sen tarkoituksella. Hyvä Jumala, millaisessa kiitollisuudenvelassa hän Hannukselaan oli!

Erik Wegener hämmästyttävästi huomauttaa, että hänen rinnallaan kulkee joku, lanko. Mutta nyt hänessä asuu suuri lempeyden ja anteeksiantamisen tarve.

— Kuulehan nyt, — sanoo hän pysähtyen. — Emmeköhän sovi niin, että tulet uudelleen jouluna. Pitäähän meidän edes saada tottua siihen ajatukseen, että Gunillasta ja sinusta tosiasiallisesti tulee mies ja vaimo. Tämä tulisi nyt liian äkkiä, ymmärräthän.

Frans Erikssonin kasvot kirkastuvat eivätkä ne vaikuta Erik Wegeneriin enää laisinkaan epämiellyttävästi. Vaisu, alakuloinen hymy nousee hänen huulilleen.

— Kuinka tahdotte, — vastaa hän. — Me kyllä sovimme Gunillan kanssa...

— Minä kyllä selitän Gunillalle. Mutta asia kaippaa muullakin taholla paljon valmistamista.

— Niin kai se sitten on.

— Siis jouluna. Näkemiin!

He kättelevät, ja Frans Eriksson alkaa hitaasti kulkea takaisin Erik Wegenerin jatkaessa matkaansa.

XXII

Konsuli Björklöf on vanhanpuoleinen, kuivahko herrasmies, jolla on pergamentinvärinen iho ja ilmeettömät, harmajat silmät. Hän puhuu vähän ja senkin kuolettavan ikävästi ja aivan kuin muita asioita ajatellen.

Erik Wegener on jo neljättä päivää kaupungissa, ja hänen asiansa on vielä toimittamatta. Hän on levoton ja kiihtynyt, mutta koettaa ainakin ulkonaisesti näyttää rauhalliselta. Eihän sentään vielä ole mitään menetetty. Nyt, kaikkein viimeksi, hän on tullut konsuli Björklöfin puheille.

— Me emme nykyään juuri ostele, — sanoo konsuli, — teidän olisi pitänyt silloin keskustella herra Lundgrenin kanssa.

— Minä en silloin myynyt, — vastaa Erik Wegener, — eikä herra Lundgren sitäpaitsi vaivautunut hakemaan minua käsiinsä.

— Se ei ole mahdollista.

— En ole eläissäni nähnyt herra Lundgrenia eikä herra Lundgren minua.

Konsuli luo häneen pitkän, kysyvän silmäyksen.

— Mutta kyllä Lundgren sanoi..., — aloittaa hän kuin itsekseen ja poistuu äkkiä huoneesta.

— Meni Lundgrenin kimppuun, — ajattelee Erik Wegener, ja hänessä herää toivo.

Muutaman minuutin kuluttua konsuli palasi silminnähtävästikin hiukan tyytymättömänä.

— Mutta te möisitte nyt?

— Kyllä. Mutta en kahdestasadastaviidestäkolmatta.

Konsulin katse käy pitkäksi ja tuijottavaksi.

— Ei kukaan maksa nykyisin edes sitä.

— Neljäkymmentäyksituhatta leimattua puuta, kuuden metrin korkeudelta kaksikymmentäkaksi senttimetriä. Aivan varmasti, herra konsuli!

— Pohjineen voisimme sen maksaa, — hymähtää konsuli.

Erik Wegener kiihtyy nyt yhtä paljon konsulin ylimielisyydestä kuin omista asioistaan ja vilkaisee ovelle. Konsuli Björklöf katselee häntä katseella, joka voisi merkitä: jos herra haluaa mennä, niin olkaa hyvä. Mutta Erik Wegener ei mene — toistaiseksi.

Pohjineen! Jumal'auta sentään! Tähän asti oli mennyt hyvin, mutta pitkö hänen nyt antautua viime hetkessä? Tai oliko hänen uurastukseensa liittynyt kunnianhimoa, joka näin rangaistiin. Miks'ei hän voinut nöyrästi ja rehellisesti jo Frans Erikssonille tunnustaa tilannetta? Eikö se olisi ollut kaunistakin, kun hän jo muutenkin tiesi suuren osan. Pohjineen! Peuraniemestä lohkaistaisiin enemmän puolet pinta-alasta, melkein ainoa metsä, kokonaan irti. Ei käy, ei käy.

— Te myytte kernaasti vielä halvemmastakin, — sanoo konsuli hetken kuluttua sen näköisenä kuin tietäisi jotakin. Ahaa! Siinä se nyt oli.

— Jos minun olisi pakko myydä, — vastaa Erik Wegener, omasta mielestään karkeasti, niin minä en

istuisi tässä tinkimässä teidän kanssanne, vaan rukoilisin teitä ottamaan sen puolesta siitä, mitä nyt tarjoatte, pohjineen.

Hänestä näytti, niinkuin konsuli Björklöf olisi hätkähtänyt hiukan.

— Teillä on siis tarjouksia muualta? — kysyy konsuli.

— Minä en sano mitään. Mutta muualta voin ottaa sen kaksisataaviisikolmatta.

— Meiltä siis enemmän. Miksi, jos saan kysyä?

— Siksi, että olen arvioittanut metsän, ja siksi, että te ette missään tapauksessa ole antaneet herra Lundgrenillenne määräystä maksaa ylintä mahdollista hintaa. Ja lopuksi siksi, että todellakin tarvitsen rahaa ja senvuoksi otan joltakin vaikkapa vain sen kaksisataaviisikolmattatuhatta, mutta en teiltä.

Konsuli Björklöf napitti takkinsa ja käveli muutaman kerran edestakaisin lattialla. Äkkiä hän hymyssä suin kääntyi Erik Wegenerin puoleen.

— Sanokaapas, herra Wegener, — kysyi hän ja nauraa hihitti hampaittensa raosta, — onko taktillista ja totta, että olette heittänyt pankinjohtaja Saarstedtin ovestanne ulos?

Erik Wegener naurahti.

— En minä häneen kajonnut, — vastasi hän, — mutta kyllä hänelle tuli tavallista kiireempi lähtö.

— Se oli aivan oikein, — nauroi konsuli ja näytti vilkastuvan. — Hän hermostuttaa ei ainoastaan kundit ja klientit, vaan myöskin hallintoneuvoston ja johtokunnan. Nyt hän kulkee ja kertoo tapauksen jokaiselle, joka vain viitsii kuunnella. Te olette tullut populääriksi, herra Wegener.

Erik Wegener naurahti, vaikk'ei hän voinut ymmärtää, mitä tekemistä hänen ja pankinjohtaja Saarstedtin välisellä kohtauksella oli hänen varsinaisen asiansa kanssa. Epäilemättä hän siinäkin oli menetellyt ajattelemattomasti. Hänen olisi pitänyt muistaa olevansa velallinen ja mukautua, ainakin koettaa hillitä itsensä. Sen takia hänen käy niinkuin käy.

— Ah, meillä on se asia kesken, — lausui konsuli Björklöf hetken kuluttua ja pysähdytti käyntinsä.

Erik Wegener odotti joka hermollaan. Konsuli hypisteli leukaansa ja mietti.

— No, sopikaamme neljännesmiljoona, sanoi hän sitten päättäväisesti.

— Mutta vastatkaa minulle rehellisesti johteen kysymykseen:
Töttermannilleko te olisitte ne puut myynyt halvemmasta?

— En Töttermannille, — vastasi Erik Wegener tuntien lievää huimausta. Hän ei edes tiennyt, että Töttermann oli hänen kotipitäjänsä naapurikaupungin, pikkukaupungin, puutavaraliike.

— No sitten se on Kannanlahden sisaryhtiö, ratkaisi konsuli Björklöf, — vaikk'eihän se minua liikuta. Jotakin sentapaista sanoi herra Lundgren rouvanne vastauksesta aavistaneensa. Niin, me maksamme luonnollisesti, tapamme mukaan, heti ja hakkuu alkaa talvella. Suvaitkaa käydä konttoriin, niin teemme paperit.

— Apropos, herra Wegener, — sanoi konsuli äkkiä, kun he jo melkein olivat konttorin ovella. Muistelen, että pesässänne oli hirvittävästi niitä Grönforsin osakkeita.

— Olihan niitä. Mutta nehän ovat melkein arvottomia.

— Pankinjohtaja Törnroos-vainaja kertoi aikoinaan. Ne ovat melkein normaalissa nyt. Saatte vain pitää kiirettä. Balkanin sota, piru vieköön.

Ja konsuli Björklöf hymähti kuivalla tavallaan.

Nyt ei Erik Wegener enää kestänyt, vaan tarttui ovipieleen.

* * * * *

Vasta saapuessaan pankin hämärään, viileään toimistohuoneeseen Erik Wegener täydellisesti tajusi, mitä oli tapahtunut. Hän tunsi syvää, hiljaista rauhaa ja kiitollisuutta kaikkia kohtaan. Se välimatka, joka erotti hänen ensimmäisen käyntinsä ja tämän, tuntui suunnattoman pitkältä, siihen sisältyi niin paljon ja moninaista, ja kuitenkin se toiselta puolen tuntui olevan melkein kädenulottuman päässä. Silloin hän ei syvimmissä ajatuksissaan uskaltanut toivoa asialle tällaista ratkaisua, hän oli tietten tai tietämättään ryhtynyt uhkapeliin, ymmärtämättä täysin, mitä se toisi tullessaan. Nyt hän taas astui tästä samasta ovesta sisään miehenä, joka oli puhdistanut isänsä muiston ja — kenties — kohottanut

omaakin arvoansa.

Tästä melkein juhlallisesta vireestä ei häntä saanut edes pankinjohtaja Saarstedtin välkkyväin silmä valkuaisten näkeminen. Hän astui tyynenä toimistopöydän ääreen ja esitti asiansa.

— Teilläkö on rahat mitassanne?

— Niin.

— Antakaa ne kassaan.

Enempää hän ei pankinjohtaja Saarstedtia nähnyt. Hän maksoi rahat, sai kuitatun sitoumuksensa takaisin, illalla saisi isäntärenki viedä Hannukselaan, mitä sinne oli vietävä.

Kaikki selvää.

XXIII

Inspektori Lundgrenin käynnin jälkeen tuli Hannukselan talon sisäiseen elämään jonkunlaista sisäistä rikkinäisyyttä. Vaikka se ei millään tavalla ulkonaisesti näyttäytynyt, aavisti kuitenkin jokainen sen olemassaolon. Tunnelma oli jokseenkin samanlainen kuin Esterin lähdettyä Peuraniemen pojan kanssa.

Emäntä oli muutamassa päivässä taas ikäänkuin vanhentunut vuosia. Vastaukset tulivat entistä pitemmän odotuksen jälkeen ja olivat entistä hiljaisempia, käynti oli entistä raskaampaa ja vaivalloisempaa. Isäntä pysytteli enimmäkseen ulkosalla, hänen huomattiin karttelevan emäntääkin, ja kerran oli pikkurenki nähnyt hänen seisovan ja pitkään tuijottelevan Peuraniemen leveneviä vainioita.

Jotakin oli siis kieltämättömästi tapahtumassa, ja jokainen saattoi huomata, että sen oli vaikuttanut inspektori Lundgrenin käynti.

— Mitähän se oikein oli puhunut? — kyseltiin tuvassa.

— Jos lie ollut jotakin siitä Esterin kohdasta. Silloin pääkarjakko, roteva, punainen ihminen, joka oli tottunut puhumaan suunsa puhtaaksi, tiuskaisi:

— No sitä ne nyt vihoittelevat! Mistähän ne muka paremman miehen olisivat Esterille löytäneet?

Mutta seuraavassa silmänräpäyksessä hän kirkaisten juoksi ovesta ulos. Isäntä oli seisonut tupakamarin ovella ja kuullut koko keskustelun. Jo nyt tuli lähtö Hannukselasta marraskuulta.

Seuraavat päivät puhuttiin Hannukselassa vain kuiskailemalla.

* * * * *

Tulee sitten helteinen, puolihämärä elokuun yö, eikä emäntä saa nukutuksi. Käänteleehtii ja väänteleehtii vain vuoteellaan ja viimein nousee istumaan vuoteen reunalle.

— Etkö sinä nuku vielä? — kysyy isäntä.

— En, — vastaa emäntä. — Tukahduttavaa on.

— Avaa ikkuna sitten, kun olet lähempänä. Emäntä avaa ikkunan, ja tuoksuva yö-ilma virtailee sisään. Hän heittäytyy taas vuoteelle, mutta uni ei tule, niinkuin ei ole tullut moneen yöhön. Hetken kuluttua hän nousee taas ja juo lasillisen vettä.

— Et suinkaan sinä voi huonosti? — tiedustelee isäntä ja nousee hänkin istumaan.

— Enpä sen erikoisemmin. Päätä hiukan kivistää.

— Kyllä kai se asettuu, kun pääset uneen kiinni.

Isäntä laskeutuu taas pitkäkseen, emäntä istuu paikallaan, ja isäntä kuulee, että häneltä pääsee lyhyt, tukahdutettu huokaus.

— Sitä Esteriä kai tullut viime aikoina liiaksi mietityksi, — sanoo vihdoinkin emäntä ja tuntee kummallista keventymistä, kun se nyt viimeinkin on tullut sanotuksi.

Isäntä ei vastaa mitään, mutta emäntä kuulee, kuinka hän liikaa vuoteessaan.

— Suotta mietiskelet, — kuuluu viimein rauhallisesti, — hyvä kai hänen on olla.

Ja vähän ajan kuluttua:

— Tuskin meitä muistaakaan.

— Muistaa, — vastaa emäntä hiljaisesti, kyllä minä Esterin tiedän.

— Sen parempi sitten.

— Ja on mieskin muistanut joka vuoden viimeisenä päivänä, — lisää emäntä melkein kuin kiivastuen.

— Taitaa sillä tavoin muistaa koko loppuikänsä.

Isäntä haukottelee. Alkaa jo olla aamupuoli yötä.

— Älä sano, — virkahtaa emäntä äskeiseen tapaansa, — Mäenpään emännältä kuulin, että Peuraniemen kiinnitys on jo maksettu ja tulee kuoletettavaksi. Kyllä sinäkin pian saat osasi.

Hän sanoi: sinä saat pian osasi. Tämä koskee isäntään, ja hän nousee kyynärpäälleen ja nojaa päätään käteensä.

— Vai olet sinä taas kuullut? — kysyy hän. Ääni on tavallista korkeampi, ja siinä soi melkein kuin uhkaa.

— Olen, — vastaa emäntä kiinteästi. Mutta uhka jäi tulematta.

Isäntä tuntui saavan kiinni jostakin ja vaipui ajatuksiinsa.

— Vai maksettu ja kuoletetaan, — toistaa hän itsekseen. — Pianpa se kävi, kovin pian.

— Pian, — huokaa emäntä. Sitten hän lisää kovemmin: — Näkihän sen hommista ja näkeehän sen nyt viljelyksistä.

Ja hän ratkeaa nyhkytyksiin.

— Mitä tuosta nyt, — tokaisee isäntä kärsimättömästi.

Hannukselan isäntä ja emäntä ovat olleet tyynessä avioliitossa lähes neljäkymmentä vuotta. Heidän kohdalleen sattui hyvin, he rakastivat, olivat rikkaita ja menivät naimisiin. Kaikki niinkuin olla pitikin. Jos jommallakummalla oli ollut aikaisemmin pieni katkelmansa, niin sitä ei toinen toiselta udellut. Kaksi omaisuutta lyötiin yhteen, he kokosivat lisää tavaraa, heistä tuli kihlakunnan rikkaimmat. Mutta kaksi vanhinta lapsista, poikia molemmat, kuolivat jo lapsina. Se oli heidän onnettomuutensa, Hannuksela jäisi ilman perillistä. Sitten syntyi Esteri. Kumpikin rakasti Esteriä omalla tavallaan ja piti häntä loitolla syrjäisistä. Isä kasvatti hänestä rikasta, äiti kasvatti hänestä ylpeätä. Ja sitten Esteri meni Peuraniemeen ja tuli köyhäksi.

Hannukselan aviopuolisoilla ei ollut koskaan ollut sanaharkkaa keskenään. Ei tullut Esterinkään menon jälkeen. Kun Esteri meni, niin sai mennä. Kylläpähan katuu. Mutta katumuksesta ei kuulunut mitään.

Hannukselan vanhukset surivat, mutta sitä surua ei kukaan syrjäinen huomannut. He olivat molemmat suljettuja, molemmat olivat ylpeitä, syrjäisen katse ei ulottunut Hannukselan harmaiden seinien sisäpuolelle.

Ja mikä vika oli sitten Peuraniemen pojassa? Jos asiat olivat, niinkuin niiden olisi pitänyt olla; niin ei mikään. Mutta nyt oli asia niin, ettei Hannukselan omaisuutta oltu koottu kenenkään velkojen maksamista varten eikä Hannukselan tytärtä kasvatettu ensimmäistä vastaan tulijaa varten. Vaan kun nyt meni, niin menköön. Ei Hannukselan kunnia siitä riipu. Alettiin odottaa Peuraniemen lopullista luhistumista, — hyvä, että saa heidät pois silmiensä edestä. Virkoihinhan se poika oikeastaan on valmistunutkin.

Sitten Peuraniemen poika aikoo maksaa isänsä velan Hannukselaan. Hannuksela punnitsee rahoja kädessään, ja samalla ylpeys ja kunniantunto hänessä nostavat päänsä. "Vie takaisin, kyllä Peuraniemessä tarvitaan, ja sano, etteipä koske köyhään." Se oli tarkoitettu piiskaniskuksi, mutta se otettiin vastaan almuna, ja nyt — pian — kunniantuntoinen köyhä maksaa almun takaisin, niinkuin on maksanut korotkin. Hannuksela ei tahdokaan kieltää itseltään, että se tosiaan vielä on kokematta. Ellei tänään, niin huomenna, ellei huomenna, niin viikon, kuukauden, vuoden kuluttua. Ja silloin ovat hänen sanomisensa kaikki.

Hannukselan haltijaparilla ei, niinkuin sanottiin, ollut koskaan ollut erimielisyyttä keskenään, ei leikillä eikä todella. Inspehtori Lundgrenin käynnin jälkeen se kuitenkin oli hiljaisesti ja näkymättömästi alkanut. Erik Wegener oli ollut mies, sitä ei voinut kieltää. Hänet oli nähty joskus ja hän oli tullut vanhaksi, kumaraksi ja tuikeaksi. Ja Esterin vastauksessa Lundgrenille oli Hannuksela tuntenut oman itsensä. Se oli heidän Esterinsä, sama, jonka he olivat kasvattaneet. Emäntä oli kerran nähnyt Esterin etäältä, jokirannassa, ja hänen heikontunutta sydäntään oli vihlaissut. Se, tuo ihminen haalistuneissa vaatteissaan, joka otti kurikan pyykkärin kädestä ja näytti, miten on lyötävä, se oli heidän tyttärensä. Mutta Peuraniemessä ei kuulosteltu mitä tapahtui Hannukselassa, ja Hannukselassa käännettiin puhe toisaalle, kun tuli kysymys Peuraniemestä koskevasta. Sellaiset olivat lapsen ja vanhempien välit.

Ja nyt emäntä istui makuukamarissa ja nyyhki valkenevana elokuun yönä. Linnut olivat jo heränneet visertämään, ja auringon ensimmäiset säteet heijastuivat vastapäätä olevan Peuraniemen jyrkkään sinkkikattoon ja silmäkantamattomille ruispelloille, jotka kumpareella, maantien tuolla puolla, näyttivät ikäänkuin yhtyvän aamu-taivaaseen.

— Ei siinä mitään huonoa ollut, — itkee hän. — Yhdeksättä vuotta jo... eikä lapsia...

Isäntä on myöskin noussut vuoteeltaan ja vetänyt housut jalkaansa. Ei tänä yönä enää nukkumisesta mitään tule.

— Siihen voisi vastata, — sanoo hän, — että kyllä herrat konstinsa tietävät...

— Häpeä, Hermann! — huudahtaa emäntä lentäen punaiseksi kasvoiltaan.

— Kyllä minä ymmärrän... — jatkaa hän sitten surullisesti ja alakuloisesti... — eivät ole uskaltaneet... velkautuneeseen taloon... ettei viaton lapsi mieron tielle... Kun muutenkin on ollut kovaa ja me olemme vain katselleet... on ollut olemista muutenkin kurjuudessa...

Mahtaneeko isäntä sitten hävetä, ainakaan hän ei hetkeen vastaa mitään. Istuu vain pää käsien varassa ja kuuntelee emännän yltyvää itkuä.

— Älähän nyt tuossa! — puhuu hän vihdoon. — Eivätpä nuo ole millään tavalla osoittaneet masennusta ja nöyryyttä.

— Ja mistä me sen tiedämme. Sen me tiedämme, kuinka olisi käynyt, jos olisivat... nenänsä tänne pistäneet. Kuin kerjäläiskakara pantiin Esteri menemään... Tunnolle käy ja on jo pitkän aikaa käynyt...

— Itse niin tahtoi mennä, ja saihan se seitsemänkymmentäviisituhatta...

— Kyllä tiedät, miten sai. Ja kyllä me omamme saamme takaisin. Aivan kuin vieraat ihmiset. Oma lapsi, sydämen alla kannettu...

Aurinko on jo korkealla, ja väki alkaa liikkua pihassa. Peuraniemen puolella ajaa kärryjono maantielle, ja savupiipusta alkaa nousta ohut, sininen savu. Ruohikko kimmeltää ja välkkyilee, mutta Hannukselan emännän itku yltyy. Ajatukset, kauan aikaa pakkautuneet, saavat ylivallan, hän alkaa jo vavista.

— Mitäpä me niistä rakkauden asioistakaan ymmärsimme... Omaa ylpeyttä vain... Sanassa sanotaan, että vaimon pitää isästänsä ja äidistänsä eroaman ja mieheensä sidottu oleman...

Isäntä on vetänyt kengät jalkaansa ja kävelee edestakaisin. Lääkäri on sanonut, että emännällä on heikko sydän, että pitää varoa mielenliikutuksia. Nyt alkaa hänenkin mielessään käydä.

— Tokkopa Peuraniemessä olisi tätä vauhtia edistys kulkenut, — sanoo hän, — jos olisi ollut valmis kassa, mihin nojautua.

— Voi, eihän se meitä olisi liikuttanut...

— Ei kylläkään, mutta koski se vain, se Esterin ynseys...

— Ei se mitään ynseyttä ollut. Nöyränä lähti...

— Hm... tiedä...

Hannukselan isäntä on karttanut näiden asioiden ajattelemista. Vastoin tahtoaan on joskus ajatellut mitä on ajatellut. Elämä Hannukselassa on mennyt tavallista menoaan. Nyt hän ei saata ajatuksiaan estää. Lukemattomat pikkuseikat ja yksityiskohdat elämästä, kaukaa ja läheltä, tunkeutuvat esiin, piirittävät hänet ja uhkaavat tukehduuttaa. Esteri, niin, se oli heidän pikku tyttärensä. Nyt hän on emäntänä Peuraniemessä, tuolla vastapäätä... Erik Wegener, Peuraniemen poika, vei hänet. Se samainen poika on aikaansaanut yhtä ja toista muutakin... Peuraniemen manttaali ja Hannukselan manttaali, se oli musertava yhdistelmä ympäröiville... Ja olihan hän, Hannuksela, tavallaan auttanut

alkuun...

— Kentiespä olimme liian kovia, — myöntää hän. — Mutta kun ei tuntenut tarkemmin...

— Tunsimmehan me Esterin...

Eikä emännän nyhkytys ota tauotakseen.

Päivän työt ovat jo joku aika sitten alkaneet. Puhe ja huudot kantautuvat avoimesta ikkunasta sisään. Joku vieras ajaa pihaan, aika taitaakin jo olla melko pitkällä. Vähäistä myöhemmin avaa palvelustyttö oven:

— Tääll' ois Peuraniemen isäntärenki.

Emäntä pyyhkäisee silmiään, isäntä vavahtaa ja seuraa palvelijaa, mutta tulee heti takaisin kirjekuori kädessä. Hän on kuolemankalpea, ja kirjekuori hänen kädessään vapisee huomattavasti.

— Mitä? — kysyy emäntä säikähtyneesti.

— Peuraniemestä vain tuli suoritus, — vastaa isäntä oudon rauhallisesti. — Kirjoittaa, että se on nyt viimeinen.

— Esterikö kirj...?

— Ei, vaan mies.

— Eikö mitään muuta?

— Ei.

Emäntä kiljaisee ja kätkee päänsä käsiinsä. Mutta isännän kasvoille alkaa vähitellen väri palata ja hän menee vaimonsa luo ja sivelee hänen päätään hellästi ja hiljaa niinkuin silloin nuoruuden päivinä.

— Älä nyt suotta kiusaa itseäsi, — puhuu hän hiljaa. — Eihän mitään ole mennyt.

Hänen järeä leukansa vavahtaa, ja kirkas kyynel välkähtää silmissä, muttei vierähdä poskelle.

— Älä nyt, — jatkaa hän. — Mennään Peuraniemeen yhdessä, mennään.

— Niin, nyt, — valittaa emäntä. — Kyllä nyt kelpaa mennä. Niinkuin kiittämään hevosia kilpa-ajon jälkeen, että hyvinpä te juoksittekin. Lapselleen...

Nyt isännän kyynelhelmi jo vierähtää poskelle.

— Etpä sinäkään sitä aikaisemmin ole sanonut, — lausuu hän vavahdellen. — Mutta ei se nytkään myöhäistä ole, sen puolesta... Kyllä ne... Esteri, tarkoitan... käsittävät. Minä menen sanomaan, että valjastavat...

Vanhasta Hermannin Hannukselasta tuntuu kovin oudolta. On melkein kuin hän lähtisi jollekin nöyryytyksen retkelle, mutta on siinä jotakin muutakin, ikäänkuin aamuista.

Portailla hän, tapansa mukaan, hetkeksi pysähtyy, mutta sitten hän hitain, määrämittäisin askelin kävelee tallin ovelle.

XXIV

Eräänä yönä valvottiin Hannukselassa ja sinä samana yönä valvottiin myöskin Peuraniemessä. Tahdottiin kyllä nukkua, mutta ei saatu nukutuksi. Tämä oli niin kovin outoa.

Illalla on ollut iloa ja pientä tilintekoa kaikesta menneestä. On itkettykin, on puheltu ja Sigrid-tyttö on vinyt kunkin vuorostaan kuvastimen eteen: katsokaa nyt, niin paljon aikaa on kulunut, emmekä me ole tuon enempää vanhentuneet.

— Meillä ei ole ollut siihen aikaa, — sanoo hänen veljensä.

— Minulla ei ole ollut aikaa edes ajatella, että minusta mahdollisesti tulee vanhapiika, — huomauttaa

sisar hiukan nyrpistäen nenäänsä. — Ajatus kuuluu olevan vallan kauhea, mutta sisäkkö väittää, että osa päinvastoin on niitä aurinkoisimpia.

Kaikki yltyvät nauramaan, mutta Esteri sanoo vakavasti:

— Ole huoletta. Et jää.

— Voi olla, koska niin väität.

— On.

— Eläkäämme sitten toivossa, koska tähän asti olemme eläneet kurituksessa. — Mutta, Gunilla-raukkani, älä istu murheellisena. Saat varmasti Fransisi jouluksi. Pieni lisäkatumus hänelle ei tee pahaa. Kyllä Erik sen asian parhaiten tajuaa.

— Ehkäpä, — vastaa Gunilla-rouva sylkyttäen isoa poikaansa ja niellen kyyneleensä.

Esteri menee hänen luokseen ja alkaa vilkkaasti ja iloisesti kuiskutella hänen kanssansa. Se on aivan vastoin Esterin tapoja, ja vähitellen Gunilla-rouvan kasvot kirkastuvat.

Ajatus, että Peuraniemi on vapaa, lumoa ja hurmaa. Siihen ei tahdota aluksi tottua, siihen suhtaudutaan ikäänkuin epäluulolla, peläten, — on niin kauan hengitetty raskasta, painostavaa ilmaa, joka on ollut ikäänkuin myrkytetty. Ajatukset ovat niin tottuneet siihen yhteen ajatukseen, etteivät ne tahdo tottua toiseen. Mutta tosiasioista ei päästä minnekään, ne puhuvat selvää kieltä. Ja kahleet kirpoavat yhdellä taholla lapselliseen välinpitämättömyyteen, toisella hartaaseen huokaukseen, kolmannella sydäimestä lähteneeseen, äänettömään rukoukseen.

Elokuun yö näkee kyyneliä kahdella taholla: toisella kirpeitä ja katkeria, toisella vapauttavia, kirkkaista lähteistä pulppuavia. Elokuinen yö on tottunut näkemään niin monenlaista.

— Esteri, sinä olet teräksinen luonne. Ellet sinä olisi tullut, olisin antanut kaiken mennä.

— Minun osani on ollut niin vähäpätöinen.

— Se on ollut suurin kaikista. Jätit kodin, joka paisui rikkauttaan, vanhempasi, joita rakastit...

— Älä puhu siitä.

— Enkä minä ole edes kysynyt, kuinka vaikea sinun on. Mutta minä en ole uskaltanut sitä tehdä.

— Olisit saanut huoletta kysyä, ja minä olisin vastannut: muistelen joka päivä kotiani ja rakastan vanhempiani, vaikka he eivät kerran minua ymmärtäneet, mutta minun paikkani on täällä.

Mies sulki vaimonsa syliinsä. Se oli sama Esteri, täsmälleen sama, jonka sormenpäitä hän väristen oli nuoruudessaan hypistellyt, sama Esteri kapeasta jalkaterästä voimakkaaseen alahuuleen ja kapeaan, valkoiseen otsaan asti, sama Esteri, joka puhui niin vähän, mutta tunsu niin väkevästi ja uhrasi niin paljon. Oliko hän edes rakastanut vaimoaan oikein, eikö hän ollut liiaksi ajatellut Peuranientä? Riittikö se, että hänen ajatuksiinsa pitkinä, unettomina öinä oli liittynyt huoli vaimon onnesta? Eikö hän jollakin tavalla ollut laiminlyönyt vaimoaan? Nyt, nyt hän ottaisi kaiken takaisin, nyt hänen ei enää tarvinnut pelätä eikä vavista. Aika oli mennyt kiitävää vauhtia ja elämä, joka tähän asti oli kulunut, oli pitänyt häntä kuin lumottuna. Joskus hänen melkein oli täytynyt koetella itseään ja kysyä, oliko se tosiaankin hän itse, Erik Wegener.

Ja miltei samoin sai hän tehdä nytkin: monivaiheinen ajanjakso erotti kaksi pistettä, sen, josta hän oli alkanut, ja tämän nykyisen, eikö hän pohjimmaltaan jaksanut käsittää, millä hän oli tämän ansainnut. Jokaisen velvollisuushan oli tehdä työtä, mutta hänen työnsä oli ollut erikoisen siunausrikasta.

Erik Wegenerin valtaa harras, melkein lapsellinen tunnelma, joka pyrki jonnekin korkeuksiin, tähtien tuolle puolen; siinä oli iloa, mutta siinä oli ehkä enemmän nöyryyttä ja alistumista, äänetöntä juhlallisuutta, jonka luonnollisin ilmaisukeino oli hiljainen nyyhkytys.

Niin valvotaan siis puolihämäränä elokuun yönä Peuraniemessä, ja valvotaan Hannukselassakin.

— Minä uskon, että isä ja äiti jo käsittävät tämän, — sanoo Esteri pitkän ajan kuluttua.

— Heitä meidän ensi kädessä on tästä kiittäminenkin, — vastaa hänen miehensä.

— Mitä sinä sillä tarkoitat?

— Ajattelen, että kuinkahan meidän sitten olisi käynyt, ellei isäsi silloin olisi lähettänyt takaisin! Varmasti siinä oli joku tarkoitus.

- Saattoi olla sitäkin. Mutt'ei hän muutenkaan ole köyhiltä koskaan vienyt heidän viimeistään.
- Aamulla varhain vie isäntärenki hänelle velkani. Päivemmällä menen sinne itse.
- Niin, mene mutta mene nöyränä, sillä vikaa on meissäkin... minussakin...

Hannukselan Esteri on tullut isäänsä. Hän säilyttää viimeiseen asti malttinsa, mutta nyt hän sen menettää. Ajatukset, järjestelmällisesti tukahdutetut ja kätkeytynyt rauhallisen ulkokuoren alle, ja tunteet, jotka väkipakolla on estetty purkautumasta nähtäväksi, vaativat osansa. Onhan hän sentään vanhempiensa lapsi, samalla kertaa onnellinen ja onneton. Ensi kerran, vuosikausien kuluessa, vaipuu Hannukselan tytär itkuun, hillittömään ja monivivahteiseen.

Kaikkea tätä saattaa tapahtua elokuun yönä. Mutta nyt alkaa jo olla kirkas aamu, ja sama lintu, joka sen valkenemisen ilmoitti Hannukselan haltijaväelle, sama lintu ilmoittaa sen Peuraniemenkin asujamille. Niin se on tehnyt vuosikautia, mutta vaikka se olisi huomattukin, ei siitä kukaan ole maininnut. Tarkemmin ajatellen ei siihen ole mitään syytäkään. Mitä siitä, jos joku taivaan lintu lentää siipiään yön jälkeen virkistelläkseen ja Hannukselan väen herätettyään Hannukselan puutarhasta Peuraniemen puistoon tai päinvastoin. On paljon suurempiakin asioita, joista ei mainita, yhteisiä: sama aurinko paistaa molempien vainiolle, samat tähdet tuikkivat yhtä lempeästi molemmille. Ja sama lintu, joka molemmille yhtä suurella alttiudella helähdyttää iloisen, toivoja antavan aamulaulun, helähdyttää sen muutaman kuukauden kuluttua yhtä suurella antaumuksella jollekin murjaanille Afrikan rannikolla.

Ei lepää Hannukselan haltijaväki, mutta eivät lepää Peuraniemenkään omistajat. He heittäytyvät vuoteelle, mutta kumpikin valvoo, huumautuneena siitä ajatuksesta, että eräs päämääristä on nyt saavutettu, ja odottaen, mitä alkava päivä tuo tullessaan.

Eikö aurinko tänä aamuna sittenkin tervehtinyt kirkkaammin kuin tavallisesti ja eikö lintujen laulu kuulostanut iloisemmalta? Nyt alkaa pian kaikkialla elonleikkuun korkea aika.

XXV

Hannukselan haltijat ajavat Peuraniemeen!

Musta ori on valjaissa, Hannuksela itse ohjaksissa. Emäntä istuu vieressä, ja musta silkkihuivi kiiltelee ja loistaa. Renkipoika istuu takaistuimella siimaruoska pystyssä.

Vastaantulijat hypähtävät syrjään ja tekevät hyvän päivän. Hannukselat menevät Peuraniemeen, manttaali menee manttaaliin.

Ori kiiltelee hyvinvointiaan, keveästi lyövät kaviot maantietä, ajoneuvojen messinki-osat kiiluvat auringonpaisteessa.

Hannukselan isäntä on kookas ja harteava ja tuikea katsella, Hannukselan emännästä näkee, että hän on isosta talosta, ja hän nyökäyttelee vastaantulijoille. Näin mennään harmajasta linnasta Peuraniemeen, mennään, että syrjäinenkin näkee, mutta muuta ei syrjäisellä ole asian kanssa tekemistä. Se on nyt tiedossa, ettei syrjäisen mielipide ole tähän asti saavuttanut Hannukselaa eikä täst'edes saavuta Peuranientäkään.

Aamulla on puhelin soinnut Hannukselasta Peuraniemeen. Puhelinneiti hämmästyä, — niitä numeroita hän ei koskaan ole yhdistänyt, — onko kuolema tapahtunut? Hän kuuntelee. Kuolema ei ole käynyt. Mutta Hannuksela tulee päivemmällä Peuraniemeen. Olisi hiukan puhuttavaa. Sopiiko? — Peuraniemen puolella pelästynyt ääni, joka vaikuttaa itkunsekaiselta. Esteri luonnollisesti. Sopii tietenkin, milloin vaan. Ei sitä olisi tarvinnut kysyä, ja oli aikomus itsellämmekin... Loppusoitto. Esteriä oli itkettänyt. Arvaa sen, kun ei isäänsä vuosikausiin...

Puolen tunnin kuluttua sen tietää koko kirkonkylän seutu. Tuntia myöhemmin tiedetään kappeliseurakunnassa. Tänä päivänä on ihmisillä ihmeesti asioita kirkonkylän kauppapuoteihin.

— Nyt ne tulevat!

Hannukselalla on alahuuli pingoittunut ja kulmat yhdessä. Kyllä tätä passaa katsella, katselkaa vain. Emäntä on tavallista kalpeampi. On tainnut surra sekin, raukka. Niinhän se on. Mitäs panivat niin vastaan.

— Kyllä sinun nyt sopii mennä, — sanovat kirkonkylän kauppiaat, jotka ovat jotakin tietävinään.

Pientä moitetta kauppiaille. Kyllä tekin, mokomat, takanapäin uskallatte.

Laurilan tienmutkassa ovat viimeiset katsojat. Ajavatko tosiaankin Peuraniemeen? Vai olisiko sentraalineiti kuullut väärin? Silmät pullistuvat tapille, piru vie.

Ajavat! Totisesti! Hiljentävät hiukan vauhtia käänteessä ja katoavat Peuraniemen kuuluisaan puistokujaan, kuvernöörin istuttamaan.

Sinä päivänä käyvät pitäjässä kielet.

* * * * *

Hannukselan isäntä on kylmä ja asiallinen, ja kun hän tervehtii tytärtään, tarttuu hän kuin ohimennen hänen käteensä ja vilkaistuaan kerran kasvoihin katselee muualle. Jos hänessä jotakin liikkuu, ei vieras sitä huomaa. Erik Wegener pitää huulensa tiukasti suljettuina, hän vastaa vain sen, mikä on välttämätöntä. Hänellä on ajatuskoneisto pysähtynyt, mutta sydän lyö ja tykyttää, ajatukset risteilevät kuinka tahtovat, mutta jokin tunne elää muita voimakkaampana ja hänen täytyy pakottaa itseään, ettei se pääsisi näkyviin.

Mutta Esterin huulet vapisevat, eikä Hannukselan emäntä saata pidättää nyhkytystä.

— Samanlainenhan sinä olet kuin ennenkin, sanoo hän kuiskaten.

— Mikäpä minut...

Nyt tytärkin puhkeaa täyteen itkuun. Ei voi muuta. Itkee äiti ja itkee tytär.

— Ovat kai olleet sinulle hyviä... muutkin tarkoitan? — kysyy äiti.

— Ovat toki, ovat.

Ja tytär kiiruhtaa tiehensä tullakseen pian takaisin. Mutta emäntä kuivaa silmiään.

Hannukselasta tuntuu oudolta.

— Mitäs tuosta nyt, — sanoo hän vaimolleen. — Ohihan se jo on.

Jokin on kieltämättömästi ohi, mutta mikä, sitä Hannuksela ei pysty itselleenkaan selvittämään. Ajatuksissaan hän hipaisee otsaansa.

Keskustelu ei tahdo sujua. Saapuu kunnallisneuvoksetar ja saapuvat hänen tyttärensä. Kunnallisneuvoksetar on käynyt vanhaksi ja harmajaksi.

— Vähemmästäkin, — sanoo hän hymyillen.

— Niin, suruahan sitä annetaan meille itsekullekin, — virkahtaa Hannukselan emäntä, mutta saa kiittää Jumalaa, kun loppu on hyvä.

— Niinhän se on.

Ollaan onnellisia, mutta jossakin määrin ikäänkuin noloja. Peuraniemen sali ei ollut nähnyt tällaista kohtausta. Ovatko nuo ihmiset joskus vihanneet toisiaan? Nyt he ovat sovinnossa. Miksi he ovat vihanneet? Mutta vanha sali ei saa vastausta.

Silloin Hannukselan, harmajan linnan, isäntä ottaa puheenvuoron. Hän ei rakasta epämieluisia puheenaiheita eikä hän myöskään rakasta tunteellisuutta ja kohtauksia. Asia on otettava niinkuin se on.

— Ajattelin tässä istuessani, — sanoo hän aivan kuin tuoden esiin kauan hautomansa ajatuksen, — että kun Peuraniemi ja Hannuksela kuitenkin joutuvat yhdysviljelykseen, niin olisi aikoinaan rakennettava silta tältä rannalta toiselle. Maksaa kai se kyllä koko joukon, mutta aikaa ja vaivoja säästyy sen verran, että se kannattaa. Tuo kirkkosilta teettää liian suuren mutkan...

Erik Wegener ällistyy niin, ettei saa sanaa suustaan, ja hänen vaimonsa kiiruhtaa toistamiseen pois.

— Kyllä se käy liian kalliiksi... toistaiseksi, änkyttää hän viimein, tietämättä oikein itsekään mitä sanoo.

— Samahan se on, kumpi sen aluksi maksaa, keskeyttää Hannuksela yksinkertaisesti.

Erik Wegener punastuu ja kalpenee ja katsoo maahan. Kun hän nostaa katseensa, huomaa hän, että

Hannukselankin itsepintainen leuka vapisee, vaikka hän tarmokkaasti koettaa sitä salata.

* * * * *

Kauanko Hannukselat viipyvät Peuraniemessä? Pitäjäläisten uteliaisuus ei koskaan tullut tyydytetyksi, sillä illansuussa ajelee renkipoika tyhjin kiesein takaisin.

— Ne kai menevät veneellä suoraan yli, vastaa hän Laurilan kauppiaan kysymykseen.

Sitä matkaa ei olekaan pitkiin aikoihin soudettu.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HARMAJA LINNA: ROMAANI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations

concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116,

(801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.